

ÜRGÜP YÖRESİ HAVLI DOKUMALARI

Sagıp TAVLAŞOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Temel Eğitim Anabilim Dalı

Prof. Dr. Ali Murat AKTEMUR

2017

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
SANAT KURAMI VE ELEŞTİRİ BİLİM DALI

SAGIP TAVLAŞOĞLU

ÜRGÜP YÖRESİ HAVLI DOKUMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ali Murat AKTEMUR

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Ürgüp Yöresi Havlı Dokumaları" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimim 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

14.06.2017

Sagıp TAVLAŞOĞLU

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Prof. Dr. Ali Murat AKTEMUR danışmanlığında, Sagıp TAVLAŞOĞLU tarafından hazırlanan bu çalışma 15.06.2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel Eğitim Ana Bilim Dalı- Sanat Kuramı ve Eleştiri Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali Murat
AKTEMUR

İmza :

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Yunus BERKLİ

İmza :

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Gülten GÜLTEPE

İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 15.06.2017

Doç. Dr. Ahmet Selim Doğan
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
RESİMLER LİSTESİ.....	VI
ÇİZELGELER DİZİNİ	IX
ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ	1
I. Amaç, Kapsam Ve Yöntem.....	1
II. Araştırma İle İlgili Kaynaklar	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜRGÜP YÖRESİNİN TARİHÇESİ VE COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

1.1. ÜRGÜP VE ÇEVRESİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	7
2.2. ÜRGÜP TARİHÇESİ	9

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALI SANATININ TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ	12
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALI DOKUMAYA BAŞLARKEN YAPILACAK İŞLEMLER

3.1. ÖN HAZIRLIK	41
4.1.2. İplerin Mordanlanması.....	41
4.1.3.İplerin Kök Boya İle Boyanması	42
3.2. Desen Çizimi Ve Renklendirilmesi.....	43
3.3. Çözümlü Hazırlama ve Kalite Hesaplama	44
3.4. GÜCÜ ÖRME	46
3.5.Halı Dokuma Tezgâh Çeşitleri ve Bölümleri.....	47
3.6. HALI DOKUMASINDA KULLANILAN DÜĞÜM ÇEŞİTLERİ VE KULLANILAN MALZEMELER	48
3.6.1. Gördes Düğüm Tekniği.....	48
3.6.2. Sine Düğüm Tekniği	49

3.7. DOKUMADA KULLANILAN ARAÇLAR.....	49
--	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KATALOG

4.1. HAVLI DOKUMALAR	53
-----------------------------------	-----------

BEŞİNCİ BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

5.1. ÜRGÜP HALILARININ MALZEME, TEKNİK VE RENK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	119
5.1.1.Ürgüp Halılarının Kompozisyon ve Motif Açısından Değerlendirilmesi.....	120
5.1.2.Ürgüp Yöresi Halılarında Sıklıkla Görülen Motifler ve Anlamları	140
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA	153
ÖZGEÇMİŞ.....	156

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÜRGÜP YÖRESİ HAVLI DOKUMALARI

Sagıp TAVLAŞOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Murat AKTEMUR

2017,156 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Ali Murat AKTEMUR

Doç. Dr.Yunus BERKLİ

Yrd. Doç. Dr. Gülten GÜLTEPE

İnsanoğlu tarih boyunca doğada var olan canlıları, nesneleri irdelemiş farklı anlamlar yükleyerek nesilden nesil'e, aktarmanın yollarını aramış ve bu yollar içerisinde farklı sanatlara yönelmiştir. El dokumacılığı da bu sanatlar arasında önemli yer teşkil etmektedir. Dokumacılıkta kullanılan simge, damga ve motifler zengin bir kültürün ürünleri olarak karşımıza çıkmıştır.

Halı dokumacılığında kullanılan motifler yörelere göre farklı şekillerde kullanılsa da, her yörede aynı anlamı ifade etmektedir. Mimaride kullanılan bir motifin, dokumacılıkta da kullanılması, Türk sanatının birlikteliğinin göstergesidir. Konumuz gereği yapmış olduğumuz araştırmalarda dokumada kullanılan motiflerin Türk kültür ve inanç sistemi ile sentezlenip geliştiği görülmüştür. Halı sanatının hangi kültüre ait olduğu tartışmalarına Rus Arkeolog Rudenko'nun yapmış olduğu V. Pazırık Kurganında çıkarılan dokuma parçasının düğüm tekniğinin Türk düğüm tekniği olması halı sanatının Türk kültürüne ait olduğunun belgesidir.

Ürgüp halıları; renk, desen, motif ve kompozisyon açısından incelenmiş, farklı yörelere ait halılar ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar sonucu Ürgüp halılarının hangi halı gurubuna dâhil olduğu incelenmiştir. Ürgüp el dokumacılığının önemini yitirmesinin nedenlerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ürgüp, Halı, Kültür, Dokuma, Türk Sanatı

ABSTRACT
MASTER THESIS
CARPET WEAVINGS OF ÜRGÜP REGION

Sagıp TAVLAŞOĞLU

Supervisor: Prof. Dr. Ali Murat AKTEMUR

2017, Page:156

Jury: Prof. Dr. Ali Murat AKTEMUR

Doç. Dr. Yunus BERKLİ

Asst. Prof. Gülten GÜLTEPE

Throughout the history, humankind focused on creatures and objects in nature by installing different meaning and they looked for transferring from generation to generation and in this way they motivated different arts. Hand-weaving also constitutes an important place among these arts. Icons, motifs and stamps are showing up the rich culture.

Carpet weavers used motifs according to region although in different ways, in each region refers to the same meaning. A motif can be used in an architecture and hand-weaving at the same time shows the togetherness of Turkish arts. The searches show that using of hand-weaving motifs synthesize the Turkish culture and the belief system. Russian archeologist Rudenko made V.Pazarık Kurgani. This working ended the discussion that which culture the art of carpet belonged. Rudenko found a woven part and the technique of node belonged to Turkish culture.

Urgup carpets were examined according to the colour, pattern, motif and composition and compared with different carpets belonging to the different regions. As a result of this comparison they found out Urgup carpets belonged which carpet group. They focused on the reasons of the loss of importance of Urgup hand-weaving.

Keywords: Urgup, Carpet, Culture, Weaving, Turkish Art

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
Bil.	: Bildirileri
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
cm.	: Santimetre
Çev.	: Çeviren
D.T.C.F.D.	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Derneği
Enst.	: Enstitü
Env.	: Envanter
Foto.	: Fotoğraf
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
Karş.	: Karşılaştırma
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Mad.	: Madde
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sem.	: Sempozyum
Sos.Bil.Enst.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Y.	: Yıl
Y.y.	: Yüzyıl
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1. 19. Yüzyılın ortalarında Ürgüp’ü gösteren gravür (Charles Texier, Asie Mineure, Paris 1862).....	7
Resim 1.2. Nevşehir Haritası	8
Resim 2.1. Pazırık Halısı (Oktay Aslanapa).....	15
Resim 2.2. Fustat’ta Bulunan Halı Parçası (O. Aslanapa).....	17
Resim 2.3. Fustat’ta Bulunan Halı Parçası (O. Aslanapa).....	17
Resim 2.4. Konya’da Bulunan Selçuklu halısı (O. Aslanapa).....	19
Resim 2.5. Konya’da Bulunan Selçuklu halısı (O. Aslanapa).....	20
Resim 2.6. Konya’da Bulunan Selçuklu halısı (O. Aslanapa).....	21
Resim 2.7. Beyşehir Selçuklu Halısı (O. Aslanapa).....	22
Resim 2.8. Marby Halısı 15. Yüzyıl (O. Aslanapa).....	24
Resim 2.9. Ming Halısı 15. Yüzyıl (O. Aslanapa).....	25
Resim 2.10. I.Holbein tipi kırmızı zeminli halı (O. Aslanapa)	27
Resim 2.11. II. Holbein (Lotto) tipi halısı (O. Aslanapa).....	28
Resim 2.12. III. Holbein tipi halı (O. Aslanapa)	29
Resim 2.13. IV. Holbein tipi halı (O. Aslanapa)	30
Resim 2.14. Osmanlı Saray Halısı (O. Aslanapa)	31
Resim 2.14. Madalyonlu Uşak halısı (O. Aslanapa)	33
Resim 2.15. Yıldızlı Uşak halısı (O. Aslanapa)	34
Resim 2.18. Çin Bulutlu Uşak Halısı (O. Aslanapa)	35
Resim 2.19. III. Holbein tipi Bergama halısı (O. Aslanapa)	36
Resim 2.20. Gördes Seccade (O. Aslanapa).....	37
Resim 2.21. Kula Seccade (O. Aslanapa).....	38
Resim 2.22. Lâdik Seccadesi (O. Aslanapa).....	39
Resim 3.1. Boyanmış İplikler	42
Resim 3.1. Güzel Sanatlar Fakültesi Doğal Boya Atölyesi (S. Tavlaşoğlu)	43
Resim 3.2. Güzel Sanatlar Fakültesi Desen Çizim Atölyesi (S.Tavlaşoğlu).....	44
Resim 3.3. Güzel Sanatlar Fakültesi Halı Dokuma Atölyesi (S. Tavlaşoğlu).....	46
Resim 3.3. Güzel Sanatlar Fakültesi Halı Dokuma Atölyesi (S. Tavlaşoğlu).....	46
Resim 3.4. Gördes Düğüm tekniği (O.Aslanapa).....	48
Resim 3.5. Sine düğümü (O.Aslanapa)	49

Resim 3.6. Kirkit (S. Tavlaşoğlu).....	50
Resim 4.1. Katalog No: 1	54
Resim 4.2. Katalog No: 2	58
Resim 4.3. Katalog No: 3	61
Resim 4.4. Katalog No: 4	64
Resim 4.5. Katalog No: 5.	67
Resim 4.6. Katalog No: 6	70
Resim 4.7. Katalog No: 7	74
Resim 4.8. Katalog No: 8	77
Resim 4.9. Katalog No: 9	80
Resim 4.10. Katalog No: 10	84
Resim 4.11. Katalog No: 11	87
Resim 4.12. Katalog No:12	90
Resim 4.13. Katalog No: 13	93
Resim 4.14. Katalog No: 14	96
Resim 4.15. Katalog No: 15	100
Resim 4.16. Katalog No: 16	103
Resim 4.17. Katalog No: 17	107
Resim 4.18. Katalog No: 18	110
Resim 4.19. Katalog No: 19	114
Resim 4.20. Katalog No: 20	117
Resim 5.1. Ürgüp Halısı	122
Resim 5.3. Buhara Halısı	123
Resim 5.4. Ürgüp Halısı	124
Resim 5.5. Ürgüp Halısı	124
Resim 5.6. Ürgüp Halısı	125
Resim 5.7. Ürgüp Halısı	125
Resim 5.8. Ürgüp Halısı	125
Resim 5.9. Ürgüp Halısı	125
Resim 5.10. Avanos Halısı	126
Resim 5.11. Ürgüp Halısı	126
Resim 5.12. Arpaçay ve Çevresi Havlı Dokumalar.....	127

Resim 5.13. Sarıkamış ve Havlı dokumalar Çevresi	127
Resim 5.14. Ürgüp Halısı	128
Resim 5.15. Ürgüp Halısı	128
Resim 5.16. Ürgüp Halısı	129
Resim 5.17. Ürgüp Halısı	129
Resim 5.18. Sarıkamış ve Çevresi Havlı Dokumalar	130
Resim 5.19. Sarıkamış ve Çevresi Havlı Dokumalar	130
Resim 5.20. Arpaçay ve Çevresi Havlı Dokumalar.....	131
Resim 5.21. Arpaçay ve Çevresi Havlı Dokumalar.....	131
Resim 5.22. karş. Resim 1: Nevşehir/Ürgüp	132
Resim 5.23. karş. Resim 1: Isparta Halısı.....	132
Resim 5.24. karş. Resim 2: Nevşehir/ Ürgüp Halısı.....	133
Resim 5.25. karş. Resim 2: Uşak Halısı (Türk Halı Desenleri).....	133
Resim 5.26. karş. Resim 3: Nevşehir/ Ürgüp Halısı.....	133
Resim 5.27. karş. Resim 3: Kayseri/ Bünyan Halısı	133
Resim 5.28. karş. Resim 4: Nevşehir/ Ürgüp Halısı.....	134
Resim 5.29. karş. Resim 4: Uşak Halısı (Türk Halı Desenleri).....	134
Resim 5.30. karş. Resim 5: Nevşehir/ Ürgüp Seccade Halısı.....	135
Resim 5.31. karş. Resim 5: Gördes Namazgâh (Türk Halı Desenleri).....	135
Resim 5.32. karş. Resim 6: Nevşehir/ Ürgüp Seccade Halı	136
Resim 5.33. karş. Resim 6: Lâdik Mescit (Türk Halı Desenleri)	136
Resim 5.35. karş. Resim 7: Nevşehir/ Avanos Halısı.....	137
Resim 5.36. karş. Resim 8: Nevşehir/ Ürgüp Heybe Halısı	138
Resim 5.37. karş. Resim 8: Antika Heybe Halısı	138
Resim 5.38. karş. Resim 9: Nevşehir/ Ürgüp Halısı.....	139
Resim 5.39. karş. Resim 9: Kafkas Karabağ	139

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizim 4.1. Stilize Edilmiş Pıtrak Motifi	55
Çizim 4.2. Sandık Motifi	55
Çizim 4.3. Sekiz Kollu Türk Yıldızı.....	56
Çizim 4.4. Stilize Edilmiş Hatai Motifi	56
Çizim 4.5. Hun Gülü Motifi	59
Çizim 4.6. Tamga ve Baklava dilimi Motifi.....	59
Çizim 4.7. Stilize Edilmiş Çiçek Motifi	62
Çizim 4.8. Stilize Edilmiş Çiçek Motifi	62
Çizim 4.9. Münhani Motif.....	65
Çizim 4.10. Stilize Çiçek ve Yaprak Motifi	65
Çizim 4.11. Stilize Çiçek ve Yaprak Motifi	66
Çizim 4.12. Stilize kar tanesi motifi	68
Çizim 4.13. Stilize dört yönü gösteren çiçek motifi	68
Çizim 4.14. Stilize el ve çiçek motifi	69
Çizim 4.15. Yıldız Motifi	71
Çizim 4.16. Kar tanesi Motifi.....	71
Çizim 4.17. Stilize Kandil Motifi	72
Çizim 4.18. Stilize Edilmiş Yaprak ve Çiçek Motifi.....	72
Çizim 4.19. Stilize Tek Mihraplı	75
Çizim 4.20. Stilize Edilmiş Çakmak Motifi	75
Çizim 4.21. Stilize Edilmiş Çiçek Motifi	78
Çizim 4.22. Stilize Edilmiş Yaprak ve Çiçek Motifi.....	78
Çizim 4.23. Geometrik Stilize Yıldız Motifi.....	81
Çizim 4.24. Stilize Edilmiş Çiçek Motifi	81
Çizim 4.25. Stilize Hayat Ağacı ve Geometrik Kandil Motif	82
Çizim 4.26. Stilize Pıtrak Motifi	85
Çizim 4.27. Stilize Çiçek ve Yaprak Motifi	85
Çizim 4.28. Canavar Ayağı İzi Motifi	88
Çizim 4.29. Stilize Edilmiş Pıtrak Motifi	91
Çizim 4.30. Stilize Edilmiş Çiçek ve Yaprak Motifleri.....	91
Çizim 4.31. Stilize Edilmiş Kar Tanesi Motifi	94

Çizim 4.32. Stilize Yaprak Motifi	94
Çizim 4.33. Stilize Ok Baş Motifi	97
Çizim 4.34. Stilize Pıtrak Motifi	97
Çizim 4.35. Stilize Edilmiş Testi Motifi.....	98
Çizim 4.36. Stilize Kandil Motifi	98
Çizim 4.37. Çelebi Madalyon Motifi.....	101
Çizim 4.38. Stilize Geometrik Yıldız Motifi.....	101
Çizim 4.39. Stilize Şemse Motifi.....	104
Çizim 4.40. Stilize Hatai ve Yaprak Motifi.....	104
Çizim 4.41. Stilize Çarkı Felek Motifi	105
Çizim 4.42. Stilize Bulut Motifi	105
Çizim 4.43. Stilize Akrep Motifi	108
Çizim 4.44. Stilize Pıtrak Motifi	108
Çizim 4.45. Stilize Çiçek Motifi.....	108
Çizim 4.46. Şemse ve Pıtrak Motifi.....	111
Çizim 4.47. Stilize Yaprak ve Penç Motifi.....	111
Çizim 4.48. Stilize Madalyon Motif	112
Çizim 4.49. Stilize Penç Motifi	112
Çizim 4.50. Stilize yıldız motifi	115
Çizim 4.51. Stilize Penç Motifi	115
Çizim 4.52. Stilize Yaprak ve Çiçek Motifi	115
Çizim 4.53. Stilize Şemse Formu	118
Çizim 4.54. Stilize Yaprak ve Çiçek Motifi	118
Çizim 5.1. Sekiz kollu Yıldız Motifi	140
Çizim 5.2. Şemse Motifi.....	141
Çizim 5.3. Çelebi Madalyonu Motifi.....	142
Çizim 5.4. Pıtrak Motifi.....	142
Çizim 5.5. Kurtağzı Motifi	143
Çizim 5.6. Göz Motifi.....	144
Çizim 5.7. Ejder Motifi.....	144
Çizim 5.8. Muska ve Nazarlık Motifi.....	145
Çizim 5.9. Akrep Motifi	146

Çizim 5.10. Sandık Motifi	146
Çizim 5.11. Bukağı Motifi.....	147
Çizim 5.12. Saç Bağı Motifi.....	147
Çizim 5.13. Küpe Motifi.....	148
Çizim 5.14. Eli Belinde Motifi	149
Çizim 5.15. Bereket Motifi.....	149
Çizim 5.16. Koçboynuzu Motifi.....	150
Çizim 5.17. El-Tarak Motifi	150

ÖNSÖZ

İnsanoğlu hayatını idame ettirebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için doğa ile iç içe yaşamıştır. Bu birliktelik insanoğlunu farklı noktalara itmiş ve hayatı anlamlandırmaya yöneltmiştir. Bu anlamlandırma, var olanı soyutlaştırmayı beraberinde getirmiş yönlendirerek el sanatlarımızın temelini oluşturan semboller, simgeler ve motiflerin prototipleri ortaya çıkmıştır. Bu imler kullanıldıkları yörelerin, kültür ve inancı ile özdeşleşmiştir.

Türk el sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olan dokumacılıkta kullanılan motifler, de kozmoloji ve inanç sistemi içerisinde, tasvirden uzak soyutlaştırılmış bir şekilde kullanılmıştır.

El dokumacılığı tarihi seyri boyunca, farklı düğüm teknikleri, kompozisyon, renk ve motif çeşitliliği ile günümüze kadar gelmiştir. Farklı düğüm teknikleri ile halı, kilim, cicim, sumak ve tülû gibi birbirleri ile ilişkili dokuma türleri ortaya çıkmıştır.

Ürgüp yöresi havlı dokumalarının tespiti, malzeme, kompozisyon, motif ve renk bakımından Tarihi Türk dokumacılığı içerisindeki yeri ve önemini belirleme amacıyla hazırlamış olduğum Yüksek Lisan Tezimde bana her türlü desteği veren danışmanım Prof. Dr. Ali murat AKTEMUR'a, alan araştırmalarım sırasında bana özel koleksiyonunu gösteren Murat GÜZELGÖZE, abim Ragıp TAVLAŞOĞLU ve aileme, çalışma arkadaşım Bilfer TORUNOĞLU'na teşekkürlerimi borç bilirim.

GİRİŞ

I. Amaç, Kapsam Ve Yöntem

Tarihi Türk dokuma sanatının ve Anadolu dokuma kültürünün önemli merkezlerinden biri olan Ürgüp ve çevresindeki havlı dokuma örneklerinin tespiti, tanıtımı, bu örneklerin malzeme, renk, motif, düğüm tekniği açısından özelliklerinin belirlenmesi, ayrıca Ürgüp yöresi havlı dokumalarının Türk dokuma sanatı içindeki yeri ve öneminin ortaya konması amacıyla böyle bir çalışma yapılmıştır.

Yukarıda vurguladığımız amaç doğrultusunda yaptığımız bu çalışma; Ürgüp ve çevresindeki müze, özel koleksiyon ve şahıslarda bulunan havlı dokuma örneklerini kapsamaktadır. Bunlar içersinde, yer yaygılarının, seccade motifli havlı dokuma örneklerinin, heybe dokumalarının, yolluk türü dokumaların önemli örnekleri yer almaktadır.

Yöre havlı dokumalarını kapsayan bu çalışmamız, kütüphane ve kaynak taramayla başlamış, bunu Ürgüp çevresindeki havlı dokumaların yerinde görülmesi ve fotoğraflanması takip etmiş, ardından masa başı çalışmasına geçilerek, dokuma örneklerinin teknik, kompozisyon, malzeme, motif ve renk analizleri yapıp bunlar yazılı ifadeye dökülmüştür. Katalog kısmını takiben, Orta-Asya'dan Anadolu'ya uzanan havlı dokuma kültürüne ait önemli örneklerle, Ürgüp yöresi havlı dokumalarının, teknik, kompozisyon ve motif açısından karşılaştırılması yapıp, bu özellikler bakımından genel bir değerlendirme yoluna gidilmiştir.

Sonuçta; Ürgüp ve çevresinin, tarihi Türk dokuma kültürünün, Orta-Asya kaynaklı geleneklerini devam ettiren önemli merkezlerden biri olduğu yargısına ulaşılmıştır.

II. Araştırma İle İlgili Kaynaklar

Ürgüp yöresinde dokunulan havlı dokumalar ile ilgili kaynakların az olması ile birlikte, Ürgüp yöresinin tarihi ve coğrafyası ile alakalı çok sayıda kaynak kitap, makale ve bildiriler bulunmaktadır.

Ayrıca konusu dokuma olmasa da özellikle motif açısından benzerlikler içeren kaynaklarda, çalışmamızda faydalı olmuştur. Tüm bu kaynakların içerikleri hakkında özet bilgi vermeye çalıştım.

Bu kaynak kitapları içerisinde **A. Murat Aktemur'un** *Ardahan Çevresindeki Soyut İnsan Heykeli Formu Mezar Taşları* isimli eseri¹ mezar taşları üzerinde bulunan imgeler hakkında detaylı bilgi vermektedir. **O. Aslanapa'nın** *Türk sanatı El kitabı* isimli eseri² Türk sanatı hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Yine **O. Aslanapa'nın** *Türk Halı Sanatının Bin Yılı* isimli eseri³ ve *Selçuklu Halıları Ve Anadolu Türk Halıcılığına dair Eski Kaynaklar* isimli eseri⁴ Türk halı sanatının gelişim sürecini yansıtan başyapıtlar arasındadır. **Ş. Yetkin'in** *Türk Halı sanatı* isimli eserinde⁵ yine Türk halı sanatının gelişim süreci detaylı olarak incelenmiştir. Türk Halı sanatının motif içeriği hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. **E. Fuat Tekçe'nin** *Pazırık Altaylardan Bir Halının Öyküsü* isimli eserinde⁶ Pazırık halısı hakkında detaylı bilgi verilen başyapıtlar arasındadır. **F. Sümer' in** *Anadolu'da Türk Halıcılığına Dair En Eski Tarihi Kaynaklar İsimli Kitabında*⁷ Türk halıcılığının geçmişten günümüze gelişimi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. **B. Ögel'in** *Türk Kültür Tarihine Giriş İsimli Kitabında*⁸ Milli kültürümüz hakkında detaylı bilgi verilmiştir. **M. ERBEK'in**

¹ A. M. Aktemur, *Ardahan Çevresindeki Soyut İnsan Heykeli Formlu Mezar Taşları*, Erzurum 2012.

² O. Aslanapa, *Türk Sanatı El Kitabı İnkılâp Kitapevi Yayınları*, İstanbul 1993.

³ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İstanbul 2005.

⁴ O. Aslanapa, *Selçuklu Halıları Ve Anadolu Türk Halıcılığına Dair Eski Kaynaklar*.

⁵ Ş. Yetkin, *Türk Halı Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Ankara 1991.

⁶ E. Fuat Tekçe, *Pazırık Altaylardan Bir Halının Öyküsü, Kültür Bakanlığı Yayınları/1542. Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat- Sanat Tarihi Dizisi/ 64-5*, Ankara 1993

⁷ F. Sümer, *Anadolu'da Türk Halıcılığına Dair En Eski Tarihi Kayıtlar*, Paris 1941

⁸ B. Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş, III. Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1991.

Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri sergisi isimli eserinde ⁹Motifler hakkında detaylı bilgi verilmiştir. **N. DİYARBEKİRLİ'nin** *Hun Sanatı* isimli eserinde ¹⁰Hun sanatı hakkında detaylı bilgi verilmiştir. **Y. Berkli'nin** *Türk Sanatında Avrasya Üslubunun Evreleri* isimli eserinde ¹¹ Avrasya üslubunun gelişim hakkında detaylı bilgi içermektedir. **E. Esin'in** *Türk Kozmolojisine Giriş* isimli eseri ¹² Türk kozmolojisi hakkında detaylı bilgi gösterir kaynak kitaptır.

N. Görgünay Kırzioğlu'nun *Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler* isimli eserinde ¹³ Türk dokuma motiflerin menşei birlikleri hakkında detaylı bilgi verilmiştir. **B. Bayrakçı'nın** *Meslek Yüksek Okulları İçin El Dokusu Halıcılık* isimli eserinde ¹⁴ halı dokuma evreleri hakkında detaylı bilgi verilmektedir. **B. Deniz'in** *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları* isimli eserinde ¹⁵ halı ve düz dokumalar hakkında detaylı bilgi verilmektedir. **N. Türkmen'in** *Orta Asya Halıları İle Tarihi Anadolu Halılarının Ortak Özellikleri* isimli eserinde ¹⁶ halılarda bulunan ortak motif ve kompozisyon özellikleri hakkında detaylı bilgi verilmektedir. **N. Görgünay Kırzioğlu'nun** *Altaylardan Pazırık Kurganından Çıkan Motiflerin Anadolu ve Türk Cumhuriyetlerinde Yaşayan İzlerinden Bazı Örnekler* isimli bildirisinde ¹⁷ Pazırık kurganlarında bulunan yaygıların üzerindeki motiflerin menşei hakkında bilgi verilmektedir. **N. Kara'nın** *Sarıkamış ve Çevresi Havlı Dokumaları Yüksek Lisans tezi* ¹⁸yörede bulunan havlı dokumalar hakkında bilgi verilmektedir. **K. Süheyla'nın** *Arpaçay ve Çevresindeki Havlı Dokumalar Yüksek Lisans Tezi* ¹⁹ yörede bulunan havlı

⁹ M. Erbek, *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri Sergisi*, Ankara Kültür Başkanlığı, Ankara 2002,

¹⁰ N. Diyarbakirli, *Hun Sanatı*, İstanbul 1972

¹¹ Y. Berkli, *Türk Sanatında Avrasya Üslubunun Evreleri*, Erzurum 2011

¹² E. Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul 2001

¹³ N. Görgünay Kırzioğlu, *Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler*, Ankara 1995.

¹⁴ B. Bayrakçı, *Meslek Yüksekokulları İçin El Dokusu Halıcılık*, Kayseri 1997.

¹⁵ B. Deniz, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Ankara 2000.

¹⁶ N. Türkmen, *Orta Asya Türkmen Halıları İle Tarihi Anadolu Halılarının Ortak Özellikleri*, Ankara 2011.

¹⁷ N. Görgünay Kırzioğlu, "Altaylarda Pazırık Kurganında Çıkan Motiflerin Anadolu ve Türk Cumhuriyetlerinde Yaşayan İzlerinden Bazı Örnekler" *Türk Soylu Halkların Halı, Kilim, Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni*, Kayseri 1996.

¹⁸ N. Kara, *Sarıkamış ve Çevresi Havlı Dokumaları Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum 2011.

¹⁹ S. Köybaşı, *Arpaçay ve Çevresindeki Havlı Dokumalar Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum 2012.

dokumalar hakkında bilgi vermektedir. **M. Yıldırım’ın** *Anadolu Selçuklu halıları ve Azerbaycan Halıları Arasındaki Motif Birliği Üzerine* isimli makalesinde ²⁰Anadolu Selçuklu halıları ile Azerbaycan halılarının motif benzerlikleri hakkında bilgi verilmiştir. **H. Güngörmez’in** *Doğal Boyalar ve Tuz* isimli derleme makalesinde ²¹doğal boyacılıkta tuz kullanımının yeri ve öneminden bahsetmektedir. **M. Genç’in** *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kök Boya ve Cehri ile İlgili Bazı Kayıtlar* isimli derleme makalesinde Kök boya hakkında detaylı bilgi verilmiştir. ²²

N. Korkutmaz’ın *Nevşehir İli ve Bazı İlçelerinde Satışa Sunulan, Korunan ve Sergilenen Dokumaların Tespiti* isimli yüksek lisans tezinde Nevşehir dokumaları hakkında bilgi verilmiştir. ²³ **S. Kardeşlik’in** *Avrupa Resim Sanatında Tasvir Edilen Selçuklu Halıları* isimli derleme makalesinde ²⁴ Avrupalı resamlara konu olan Selçuklu halılarının üslup özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. **K. Sürmeli’nin** *Konya Selçuklu Halı Motiflerinin Ekslibrislerde Yorumlanması* isimli derleme makalesinde ²⁵ Selçuklu halı motifleri hakkında bilgi verilmektedir. **E. Baydemir’in** *Türk Halılarında Yazı Sanatı* isimli yüksek lisan tezinde ²⁶ dokum sanatlarında süsleme elemanı olarak kullanılan yazı sanatı hakkında detaylı bilgiye verilmektedir. **A. Yurdakul’un** *Türk Dönemleri Geleneksel El Sanatlarında Motifler ve Halıcılığımızın Tarihsel Gelişimi* isimli eserinde Türk halı sanatının dünü ve bugünü hakkında detaylı bilgiye yer verilmiştir. **Y. Uşak’ın** *Türk El Sanatlarında Bitkisel Motifler ve Makine Halısı*

²⁰ M.Yıldırım, “ *Anadolu Selçuklu Halıları ve Azerbaycan Halıları Arasındaki Motif Birliği Üzerine*” *Selçuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X. Sayı, Konya 2000.

²¹ H. Güngörmez, “ *Doğal Boyalar ve Tuz Derleme Makalesi*” *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2015.

²² M. Genç, “ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerinde Kök boya ve Cehri ile İlgili Bazı Kayıtlar Derleme Makalesinde*” *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 2014.

²³ N. Korkutmaz, *Nevşehir İli ve Bazı İlçelerinde Satışa Sunulan, Korunan ve Sergilenen Dokumaların Tespiti Yüksek Lisans Tezi*, Konya 2011.

²⁴ S. Kardeşlik, “ *Avrupa Resim Sanatında Tasvir Edilen Anadolu Selçuklu Halıları*” *Vakıf Restorasyon Yıllığı*. Şanlıurfa 2013.

²⁵ K. Sürmeli, “ *Konya Selçuklu Halı Motiflerinin Ekslibrislerde Yorumlanması*” *Tarih Okul Dergisi*, 2014.

²⁶ E. Baydemir, *Türk Halılarında Yazı Sanatı Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2009.

Desenlerinde Kullanımı isimli yüksek lisans tezinde²⁷ bitkisel motifler hakkında detaylı bilgiye yer verilmiştir. **H. Gönder'in** *Türk Dokumalarındaki Motiflerin Menşeye Birliği Ve Türk Sanatının Sürekliliği Türk soylu hakların halı, kilim, cicim sanatı uluslararası bilgi şöleni bildirileri* isimli bildiride²⁸ motifler hakkında detaylı bilgi verilmiştir. **M.Sözen; U.Tanyeli'nin** *Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü* isimli sözlükte²⁹ Sanat kavramları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. **H. Tarcan'ın** *Tarihin Başladığı Ön-Türk Uygarlığı Resmi Tarihin Çöküşü* adlı eserinde³⁰ motiflerin gelişimi ve anlamları hakkında detaylı bilgiye yer verilmiştir. **G. Erbek Anadolu Motifler Sergisi** isimli eserde³¹ motifler hakkında detaylı bilgiye yer verilmiştir. **E. Esin'in** *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler* isimli eserinde³² Türk motifleri ikonografisi hakkında detaylı bilgiye yer verilmiştir. **V. Paşayeva'nın** *Azerbaycan Halı ve Tekstillerinde Ejder Motifi* isimli eserinde³³ ejder motifi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. **Ürgüp Kaymakamlığı** (www.urgup.gov.tr)³⁴ isimli internet sitesinde Ürgüp tarihi hakkında detaylı bilgi verilmektedir. **Nevşehir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü**

(http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/nevsehir_icdr2011.pdf)³⁵ isimli internet sitesinde Ürgüp tarihi hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir. (<https://gizliilimler.tr.gg>)³⁶ isimli internet adresinde semboller hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir. **N.Bozkurt** *Türk İslam Ansiklopedisi* isimli eserde³⁷ şemse motifi hakkında detaylı bilgiye yer verilmiştir.

²⁷ Y. Uşak, *Türk El Sanatlarında Bitkisel Motifler ve Makine Halısı Desenlerinde Kullanımı Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2008.

²⁸ H. Gönder, *Türk Dokumalarındaki Motiflerin Menşeye Birliği Ve Türk Sanatının Sürekliliği, Türk soylu hakların halı, kilim, cicim sanatı uluslararası bilgi şöleni bildirileri*, 27-31 Mayıs Kayseri

²⁹ M.Sözen; U.Tanyeli, *Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2012.

³⁰ H. Tarcan, *Tarihin Başladığı Ön-Türk Uygarlığı Resmi Tarihin Çöküşü*, İstanbul 2003.

³¹ G. Erbek, *Anadolu Motifler Sergisi*, İzmir Alman Kültür Merkezi, İzmir 1986

³² E. Esin, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul 2003

³³ V. Paşayeva, *Azerbaycan Halı ve Tekstillerinde Ejder Motifi*, Turkey

³⁴ Ürgüp Kaymakamlığı (www.urgup.gov.tr)

³⁵ Şehircilik İl Müdürlüğü (http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/nevsehir_icdr2011.pdf)

³⁶ (<https://gizliilimler.tr.gg>)

³⁷ N. Bozkurt, *Türk İslam Ansiklopedisi*, cilt 38, s.518

O. ERAVŞAR'ın *Ürgüp ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları*³⁸ isimli yüksek lisans tezinde Ürgüp tarihi ve coğrafyası hakkında geniş bilgiye yer verilmiştir. **M.OFLAZ'ın**, *İslam Ansiklopedisi'nde*³⁹ Ürgüp tarihi ve coğrafyası hakkında detaylı bilgi verilmiştir. **M.Sacit PEKAK'ın** *Ürgüp Kiliseleri adlı makalesinde*⁴⁰ Ürgüp hakkında detaylı bilgiye yer verilmiştir.

³⁸ O. Eravşar, *Ürgüp ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya 1993 s.8.

³⁹ M.Oflaz, *İslam Ansiklopedisi*, cilt42, 2012, s.359-361

⁴⁰ M.Sacit Pekak, *Ürgüp Kiliseleri*, cilt31, 2014, s.178.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜRGÜP YÖRESİNİN TARİHÇESİ VE COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1.1. ÜRGÜP VE ÇEVRESİNİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Ürgüp, İç Anadolu bölgesinde Orta Kızılırmak havzasının en güney ucunda 38'24"-38'45" kuzey enlemleri ile 34'47"-35'08" doğu boylamları arasından yer alır. 574 km² yüz ölçümüne sahip olan ilçe; Doğusunda Kayseri merkez İncesu İlçesi, Batısında Nevşehir İli merkez İlçesi, Kuzeyinde Nevşehir Avanos İlçesi ve Güneybatısında Nevşehir İli Derin kuyu İlçesi Güneyinde Kayseri İli Yeşilhisar İlçesi ile çevrilidir⁴¹.

Nevşehir'in 20 km. doğusunda yer alan Ürgüp, engebeli bir arazi üzerine kurulmuştur⁴². Ürgüp'ün jeolojik yapısının, Kapadokya bölgesinin jeolojik yapısı içerisinde değerlendirilmesi ve volkanik akıntılar sonucu, değişik formlarda oyulmuş kayalar birer doğa harikası olarak karşımıza çıkmıştır⁴³.

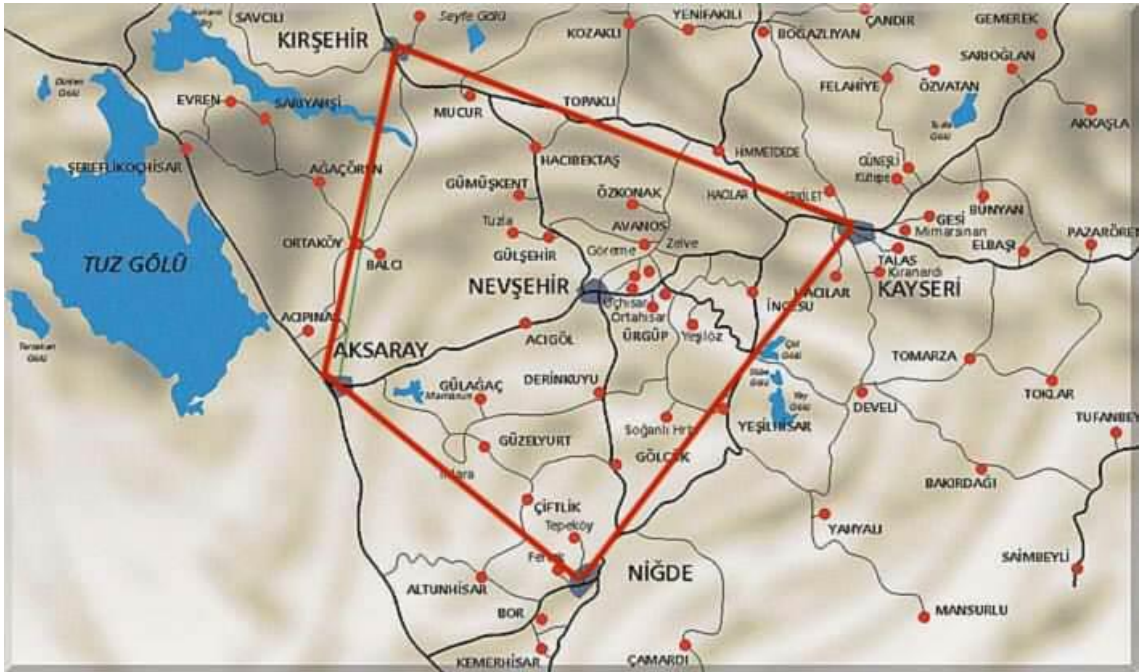
Resim 1.1. 19. Yüzyılın ortalarında Ürgüp'ü gösteren gravür (Charles Texier, *Asie Mineure*, Paris 1862)

⁴¹ Ürgüp Kaymakamlığı (www.urgup.gov.tr)

⁴² M. Oflaz, *İslam Ansiklopedisi*, cilt42, 2012, s.359-361

⁴³ O. Eravşar, *Ürgüp ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya 1993 s.8.

Doğal olayların yanı sıra, Bizans döneminde ikonoklazm hareketinin yayılmaya başlaması ile bu bölgeye sığınan Hristiyanların yumuşak kayaları oyarak, kayaların içlerine yerleşmişlerdir⁴⁴. Ürgüp ve çevresinde İngiliz araştırmacılar tarafından yapılan kazılarda, Damsa(Tomisso) yakınlarındaki Avla dağı eteklerinde ele geçirilen Paleolitik dönem obsidyen aletlerdir⁴⁵. Ürgüp ve çevresinde yapı malzemesi olarak kullanılan tuf oldukça yumuşak ve açık renkte oluşu, sarı Avanos taşına göre zayıf ve dayanıksızdır.⁴⁶ Farklı şekillerde; koni, piramit, sütun ve kule görünümündeki peribacaları mimariyi de etkilemiş, malzemesi tuf olan bu kayaların rahatça oyulabilmesi yörede kaya mimarisinin geliştirmiştir⁴⁷.

Resim 1.2. Nevşehir Haritası

Kapadokya bölgesi ve Ürgüp’de bulunan eserleri tüm dünya tarafından tanınması Fransız gezgin Paul Lucas’ın 1704-1706 tarihleri arasında Anadolu gezisi sırasında

⁴⁴ M. Oflaz, *İslam Ansiklopedisi*, cilt42, 2012, s.359-361

⁴⁵ M.Sacit Pekak, *Ürgüp Kiliseleri*, cilt31, 2014, s.178.

⁴⁶ O. Eravşar, *Ürgüp ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya 1993 s.9.

⁴⁷ O. Eravşar, *Ürgüp ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya 1993 s.8.

kapadokya bölgesinde gezerek bölgede görmüş olduğu 20 binden fazla piramit evler gördüğünü ve bunları kukuletalı rahipler veya Kucağında çocuk İsa'yı tutan Meryem Ana heykelleri olduğunu yazmış ve gravürlerinde tasvir etmiştir⁴⁸.

2.2. ÜRGÜP TARİHÇESİ

Ürgüp ismi Latince “ PROKOPIOS” anlamına gelir. Ancak bu Latince isim Ürgüp’ün asıl manası değildir. İsimden “IOS” takısı düşünce gerçek manaya yakın bir anlam taşır ve kelimeler türeyerek “PİREKÜP” ten değişerek Ürgüp adını alır. Kapadokya bölgesi olarak bilinen Ürgüp, Coğrafi özellikleri ve insanların yaşam alanları olan içleri oyulmuş kayaların (peribacalarının) içlerinde yapmış olduklar freskler yörede yaşamış bütün medeniyetlerin izlerini günümüze kadar taşımış olması bakımından önemli yer tutmaktadır⁴⁹.Ürgüp tarihi eser bakımında oldukça zengin bir yerleşim yeridir.

Ürgüp yöresi stratejik konumu ve tabiat güzellikleri ile birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve birçok savaşa sebep olmuş bir yerleşim yeridir. Komutan I.Ariarrathes M:Ö 323 yılında Kapadokya Krallığını kurarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Ürgüp en parlak devrini bu komutan zamanında yaşamıştır. Kapadokya Krallığı M.Ö 27 yıllarında Romalıların İstilasına uğramış ve Roma İmparatorluğunun bir eyaleti olmuştur. Bölge Kudüs ve Suriye’de zulme uğrayan Hristiyanların sığınak yeridir, bu nedenle kiliseler ve şapeller yapılmıştır. M.S 336 yılında Hristiyanlara dini özgürlük verilmesi üzerine Kapadokya’da Hristiyanlık hızla yayılmış ve papazların dini merkezi olmuştur. 395 yılında Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra yöre Doğu Roma (Bizans) imparatorluğuna ait topraklarda yer almıştır. Güneyden gelen Arap ve Sasani akınları sonucu Bizans imparatorluğunun ileri karakolu olan yörede halk bulundukları yerleri terk ederek vadilerdeki kayalıklara sığınmış ve burada oydukları mağaralarda yaşamışlardır. Tabi bu göçlerin tek sebebi akınlar değildi imparatorluğun soyut tanrı tasavvuru olmasına rağmen halkın soyut tanrı tasavvuruna inancı ve zulümden kaçanların sığınak yerleri olmuştur. Kapadokya 1071 Malazgirt savaşından sonra Selçuklulara, daha sonrada Konya merkezli kurulan Karamanoğlu beyliğine

⁴⁸ M.Sacit Pekak, *Ürgüp Kiliseleri*, cilt31, 2014, s.179.

⁴⁹ Ürgüp Kaymakamlığı (www.urgup.gov.tr)

bağlanmıştır. Bu dönemde kilise ve manastırların yanında camiler, kervansaraylar ve medreseler yapılmıştır. Yörede yapılan en son kaya kilisesi “Kırık Şehitler Kilisesi” olmuştur. Osmanlı Devletinde ki halkın hareketli yaşantısı sona ermiş ve bu kaya kiliseleri, mistik hayatı yani “öbür dünyayı” hayal edenlerin inzivaya çekildikleri köşeler olmuştur.

Şehirde müze, kilise, cami, türbe ve medresenin yanı sıra, kayalara oyulmuş mezar’da vardır. Şehrin merkezinde dağa oyulmuş en önemli mezar, dıştan iki katlı kemerlerle yapılmış, üç kapılı bir yerdir⁵⁰.Sütunlar üzerine yapılmış mezarlık Bizans geleneği gösteren bir yapıdır, yapı üzerinde çok iyi korunmuş resimler ve nakışlar yer almaktadır⁵¹.

Bütün Kapadokya şehirlerinde olduğu gibi burada da halk üç kesime ayrılırdı. Nüfus bakımından az sayıda olan Müslümanlar kale denilen yüksek noktanın etrafında oturur, Şehrin kuzey mahallerinde oturan Ermeniler, bunların sayısı Müslümanlardan fazla ama ilişkileri iyi derecede ve Nüfusun büyük kısmını oluşturan Rumlar bunlar diğer Rumlardan farklı, Rumca dahi bilmedikleri kaynaklarda ifade edilmiştir⁵².Ürgüp ve çevresinde yapılan nüfus araştırmaları sonucunda Müslümanların ilk dönmlerde nüfus sayısı az olmak ile birlikte Kapadokya bölgesinin Osmanlı hâkimiyeti altına girmesiyle birlikte, Müslüman halkın sayısında ciddi oranda artış olmuş ve gayri Müslimlerin hane sayıları giderek azalmıştır⁵³.

Yöre, Tarihi eser bakımından çeşitlilik göstermektedir.

Ürgüp Müzesi; 1971 yılında açılan müze, Ürgüp ve civarından ele geçen fosil örneklerinin dışında Prehistorik, Eski Tunç Çağı, Hitit, Frig, Pers, Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemi eseri mevcuttur⁵⁴.

⁵⁰ M.Sacit Pekak, *Ürgüp Kiliseleri*, cilt31, 2014, s.180.

⁵¹ M.Sacit Pekak, *Ürgüp Kiliseleri*, cilt31, 2014, s.180.

⁵² M.Sacit Pekak, *Ürgüp Kiliseleri*, cilt31, 2014, s.180.

⁵³ M. Oflaz, *İslam Ansiklopedisi*, cilt42, 2012, s.359-361

⁵⁴ Nevşehir Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü, İl Çevre Durum Raporu, Nevşehir, 2012, s. 15. (http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/nevsehir_icdr2011.pdf)

Aziz Theodore (Tağar) Kilisesi; Ürgüp’e bağlı Yeşilöz köyündeki kilise ‘T’ planlı, merkezi kubbe ile örtülüdür. Üst kata içeriden bir merdivenle çıkılmaktadır. Kilise bu özelliği sayesinde diğer kiliselerden farklı bir örnek olarak göze çarpmaktadır. Aziz Theodore adına yapılmış olan *Tağar Kilisesi, XI-XIII. yüzyıllara tarihlenmektedir*⁵⁵.

Pancarlık Kilisesi; Ortahisar kasabasının güneyinde, Ürgüp Mustafapaşa yolunun sağında Pancarlık vadisindedir. Düz tavanlı, tek nefli ve tek apsislidir. Kilisedeki duvar resimleri daha çok yeşil zeminlidir ve oldukça iyi korunmuştur. XI. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir⁵⁶.

Taşkın paşa Camii; Ürgüp’ün Damsa köyü merkezinde yer alan Taşkın paşa Camii, Karamanlılar Dönemi’ne aittir.

Taşkın paşa Türbesi; Ürgüp’ün Damsa (Taşkın paşa) köyü merkezinde yer alan, Selçuklu Beyi Taşkın paşa’ya aittir.

Taşkın paşa Medresesi; Ürgüp’ün 20 km güneyindeki Damsa (Taşkın paşa) köyündedir.

Bunlar, ilçede bulunan tarihi eserlerden bazılarıdır. Ürgüp, tarihi dokusu ile doğal olaylar sonucu oluşmuş müze görünümde bir ilçedir.

⁵⁵ Nevşehir Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü, İl Çevre Durum Raporu, Nevşehir, 2012, s. 15. (http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/nevsehir_icdr2011.pdf)

⁵⁶ Nevşehir Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü, İl Çevre Durum Raporu, Nevşehir, 2012, s. 15. (http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/nevsehir_icdr2011.pdf)

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALI SANATININ TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

Halı; çözümlü ipleri üzerine atkı iplerinin değişik formlarda, düğümlü veya düğümsüz bir şekilde istenilen hav yüksekliğinin sağlanması sonucu oluşturulan üründür⁵⁷.

Türk tarihinde halı koruyucu bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Atlı bozkır kültürüne uygun hayat sürdüren ve çadırlarda yaşayan Türkler soğuktan korunmak için çadırın iç tarafına halılar sererek ısıyı korumaya çalışmışlardır. Elverişsiz iklim şartlarından korunmak amaçlı yapılmış bu halılar çok kaba ve hiç bir estetiğe sahip değillerdir. Türk halı sanatının oluşum evreleri, ilk çağda yaşamış insanların, soyulabilen ağaç kabuklarını sepet veya hasır örerek gibi kullanmaları ile başlamaktadır. Bu tarz örmelerin halı haline gelişi koyun yetiştiriciliği ve koyunyünlerinin bükülmesi sonucu ortaya çıktığı bilinmektedir. Teknik özellikleri açısından incelediğimiz zaman kilim dokumasının halı dokumasından daha önce yapıldığı görülmektedir. Çünkü kilim dokuması düğümsüz dokuma gurubuna girer ve örgü sistemi ile yapılır. Elimizde kilim örneği olmadığı için dokuma sanatının halı sanatı ile başlatmamız yanlış olmaz. Halı dokumaları ise düğümlü ve hav yüksekliği olan dokuma türüdür. Teknik ve kompozisyon açıdan incelendiği zaman halılar genelde bitkisel ve geometrik desenli oldukları karşımıza çıkmaktadır. Günümüz el dokuma halıcılığına baktığımız zaman makineleşmeye yenik düşmüş bir sektör halinde ilerlemektedir.

Halının vatani Orta Asya olduğu kabul edilmektedir. Bu kabulün en önemli gerekçesi Altaylarda beşinci Pazırık Kurganında bulunun, buzullar içerisinde çıkarılan İskit(Saka) Türklerine ait olduğu kabul edilen halı parçası tarihlendirilmiş en eski halı parçası olarak kabul edilir⁵⁸. Halının Türklere ait olduğunu halı da kullanılan desen ve teknik özelliklerinden anlaşılabılır. Pazırık halısı 10 cm² 36.000 Gördes düğümü ile yapılmış olması ve bordürlerinde kullanılan at motiflerinin kuyruklarının bağlı olması Türklere ait bir gelenek olması nedeni ile bu halının Türklere ait olduğu

⁵⁷ Milli Eğitim Bakanlığı. *El Sanatları Teknolojisi Halı Dokuma*, Ankara, 2012, s.1.

⁵⁸ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Kitapevi, Ankara, 2005, s.16.

anlaşılabilir⁵⁹. İlk halı olarak kabul edilen Pazırık halısının bu kadar kaliteli oluşu bu sanatın öncesinin olduğuna dair düşüncelere sevk etmektedir. Yalnız yapılan araştırmalarda henüz daha erken tarihli bir bilgi kaynaklar da yer almamaktadır. “*Pazırık halısından sonra ikinci önemli halı parçaları Eski kahire(Fustat) da Doğu Türkistan’ın Lop Gölü batısında Lou-Lan’da bulunan halı parçalarıdır*”⁶⁰. Doğu Türkistan halılarından sonra, halı sanatının sürekliliğini ve gelişimini gösterecek olan Selçuklu dönemi halılarıdır.

Bu dönemde *Selçuklular ile birlikte halı sanatı İslam coğrafyası ve Avrupa kıtasına kadar yayılacak ve Avrupalı ressamaların tablolarını süsleyecektir*⁶¹. Selçuklu halılarından sonra Osmanlı halıları ve Osmanlı saray halıları Türk halı sanatının devamını sağlamış, güzel örneklerin verildiği bir dönem olmuştur. Bütün Türk el sanatlarında olduğu gibi halı sanatı da en parlak dönemini yaşamıştır. Yalnız şu konuya dikkat edilmelidir ki Türk sanatları sürekli olarak devamlılık içinde olmuş ve gelişmiştir.

Örneğin Pazırık halısın da zemine kurulmuş Hun Gülü olarak isimlendirilen motif, Karahanlılar zamanında yapılan mimari eserlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. *Talhatan Baba Camii(Türkmenistan) cephe süslemelerinde ve Ayşe Bibi Türbesi ön cephesinde hun Gülü motifine ile büyük benzerlik göstermektedir*⁶².

“*Milattan 2400 yıl evvelinden itibaren tarihin değişik devirlerinde Mısır, Anadolu, Ege ve Karadeniz sahillerinde, İran, Kafkasya, Türklerin anavatanı Orta Asya, Çin, Türkistan, Hindistan ve Balkanlar’da kilimcilik ve halıcılık sanatı yayılmıştır. Bütün bu bölgeler Türklerin yaşadığı, istila ettiği ve egemen olduğu yerlerdir. Türklerin uğramadığı bölgelerde ise halıcılığa hemen hemen hiç rastlanmamıştır*”⁶³.

⁵⁹Ş. Yetkin, *Türk Halı Sanatı*, Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s.2.

⁶⁰O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Kitapevi, Ankara, 2005, s.19.

⁶¹Ş. Yetkin, *Türk Halı Sanatı*, Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s.7.

⁶²Y. Berkli, *Türk Sanatında Avrasya Üslubunun Evreleri(Avrupa ve İslam Sanatına Etkileri)*, Mega Ofset Matbaacılık, Erzurum, 2011, s. 84-87.

⁶³N. A. Kalabek, D. Vurşkan, E. Çoruh, *Türk Halıcılığının Tarihçesi*. Tekstil Teknolojileri Elektronik Dergisi, 2014 Cilt 8,52-61 nkalebek@gantep.edu.tr

Halı sanatının başlangıcı olarak kabul edilen *Rus Arkeolog Rudenko'nun da aralarında bulunduğu bir gurup Arkeolog tarafından 1953 yılında Güney Sibirya'da yapılan pazırık kurganlarının kazısı sonucu bulunmuş ve M.Ö 3.Yüzyıla tarihlendirilmiştir*⁶⁴.Halı, *Rusya'nın Saint Petersburg şehrinde Ermitaj Müzesinde sergilenmektedir*⁶⁵.Beşinci pazırık kurganından çıkarılan bu halı parçası ile birlikte, mumyalanmış at ve ev eşyalar da çıkarılmıştır. Donmuş olarak günümüze kadar sağlamlıklarını korumuşlardır. Pazırık halısı oldukça ince bir işçiliğe sahiptir. 10 cm² 36.000 gördes düğümü ile dokunmuştur. 1.89×2.00 kareye yakın bu parça bulunduğu kurgan içinde at ile birlikte gömülü olduğundan eğer örtüsü olarak da kabul edilmektedir. Koyu ve açık kahverengi üzerin sarı ve açık yeşil renkli ipler ile işlenmiştir. Halıda iç içe geçmiş üç tane dar ve iki geniş bordür (yelen) yer almaktadır. Dıştan içe birinci dar bordür; koyu kahverengi üzerine sarı ve açık kahverengi ile karelere bölünmüş ve bu kareler içinde grifon figürleri yer almaktadır. Dıştan içe birinci geniş bordür; koyu kahverengi zemin üzerine sarı, açık yeşil ve açık kahverengi kullanılmıştır. Bordürde at ve insan figürleri yer almaktadır. İnsan figürlerinin bazılarının at üzerinde bazılarının ise atların yanında işlenmesi ve atların duran oluşu bu kompozisyonun bir resmi geçiş sırasında desenlendirildiği görünümüne sahiptir. Atların kuyruklarının bağlı oluşu yine Türklere ait bir geleneği belirtmektedir.

Dıştan içe ikinci dar bordür; Sarı zemin üzerine açık ve koyu kahverengi ile dört yönü gösteren hun gülü motifi işlenmiştir. Dıştan içe ikinci geniş bordür; açık yeşil zemin üzerine açık kahverengi, koyu kahverengi ve sarı desen ipliklerinden geyik figürleri işlenmiştir. Dıştan içe üçüncü dar bordür; koyu kahverengi zemin üzerine sarı ve açık kahverengi desen iplikleri ile karelere bölünmüş, bu kareler içerisinde grifon motifleri işlenmiştir

F. Tekçe'nin belirttiği üzere, halının zemini; açık kahverengi üzerine yeşil, sarı ve koyu kahverengi ile 24 eşit kareye bölünmüştür. *Bu kareler içerisinde Hun Gülü motifi olarak da bilinen dört yönü gösterir motifler yer almaktadır*⁶⁶.

⁶⁴O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Kitapevi, Ankara, 2005, s.16-17.

⁶⁵ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Kitapevi, Ankara, 2005, s.16-17.

⁶⁶ E.Fuat Tekçe, *Pazırık Altaylardan Bir Halının Öyküsü*, Kültür Bakanlığı Yayınları / 1542, yayımlar Dairesi Başkanlığı, Sanat- Sanat Tarihi Dizisi / 64-5, Ankara, 1993, s.34.

Resim 2.1. Pazırık Halısı (Oktay Aslanapa)

Pazırık halısından sonra ikinci önemli halı gurubu olarak Doğu Türkistan’da bulunan halı parçaları karşımıza çıkmaktadır. Bu halı parçaları Pazırık halısından daha önce bulunmuş, 3. ve 4. yüzyıllardan kalma düğümlü halı parçalarıdır. Bunlar sert, kalın ve iplikleri boyanmamış parçalardır. Bu parçalar *Londra’da British Müzesinde* ve *Hindistan’da Yeni Delhi Müzesinde sergilenmektedir*⁶⁷.1906-1908 yılında bulunan bu halı parçalarından birkaç yıl sonra (1913) yılında A.von Le Coq Kuça’nın batısında bir halı parçası daha bulmuştur. Renk, desen ve kalite bakımında diğer halı örnekleri ile büyük benzerlik göstermektedir. Halı da ayrıca ejder figürleri kullanılmıştır. Buna örnek halı parçası ise Berlin İslam Eserleri Müzesinde sergilenmektedir. 5 ve 6.

⁶⁷ B. Deniz, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Ankara 2000. S.20.

*Yüzyıllara ait olduğu kabul edilir*⁶⁸.Doğu Türkistan'da daha çok keçe kullanımının yaygın olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Böylece bu halı parçalarının Batı Türkistan'dan buraya getirildiği tahmin edilmektedir. Doğu Türkistan da bulunan halı parçalarından sonra Fustat'ta bulunan 9.yüzyıl Abbasi devri halıları yer almaktadır. Öyleyse halı sanatının doğudan batıya getirilmesi Abbasiler zamanında Türklerin yerleştirildiği Samarra şehrinde ki erken dönem Abbasi halı sanatı ile bağlantı kurmamız yanlış olmaz. Sadece Türklerin yaşadığı samarra şehrinde doğudan batıya gelen Türkler öz kültürlerini burada da yaşatmıştır. Halı sanatı daha sonra Selçuklular ile birlikte İslam coğrafyası ve tüm dünyaya düğümlü halı sanatını tanıtmış ve yaygınlaştırmıştır. Fustat'ta Lam tarafından bulunan iki halı parçası Doğu Türkistan da görülen halı parçaları ile renk desen ve kompozisyon bakımından büyük benzerlik göstermektedir. Bu halı parçalarından birincisi 29 x 32 cm diğer parça ise 30.5 x 13 cm boyutlarında iki küçük dokumadır. İki halı parçasında da kullanılan renkler; *koyu mavi, yeşil ve devetüyü renklerinden oluşur, ayrıca ikinci halıda az da olsa kırmızı renk kullanılmıştır*⁶⁹.Bu dönemden sonra bulunan halı parçaları Abbasi devri halı gurubuna girer, bunlar genellikle kufi bordürlü dokumalar olup Doğu Türkistan da bulunan halılar ile benzerlik gösterir. Fakat teknik bakımından tek argaç üzerine düğüm atıldığı için İspanya halıları ile benzerlik gösterir.

⁶⁸O. Aslanapa, **Türk Halı Sanatının Bin Yılı**, İnkılâp Kitapevi, Ankara 2005. s.20.

⁶⁹O. Aslanapa, **Türk Halı Sanatının Bin Yılı**, İnkılâp Kitapevi, Ankara 2005. s.20.

Resim 2.2. Fustat'ta Bulunan Halı Parçası (O. Aslanapa)

Resim 2.3. Fustat'ta Bulunan Halı Parçası (O. Aslanapa)

Bu dönemden sonra halının en parlak devrini yaşayacağı ve tüm dünyaya yayılacağı dönem olan Selçuklu halı gurubu başlamaktadır.

*Selçuklu halısı diye adlandırılan halılar Konya’da Alâeddin Camii de Alman konsolosluğunda görevli Martin ve Danimarka asıllı Loytved tarafından keşfedilmiştir*⁷⁰. Camii de bulunan halılar toplam sekiz tanedir bunların sadece üç tanesi büyüklüklerini koruyabilmiş diğerleri ise parçalar halinde günümüze ulaşmıştır. Bu halılar Türk İslam Eserleri müzesinde sergilenmektedir. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş halılar 5-6 metrelik geniş alanları kapsayacak büyüklüklerdedir. Bunlar, Selçuklu halı sanatının en abidevi örnekleri olarak bilinmektedir. Halılarda koyu ve açık mavi ve kırmızı renkler esas renklerdir, iki ton yeşil, kirli beyaz veya krem rengi, nadiren de olsa parlak sarı ve konturlarda kahverengi kullanılmıştır. Selçuklu halılarında geometrik şekiller ve stilize edilmiş bitkisel motifler de yer almaktadır. Kompozisyonları ise sonsuzluğu işaret eden kaydırılmış eksenler üzerine kurulmuştur. Bu dokumaların en belirgin özellikleri ise *bordürlerinde kullanılan iri kufi yazılı süslemelerdir, bu süslemeler okunamayıp sadece dekoratif amaçlı kullanılmıştır*⁷¹. Bordürlerde kullanılan yazı biçiminde ki süsleme unsurları, zamanla geliştirilerek örgülü ve çiçekli kufi yazı şekline ulaşacaktır. Türk İslam Eserleri müzesinde bulunan sekiz halıyı inceleyecek olursak; *Selçuklu halılarının renk desen ve kompozisyon çeşitleri hakkında bilgi sahibi olabiliriz*⁷². Çünkü bu halılar Selçuklu dönemi dokumalarının bütün özelliklerini taşımakla beraber halı sanatının Avrupa’ya açılan kapısı olan Anadolu’da ki temellerini oluşturmaktadır.

⁷⁰O. Aslanapa, **Türk Halı Sanatının Bin Yılı**, İnkılâp Kitapevi, Ankara 2005, s.25.

⁷¹ M. Yıldırım, **Anadolu Selçuklu Halıları ve Azerbaycan Halıları Arasındaki Motif Birliği Üzerine**, Konya 2000, s.259.

⁷² Ş. Yetkin, **Türk Halı Sanatı**, Kültür Yayınları, Ankara 1991, s.7.

Resim 2.4. Konya’da Bulunan Selçuklu halısı (O. Aslanapa)

Resim 2.5. Konya’da Bulunan Selçuklu halısı (O. Aslanapa)

Resim 2.6. Konya’da Bulunan Selçuklu halısı (O. Aslanapa)

Konya’da bulunan Selçuklu halılarının dışında diğer bir örneği de Beyşehir Eşrefoğlu camisinde görülmektedir. Burada bulunan halılardan iki tanesi tüm özellikleri ile Konya’da ki halılar ile aynıdır. Özellikle mavi renkli olan halı bordüründe kufî yazının daha önceki örneklerde olduğu gibi düz ve keskin hatlı değil yumuşak geçişler ve estetiğe uygunluğu gözler önüne serilmiştir. *Bordüründe kufî yazı*

*bulunan bu halının zemininde ise çengelli motifler ile birlikte sekiz kollu yıldız ile dolgunlaştırılmıştır*⁷³.

Resim 2.7. Beyşehir Selçuklu Halısı (O. Aslanapa)

Selçuklu halı gurubunun yanında varlığını sürdüren ve 15.yüzyılın sonlarına kadar devam eden bir başka dokuma örneği ise Hayvan figürlü halılardır. Bunlar ilk olarak Avrupalı ressamırlar tarafından tablolarda kullanılmış, daha sonra halıların orijinallerinin bulunması ile Anadolu'ya ait oldukları anlaşılmıştır. Ressamlar sayesinde bu halı gurubunun hangi yüzyıllara ait olduğunu saptamak mümkün olabilir.

Hayvan figürlü halılar, kompozisyon olarak genellikle zeminler küçük veya ikiye bölünmüş şekilde görülür. Bu bölmeler içerisinde büyük motifler vardır ve bunların içine

⁷³ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Kitapevi, Ankara 2005, s.41.

de stilize edilmiş hayvan figürleri yerleştirilmiştir. Stilize edilmiş hayvan figürleri halılarda değişik formalarda desenler oluşturmuştur. Bu desenler genellikle; tek veya çift başlı kartal şeklinde, stilize edilmiş bir ağacın her iki yanında birer kuş figürü şeklinde ya da dört ayaklı gücü simgeleyen hayvan figürleri kullanılarak ilk örneklerini teşkil etmişlerdir. Gelişim sırasında ise hayvanların mücadele sahneleri kullanılmış geometrik şemalar ortadan kaldırılarak kaydırılmış eksen içerisinde bu tasvirler işlenmiştir. Figüratif desenli halı dokumalarında genelde gücü ve hâkimiyeti simgeleyen hayvan figürleri kullanılmıştır, bunlar; Kartal, Aslan, Ejderha, Koç'tur.

Hayvan figürlü halı gurubunun ilk orijinal örneği Ming halısıdır, İtalya'da bir kilisede bulunan halı büyük heyecan yaratmıştır. Bu halıdan sonra İsveç'in Marby köy kilisesinde, Ming halısı ile büyük benzerlik gösteren başka bir halı daha bulunmuştur. Fustat'da bulunan küçük halı parçaları, *Anadolu'nun bu halıların ihraç bölgesi olduğunu kanıtlar niteliktedir*⁷⁴. Marby halısının, zemini ortadan ikiye ayrılmış ve her bölümde merkezde bir ağaç, ağacın iki yanında ise birer kuş motifinden oluşmuştur. Ağacın dalları alt tarafa doğru uzatılarak suda yansıma etkisi sağlanmıştır. Halıdaki tek farklılık kuş motiflerindeki zıtlıktır. Ming halısında ise; zemin yine ikiye ayrılmış ve mücadele sahnesi işlenmiştir. Bu mücadele sahnesi Ejder ve Anka kuşu motiflerinin stilize edilerek işlenmiş halidir. Her iki halının bordürlerinde (S) çakmak motifi değişik formlarda kullanılmıştır. Hayvan figürlü halılardan sonra gelen halı gurubu ise Klasik Dönem Osmanlı halı gurubudur.

⁷⁴Ş. Yetkin, **Türk Halı Sanatı**, Kültür Yayınları, Ankara 1991, s.20.

Resim 2.8. Marby Halısı 15. Yüzyıl (O. Aslanapa)

Resim 2.9. Ming Halısı 15. Yüzyıl (O. Aslanapa)

15. Yüzyılda gelişmekte olan halı sanatı Osmanlı imparatorluğunun yükseliş devri ile birlikte tüm sanatlar gibi zirveye çıkmıştır. Osmanlı dönemi halıları; Holbein halıları, Osmanlı Saray halıları, Uşak halıları, Bergama halıları, Gördes halıları, Kula halıları, Lâdik halıları ve Milas halıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Halı guruplarının yöre ile anılmasının sebebi ise sırasıyla halı dokuma merkezleri olduğu içindir. Detaylı bilgi için Oktay Aslanapa'nın *Türk Halı Sanatının Bin Yılı* isimli eserinden yararlanılabilir⁷⁵.

İlk örneklerinin Alman ressam Hans Holbein yapmış olduğu tabloları kullandığı halı tasvirlerinden dolayı bu halılara Holbein halıları da denir. Holbein halıları; birinci Holbein, ikinci Holbein (Lotto halıları), üçüncü Holbein ve dördüncü gurup Holbein olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gurupları birbirinden ayıran özellikleri ise; desen ve kompozisyon bakımından farklılıklar göstermesidir. İkinci gurup Holbein halılarına Lotto halıları denmesinin sebebi ise dokumaların hiç birini *Alman ressam Hans Holbein'nin resimlerinde kullanmamış olmasıdır*⁷⁶. Birinci tip Holbein halılarında zemin küçük karelere bölünmüş, ortaları sekizgenlerle süslenerek birbirinin tekrarı şeklinde devam etmiştir. Bu halının desen özelliği Beyşehir halılarının desen özellikleri ile aynıdır. İkinci tip Holbein halılarında ise kompozisyon da geometrik motiflerden ziyade bitkisel motifler kullanılmış ve geometrik hatlar yok edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü tip Holbein halılarında da zemin iki veya dört kareye bölünerek içleri bitkisel formlarla doldurulmuştur. Bu tip kompozisyonlar daha önce de hayvan figürlü halılarda karşımıza çıkmıştır. Bölünmelerde ki farklılıklar sadece geometrik hatlar ile değil bitkisel formlarla da yapılmıştır. Selçuklu halılarının karakteristik süsleme elemanı olan kufi yazı süslemesi bu halı gurubunda da kullanılmıştır. Dördüncü tip Holbein halılarında ise orta da büyük bir kare ya da sekizgen yer almaktadır. Bu motifin altına, üstüne, sağına veya soluna yerleştirilmiş küçük sekizgenlerle süslenen halı türleridir. Osmanlı halı gurubunun Holbein adını alması büyük bir yanlışlıktır, çünkü bu halılar ressam Hans Holbein doğumundan çok önce Anadolu'da dokunmuş ve Avrupa'ya ihraç edilmiştir.

⁷⁵ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı, İnkılâp Kitapevi*, Ankara 2005, s. 107-214.

⁷⁶ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı, İnkılâp Kitapevi*, Ankara 2005, s. 107.

Resim 2.10. I.Holbein tipi kırmızı zeminli halı (O. Aslanapa)

Resim 2.11. II. Holbein (Lotto) tipi halısı (O. Aslanapa)

Resim 2.12. III. Holbein tipi halı (O. Aslanapa)

Resim 2.13. IV. Holbein tipi halı (O. Aslanapa)

Osmanlı Devletinin doğuya doğru yapmış olduğu seferler sonucu Tebriz ve Kahire'nin alınmasıyla, Türk el dokumacılığı da yeni oluşumlar içerisine girerek, teknik ve desen anlayışında farklılıklar göstermiştir. Bu yeni oluşum sonrası elde edilen havlı dokuma gurubuna “*Osmanlı Saray Halıları*” grubu ismi verilmiştir⁷⁷. *Bu halılarda kullanılan yaprak çeşitleri yeni bir üslup ile yapılmıştır*⁷⁸. Çok ince ve zengin desenler ile oluşturulmuş halılar da Gördes düğüm tekniği kullanılmıştır. *Yün ve Pamuktan yapılan düğümler, (metrekarede 200.000-700.000 arasında) daha sık olup kadife bir görünüme sahiptir*⁷⁹.

Resim 2.14. Osmanlı Saray Halısı (O. Aslanapa)

Uşak halılarının ana malzemesi yaygın olarak yündür. Tekniği ise Gördes düğümüdür. Halı sanatında madalyonlara ilk defa bu dönemde rastlanmıştır. Halılarda

⁷⁷ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Kitapevi, Ankara 2005, s.201.

⁷⁸ B. Deniz, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Ankara 2000, s.31.

⁷⁹ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Kitapevi, Ankara 2005, s.201.

görülen madalyonların, kitap sanatlarından halı sanatına geçtiği tahmin edilmektedir. Buna örnek olarak 15. Y.y. İran minyattürlerinde ki halı tasvirlerinde madalyonların işlendiği görülmektedir⁸⁰.

Uşak halıları, bitkisel süsleme ağırlıklıdır. Bu dokumalar; Madalyonlu Uşak halıları, Yıldızlı Uşak halıları ve Uşak Çin bulutlu halılar olmak üzere üç gruba ayrılır. Madalyonlu ve Yıldızlı Uşak halılarının ortak özellikleri halının merkezinde bir madalyon, köşelerde çeyrek madalyonlar ve yan taraflarda yarım madalyonlar yerleştirilerek halı zemini tamamen dolduran bitkisel motifler ile süslenmiştir. *Uşak halıları ebat olarak farklılıklar gösterir madalyonlu uşak halılarının ebatları on metreye, yıldızlı Uşak halıları ise dört metreye kadar ulaşmıştır*⁸¹. Çin bulutlu Uşak halıları ise halı zemini karelere ve eşkenar dörtgenlere ayrılmıştır. Bunların içleri de bulut motifi ile bezeme yapılmıştır⁸².

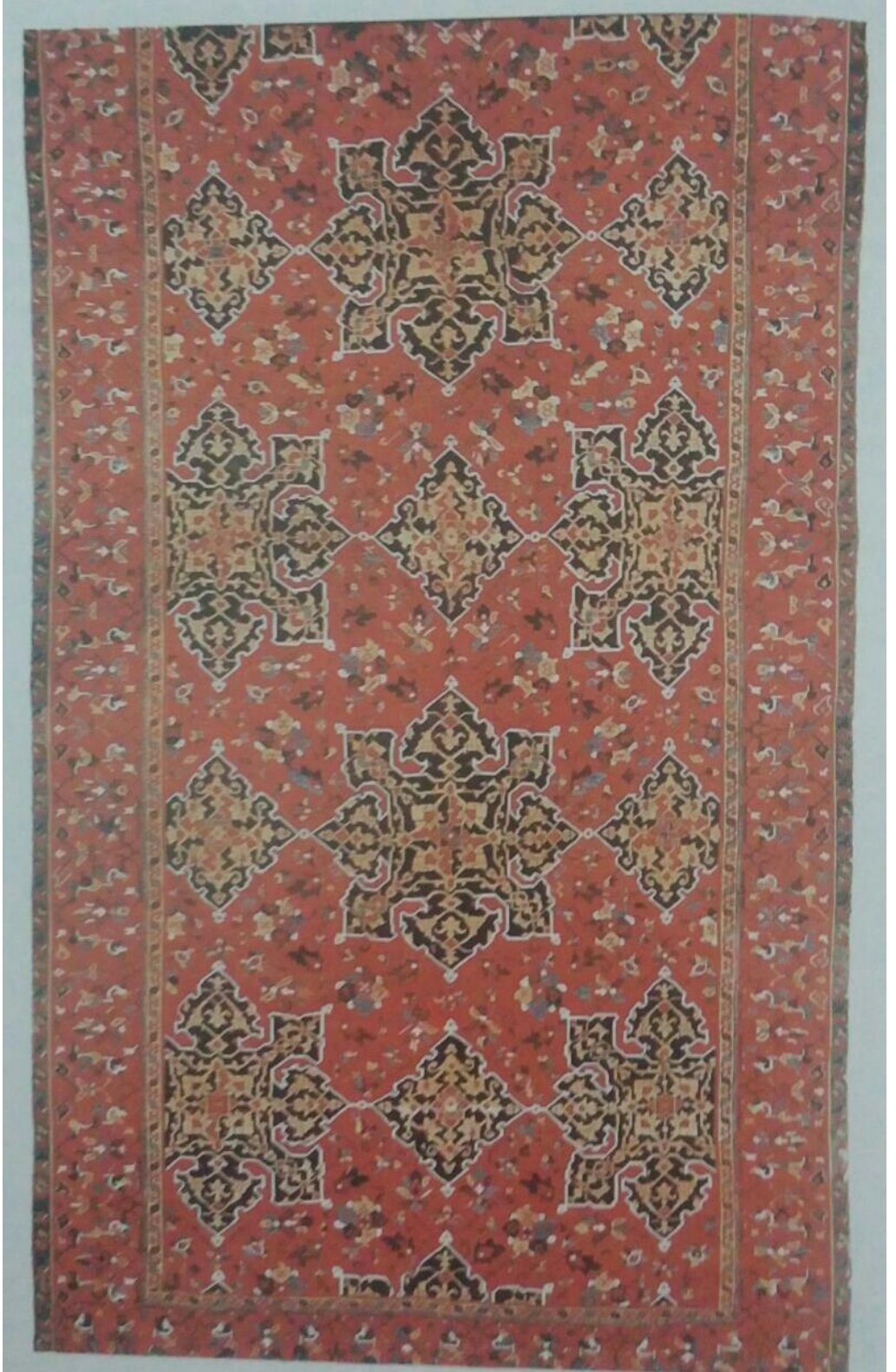
⁸⁰Şerare Yetkin, **Türk Halı Sanatı**, Kültür Yayınları, Ankara 1991, s.87.

⁸¹ Oktay Aslanapa, **Türk Halı Sanatının Bin Yılı, İnkılâp Kitapevi**, Ankara 2005, s. 159.

⁸² Bekir Deniz, **Türk Dünyasında Halı ve Düz dokuma Yayılları**, Ankara 2000, s.35.

Resim 2.14. Madalyonlu Uşak halısı (O. Aslanapa)

Resim 2.15. Yıldızlı Uşak halısı (O. Aslanapa)

Resim 2.18. Çin Bulutlu Uşak Halısı (O. Aslanapa)

Holbein halı gurubunun III. ve IV. tiplerinden gelişen Bergama halılarında geometrik desenler ve bitki motifleri üsluplaştırılarak geometrik şemalara sığdırılmıştır. *Bergama halılarının kompozisyon özelliklerine bakıldığı zaman karelerin ortasına*

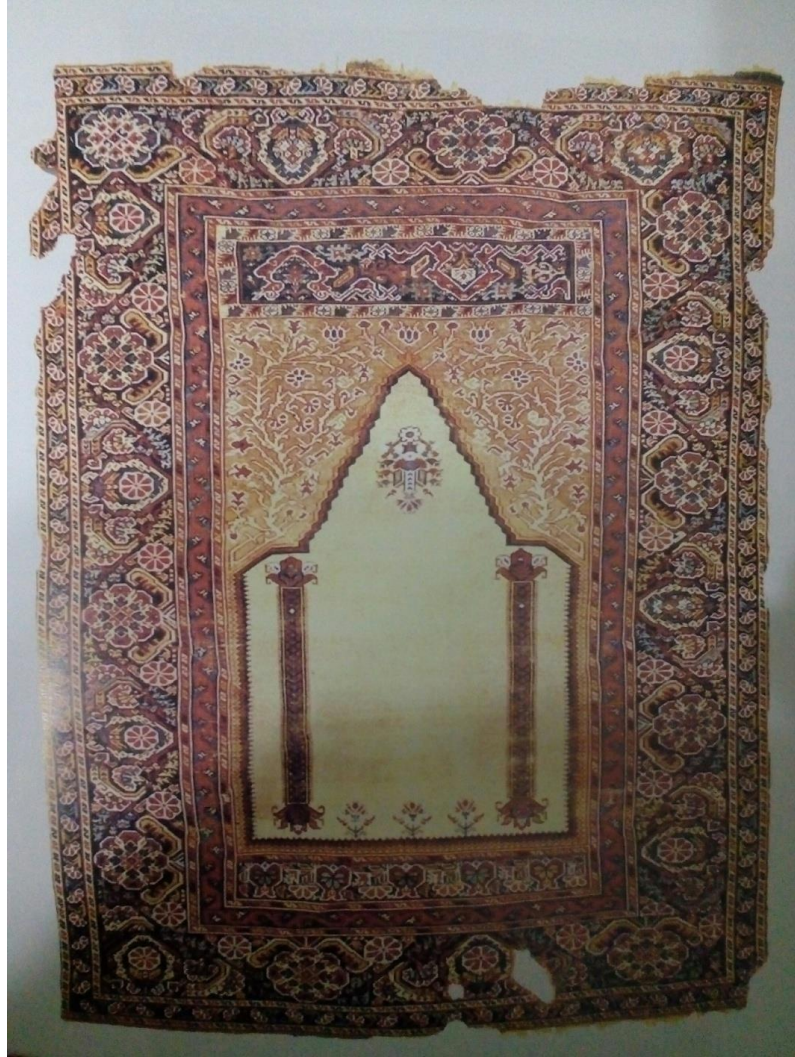
*sekizgenler, bazen altıgenler ve köşeler üçgenlerle doldurulmuş, diğer bir tipi ise orta da bulunan büyük sekizgen etrafında küçük sekizgen gruplarından oluşmaktadır*⁸³.

Resim 2.19. III. Holbein tipi Bergama halısı (O. Aslanapa)

⁸³ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp kitapevi, Ankara 2005, s.196.

Türk düğümüne adını veren bu halı; Osmanlı saray halılarının geliştirilmiş hali olup, motif bakımından zengin bir halı gurubunu oluşturmaktadır. Kaliteleri yüksek, ince, parlak yünlerden sık düğümlerle dokunmuştur (10 cm²' de 3600 düğüm, 60x60) ve havları kısadır. Bu halılar, kırmızı, kahverengi ve beyaz renkleri ile dikkat çekmektedir. Lacivert zeminli olan halılarda vardır. *Bordürlerinde lale ve karanfil ağırlıklı kullanılmış motiflerdir*⁸⁴.

Resim 2.20. Gördes Seccade (O. Aslanapa)

⁸⁴ O. Aslanapa, Türk Halı Sanatının Bin Yılı, İnkılâp Kitapevi, Ankara 2005, s.249.

Kula Halıları desen ve şekil bakımından Gördes halılarına benzemektedir. Örnekleri genelde seccade şeklindedir. Renk olarak Kayısı ve altın sarısı, kırmızı, mavi, beyaz ve yeşil kullanılmıştır. Motifler genelde karanfil ve çiçeklerden oluşmaktadır. *Kula seccadelerinin en belirgin özelliği zeminlerde manzara motifleri kullanılmıştır*⁸⁵.

Resim 2.21. Kula Seccade (O. Aslanapa)

Konya havlı dokuma örnekleriyle 17. Yüzyıl'da Anadolu da önemli bir halı dokuma merkezi olmuştur. Eski örnekleri genelde seccade olarak görülür. *Ağırlıklı olarak kırmızı, kahverengi, mavi, lacivert, yeşil ve beyaz renkler hâkim*

⁸⁵ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Kitapevi, Ankara 2005, s.255.

olmuştur⁸⁶.Lâdik halılarının en karakteristik özelliği; kullanılan lale motifinin aşağıya doğru sarkık durumda olmasıdır.

Resim 2.22. Lâdik Seccadesi (O. Aslanapa)

Pazırık kurganından çıkarılan halı ve dokuma parçalarının dokuma sanatının M.Ö. 3-5. yüzyıllara ait olduğu belgelenmiştir. *Pazırık halısından sonra belgelenmemiş dokuma sanatı 13.Y.y’ da Anadolu Selçuklu Halı sanatı ile birlikte ihtişamlı günlerine geri dönmüştür. 16. Y.y’ da diğer Türk el sanatları ile birlikte Türk Halı sanatı da en parlak devrini yaşamıştır. Bu yüzyılda; Bergama, Gördes, Kula ve Lâdik gibi halı*

⁸⁶ O. Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Kitapevi, Ankara 2005, s.263.

*dokuma merkezleri kurulmuş ve dokuma sanatına büyük önem gösterilmiştir*⁸⁷. Halı dokuma sanatı 19.Y.y. sonlarına doğru eski sanatsal değerini kaybetmiş ve ticari unsur olarak benimsenmeye başlanmıştır.

Dokuma sanatında çok önemli bir yere sahip olan Türk halı sanatı, kaynaklar araştırıldığında elimizde çok sayıda örnek olmadığı saptanmıştır. Eski dokumaların vatanımızda olmamasının birçok nedeni vardır, bunlar arasında Anadolu’da bulunan halı merkezlerinde sipariş üzerine halı dokunması, eserlerin dışarıya çıkarılması ve kayıt altına alınmaması, yabancıların para karşılığında dokumaların değerini bilmeyen insanların ellerindeki halıları almaları ve tarihi eser kaçakçılığı yapımları sonucu el emeği göz nuru bu sanat eserleri, ülkemiz toprakları dışında ki müzelerde sergilenmektedir.

⁸⁷ A. Yurdakul, *Türk Dönemleri Geleneksel El Sanatlarında Motifler ve Halıcılığımızın Tarihsel Gelişimi*, Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu, 7-15 Nisan 2000, Isparta, s.18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALI DOKUMAYA BAŞLARKEN YAPILACAK İŞLEMLER

3.1. ÖN HAZIRLIK

Halı dokumaya başlarken dokumada kullanılacak ipliğin tedarik edilmesi gerekmektedir. Kullanacağımız iplik yün ise koyun kırkımından elde edilen yünleri pisliklerinden temizlemek suretiyle az miktara da amonyak ve soda karıştırılmış sabunlu suda, 40-45° de yapılır. Yıkama işlemi yünün kendine yapışkanlık veren ve eğrilmesini zorlaştıran doğal yağlardan arındırmak için yapılır. Yıkama işlemi bittikten sonra kurumaya bırakılan iplikler, kuruduktan sonra el ditme tekniği ile birbirinde ayrılır ve taranacak seviyeye getirilir. Tarama ahşaptan yapılmış iri dişli taraklar yardımı ile yapılır ve çile haline getirilerek hazırlanır. Bu işlemden sonra ipliklerin mukavemetini artırmak için *mordanlama* işlemi yapılır.

4.1.2. İplerin Mordanlanması

Mordan kelimesi Fransızca bir kelime olup sıkıştırmak, kıstırmak manasına gelmektedir. Türkçede sıkıştırmak, kıstırmak ve sabitlemek anlamındadır. Mordanlama işlemi çile haline getirilmiş ipliklerin mukavemetini artırmakla birlikte renklerin de solmamasını sağlar. Mordan maddeleri; Şap, Dikromatlar, Göztaşı ve saçıkıbrıs dır. Bu maddelerin yanı sıra birde yardımcı mordan maddeleri vardır. Bunlar; Krem tartar, Sodyum sülfat, Okzalik asit, Tartarik asit ve Asetik asit olarak kullanılmaktadır. Mordanlama işlemi üç şekilde yapılabilir; boyamadan önce, boyama sırasında ve boyamadan sonra, genel olarak kullanılan metot ise boyama esnasında yapılan uygulamadır.

Şap ile mordanlama ya başlarken kullanılacak yün miktarının % 15-20 si kadar mordan maddesi kullanılır. Yünler ve kullanılacak mordan maddesi sıcak su içerisinde kaynatılır, bu işlem devam ederken yünler sürekli karıştırılır ve bu karıştırmanın amacı yünün her tarafı aynı kalitede mordanlanmış olmasıdır. Bu işlem bittikten sonra iplikler sudan çıkarılır soğuk su ile yıkanarak kurumaya bırakılır. Bu yüzden tüm mordan maddeleri kendi içerisinde farklılıklar göstermektedir. Krem tartar %5, Göztaşı %3, Kromatlarla %3 ve Saçıkıbrıs %3 oranında kullanılır.

4.1.3.İplerin Kök Boya İle Boyanması

*Doğal boya denilen maddeler aslında doğal olan meyve ağaçları, bunların gövde, kök, yaprakları ve kurutulmuş meyvelerinden, çiçeklerinden ve yabani yetişen bütün bitkilerden doğal boyar maddeler elde edilir*⁸⁸. Boyamaya başlarken mordanlanmış bir çileyi renklendireceğimiz zaman kullanacağımız bitkiyi toz haline getirerek bir tülbent yardımı ile ağzı kapalı olarak su içerisine bırakılır. Boyama esnasında çile sürekli alt üst edilerek karıştırılır. Bu işlemin amacı bütün ipliklerin aynı tonda boyanması ve ipliklerimizde abraş dediğimiz renk değişikliklerinin oluşumunu engellemektir. Yardımcı mordan maddelerinin boyama esnasında ki kullanımı en çok dikkat edilecek husustur. Çünkü istediğimiz renk tonunu bitkiden tam olarak edemiyorsak daha koyu, pastel tonlar ve parlak renkleri elde etmemizi bu maddeler sağlayacaktır. Kaynatma işlemi bittikten sonra sudan çıkarılan çile soğuk su yardımı ile durularak kurumaya bırakılır. Yardımcı renk maddeleri kullanılarak boyanan iplikler de istenilen tonlar elde edilir. Bu işlemden sonra dokunulacak halının deseni çizilir, kalitesi hesaplanır ve çözgü ipleri hazırlanarak tezgâha aktarılır.

Doğal boyamada elde edilen bazı bitkilerin renklerini şu şekilde sıralayabiliriz. Ada Çayı; Yeşil- gri, sarı, açık kahverengi Akasya; Açık sarı, koyu kahverengi, kirli sarı Badem; Limon sarı, yeşil Ceviz; Kahverengi, kıvıllı kahverengi, yeşil, siyah Çivit Otu; Mavi, lacivert Kök Boya; Kırmızı ve tonları, kahverengi ve haki v.s

Resim 3.1. Boyanmış İplikler

⁸⁸ B. Bayrakçı, *Meslek Yüksekokulları İçin El Dokosu Halıcılık*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1997, s. 27-33.

Resim 3.1. Güzel Sanatlar Fakültesi Doğal Boya Atölyesi (S. Tavlaşoğlu)

3.2. Desen Çizimi Ve Renklendirilmesi

Dokunacak halının kompozisyon özelliği dikkate alınarak yapılmak istenen desen tasarımı belirlenir ve milimetrik hereke kâğıdı üzerine çizim aşmasına başlanır. Bu aşamada halının kaç bordürden oluşacağı zemin hesaplanması ve kompozisyonun hangi şekilde olacağı belirlenir, bu kompozisyonlar; bitkisel, geometrik ve natüralist üsluplardan biri belirlenerek desen çizimi yapılır. Ayrıca halının desenli ya da desensiz oluşu ve halının hangi amaç için kullanılacağı tespit edilerek ölçümlendirilir. Ölçümlendirme evresinden sonra çözgü hazırlama işlemi yapılır.

Resim 3.2. Güzel Sanatlar Fakültesi Desen Çizim Atölyesi (S.Tavlaşoğlu)

3.3. Çözümlü Hazırlama ve Kalite Hesaplama

Çözgü; halı tezgâhına paralel olarak atılan ve halının iskeletini oluşturan ipliklerdir. Çözgü hazırlarken dikkat edilmesi gereken nokta, hazırlanmış olduğumuz çözgü tellerinin kolayca çözümlenmesidir. Aksi halde dokunulacak halıda sorunlar yaşanır. Çözgü hazırlama işleminde kullanılan malzeme iki adet demir çubuk ve bunların arasına paralel yerleştirilen bir demir parçasıdır. *Bu demir parçası çözgü hazırlanırken çözgülerin gerginliğini sağlayan araç olarak kullanılır*⁸⁹. Biri sabit diğeri oynar iki çubuk arasında çözgü ipleri sarılarak ve her sarışta zincir atmak kaydı ile gücü hazırlama işlemi dokunulacak halının kalite hesaplamasına göre hazırlanır. Ayrıca bu

⁸⁹ B. Bayrakçı, *Meslek Yüksekokulları İçin El Dokusu Halıcılık*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1997, s.70-83.

      hazırlama tekniği kullanılacak d    m tekniği ile de alakalıdır. Dokumanın en kalitesi ve en ebadına göre       sayısı belirlenir.

Örneğin;

Kalite 22 33 ebadı 200 300 cm = 20 30 dm

      teli = 22 30= 660 adet       teli

Bu işlemden sonra kaliteye göre 10cm'e düşecek       telini belirlemek amaçlı gücü örme işlemine ba lanır.       kaliteye göre hazırlandıktan sonra tezgâha aktarım yapılır. Tezgâha aktarımda her 10cm'de aralığa işaret konulmalı, bu işlem gücü   rmede bize yardımcı olacaktır. Hazırlanan       iplikleri iki demir   b  k yardımı ile tezgâha aktarılırken   b  kların ilki üst levent'e takılır ve sarılmaya ba lanır daha sonra alt levent'e diğer   b  k takılarak terse doğru sarılmaya ba lanır. *      ipliklerinde istenilen gerginlik yakalandıktan sonra alt merdaneye çiti örülür, tek renk olarak örülen bu ağız kısmı ilmeklerin aşağı doğru kaymasını ve halıdan çıkmasını önlemek amacı ile yapılır ve halı dokumasının başlangıcı olarak nitelendirilir*⁹⁰.

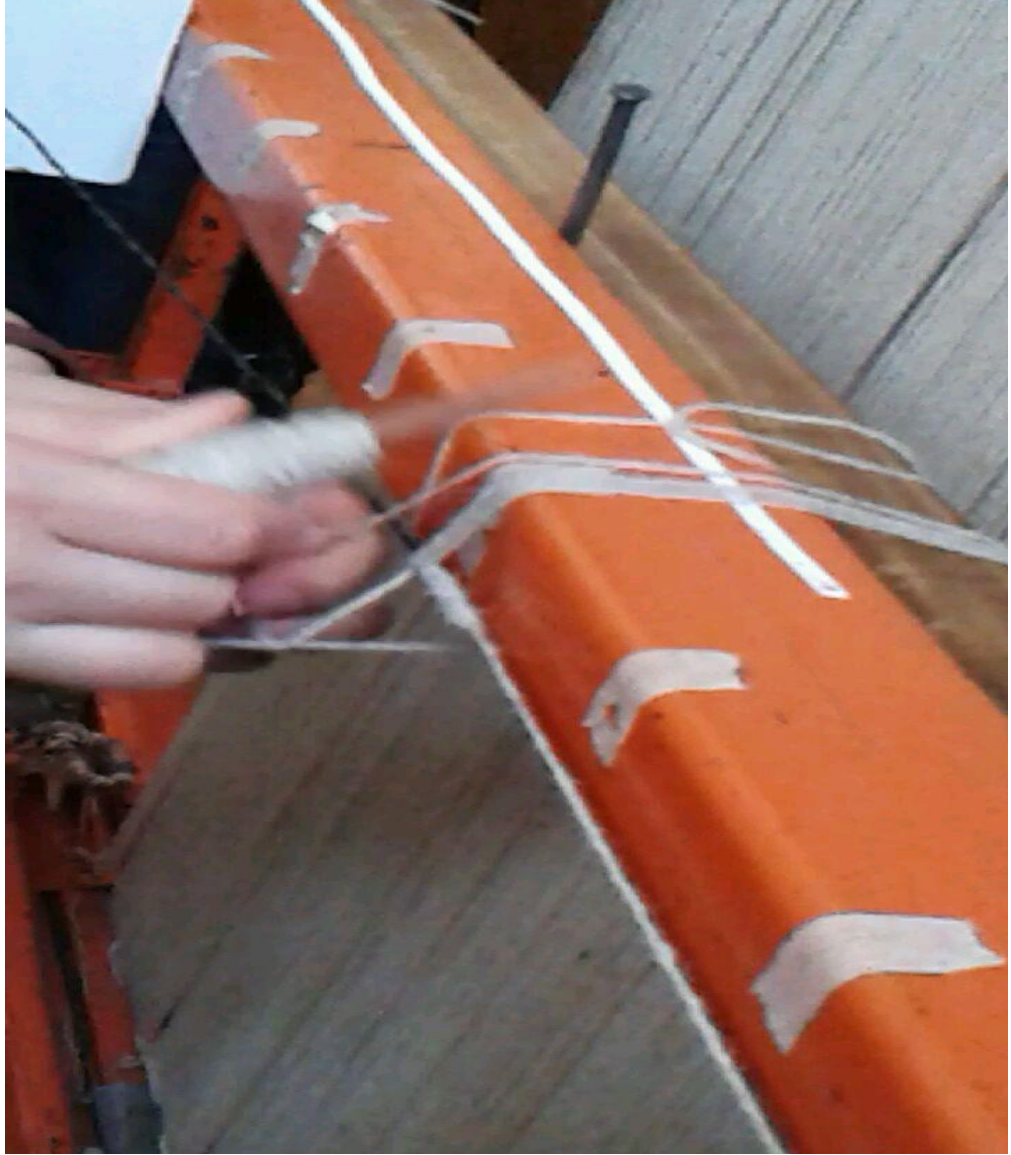

⁹⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, *El Sanatları Teknolojisi Halı Dokuma*, Ankara 2012 s.30-31.

Resim 3.3. Güzel Sanatlar Fakültesi Halı Dokuma Atölyesi (S. Tavlaşoğlu)

3.4. GÜCÜ ÖRME

Tezgâha aktarılmış olan iplikleri gücü ağacı isimli araca sabitlemek amacı ile yapılan kalite belirleme alanıdır. Gücü ağacı üzerine daha önceden belirlenmiş 10cm'e düşen çözgü iplikleri gruplar halinde zincirlemek kaydı ile yerleştirme işlemidir. Bu işlem tamamlandıktan sonra artık halı dokumaya geçilebilir.

Resim 3.3. Güzel Sanatlar Fakültesi Halı Dokuma Atölyesi (S. Tavlaşoğlu)

3.5.Halı Dokuma Tezgâh Çeşitleri ve Bölümleri

Tezgâhlar dikey ve yatay olarak ikiye ayrılır. Ayrıca kullanılan maddeye göre de ahşap ya da demir den yapılmış olabilir. Okullarda kullanılan çerçeve tezgâh diye nitelendirdiğimiz küçük dokumaların yapıldığı kasnaklar, yatay tezgâh gurubuna girer. *Yer tezgâhlarında olan destek malzemesi dikey tezgâhlarda yoktur*⁹¹. Yere çakılan kazıklar ile levent görevini yapan iki silindir malzeme ile çözümler gerdirilerek kullanılır, bu tarz tezgâhlar genellikle ahşap malzemedir yapılır. Aynı şekilde çerçeve tezgâhlarda bu sistem üzerine kurulmuştur ve destek öğeleri yoktur. Dikey tezgâhlar ise destek elemanları ile güçlendirilmiş olup fabrika tipi yerleşik hayatta ki dokuma tezgâhlarıdır.

Dikey dokuma tezgâhlarının bölümleri ve kullanım amaçları şu şekilde sıralanabilir.

Yan Tahtası; Halı tezgâhının iskeletinin ayakta durmasını ve iki ayrı levent'in dönüşünü gerçekleştiren araçtır.

Levent; Halı tezgâhında çözümlerin sarılmasını ve gerilemesini sağlar.

Gücü Ağacı; Kaliteye göre ayarlanmış çözümler iplerinin ayarlandığı kısımdır.

Varangelen; Çözümler iplikleri arasında yukarı-aşağı hareket ederek çaprazlama işlemini gerçekleştirir.

Oturma Tahtası; Halı tezgâhına yakın ve yerden yüksekliği 15-20 cm yükseklikte ahşap veya demirden yapılmış araç⁹².

⁹¹B. Bayrakçı, *Meslek Yüksekokulları İçin El Dokusu Halıcılık*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1997, s.5-15.

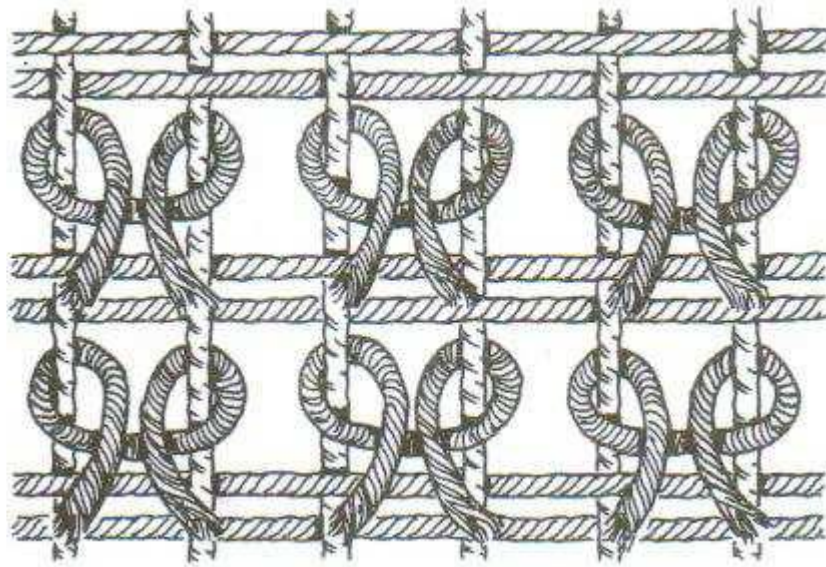
⁹² Milli Eğitim Bakanlığı, *El Sanatları Teknolojisi Halı Dokuma*, Ankara 2012 s.37-40.

3.6. HALI DOKUMASINDA KULLANILAN DÜĞÜM ÇEŞİTLERİ VE KULLANILAN MALZEMELER

Halı dokuma sanatından birden fazla düğüm çeşidi vardır. *Düğüm tekniklerinden en çok bileneni ve kullanılanları; Gördes(Türk) ve Sine (İran) düğüm teknikleridir*⁹³.

3.6.1. Gördes Düğüm Tekniği

Gördes düğüm tekniği halk arasında Türk düğümü ve Hekim düğümü olarak da bilinir. Düğüm çeşitleri arasında en dayanıklı ve yaygın olanıdır.

Resim 3.4. Gördes Düğüm tekniği (O.Aslanapa)

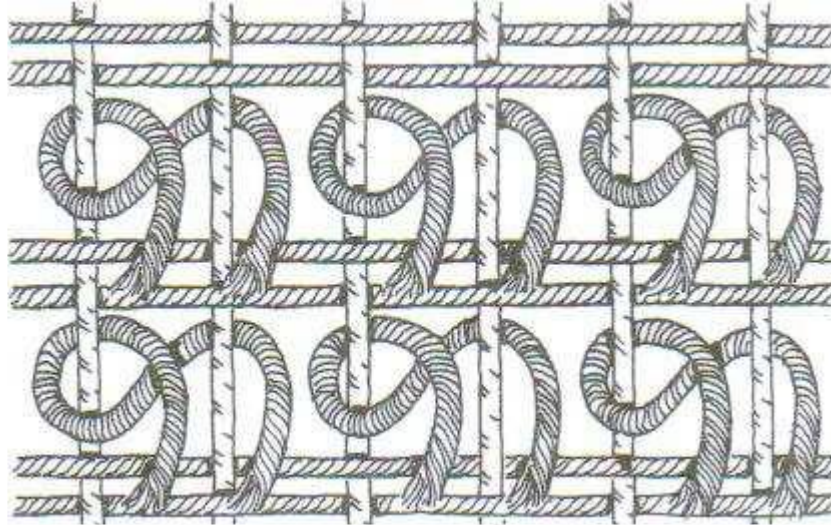
Gördes düğüm tekniği ile sine düğüm tekniği birbirine benzer düşünceler olsa da bu iki düğüm tekniği arasında sağlamlık ve işçilik açısından farklılıklar vardır. İran da dokunulan halı desenlerinin ince ve yoğun kompozisyon özelliklerinden dolayı tek çözgü üzerine sarılı düğüm tekniği kullanılmaktadır, tek çözgü üzerine kullanılan düğüm tekniği sağlam ve uzun ömürlü olamayışı en önemli özelliğidir.

Ancak çift çözgü üzerine sarılarak oluşturulan halılar incelik bakımından sine düğümü ile yapılmış halılar kadar olmasa da sağlamlık ve uzun ömürlülük konusunda İran halılarının önüne geçmiştir.

⁹³N. Özkara, *Sarıkamış ve Çevresi Havlı Dokumalar*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum 2011, s.26.

3.6.2. Sine Düğüm Tekniği

Sine İran’da bir yerleşim yerinin adıdır. *Sine düğümü tek çözgü ipliğine tek desen ipi sarılarak yapılır ve diğer desen ipi ise halının arkasında bırakılır, görsellik olarak daha zengin ve gösterişli olan İran halılarının bu teknik ile yapılması halının uzun ömürlü olamayışını kanıtlamaktadır*⁹⁴.

Resim 3.5. Sine düğümü (O.Aslanapa)

3.7. DOKUMADA KULLANILAN ARAÇLAR

Kirkit; Çözgü üzerine atılan ilmekleri, sık veya seyrek desenli halıların kalitesini ayarlamak amaçlı kullanılan dişli malzemeye denir. Genellikle üstten aşağıya doğru vurularak kullanılır.

Bıçak; Halı dokuma sırasında kullanılacak önemli malzemelerden biride bıçaktır. Dokuma esnasında atılan düğümleri kesmek ve fazla gelen atkı ipliklerini kesmek için kullanılır. Bıçaklar ipleri kesecek kadar bilenir, büyüklüklerinin avuç içi kadar olmasına dikkat edilir ve bıçak üstten aşağı hareket ettirilerek kullanılmalıdır.

Ayarlı Kırkım Makası; Ayarlı makaslar istenilen hav yüksekliğine göre ayarlanır ve halı dokuma işlemi bitene kadar ayarı ile oynanmaz. Ayarlı makaslar halının her

⁹⁴N. Özkara, *Sarıkamış ve Çevresi Havlı Dokumalar*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum 2011, s.26.

yüzeyinde ki hav yüksekliğinin aynı olmasını sağlar. Her düğüm sırasında kırkım işlemi yapılır.

Metre; *Halı dokuma esnasında uygulanan saçak payı ağızlık ve leventlere sarılan ipliklerin ölçümünde milimetrik hesaplamalarda kullanılır*⁹⁵.

Resim 3.6. Kirkir (S. Tavlaşoğlu)

4.8. HALI DOKUMA İŞLEMİNDE UYGULANACAK METOD

Saçak Payı

Halının her iki ucunda da bırakılan saçak uzunlukları genellikle 10cm kadar ayrılan çözgü ipliklerdir.

Ağızlık

Saçak payından hemen sonra atılır. Amacı halının düzgün olmasını sağlamaktır. Ağızlık için kullanılacak ip, çözgü iplerinden uzun ve birkaç kat daha fazla katlanarak kalın hale getirildikten sonra kullanılır.

⁹⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, *El Sanatları Teknolojisi Halı Dokuma*, Ankara 2012 s.38-39.

Zincir (Çiti) Örne

Çiti örgüsü dokuma işlemine başlamadan önce desen iplikleri için düzgün ve sağlam bir zemin hazırlanan zincir örgüsüdür. Çiti örülme işlemi bir çift çözgü ipinin altından ve üstünden geçirilerek yapılır.

Atkı İpi

Atkı aradan geçen ip manasında kullanılır. Dokunulan her bir sıra sonunda aradan bir ip geçirilerek kirkıt yardımı ile üstten aşağı vurularak yapılan işlemdir. Atkı ipliği işlemi bittikten sonra kesilmez ve kaldığı taraftan devam eder.

Desen ipi

Çözgü ve atkı iplerine, değişik düğüm çeşitleri ile halının hav yüksekliğini oluşturan deseni meydana getiren ipliklerdir. Halılarda tek büküm, kilimlerde ise çift büküm iplikler kullanılmaktadır.

Boncuk İpi

Atkı işleminden sonra kirkıt yardımı ile yapılır. *Sıra boyunca atılan boncuk ipi, halıda çözgüler arasında kemer görevi yaparak sıkıştırma işlemi için kullanılır*⁹⁶.

⁹⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, **El Sanatları Teknolojisi Halı Dokuma**, Ankara 2012 s.39-40.

Resim 3.7. Güzel Sanatlar Fakültesi Halı Dokuma Atölyesi (S. Tavlaşoğlu)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

4.1. HAVLI DOKUMALAR

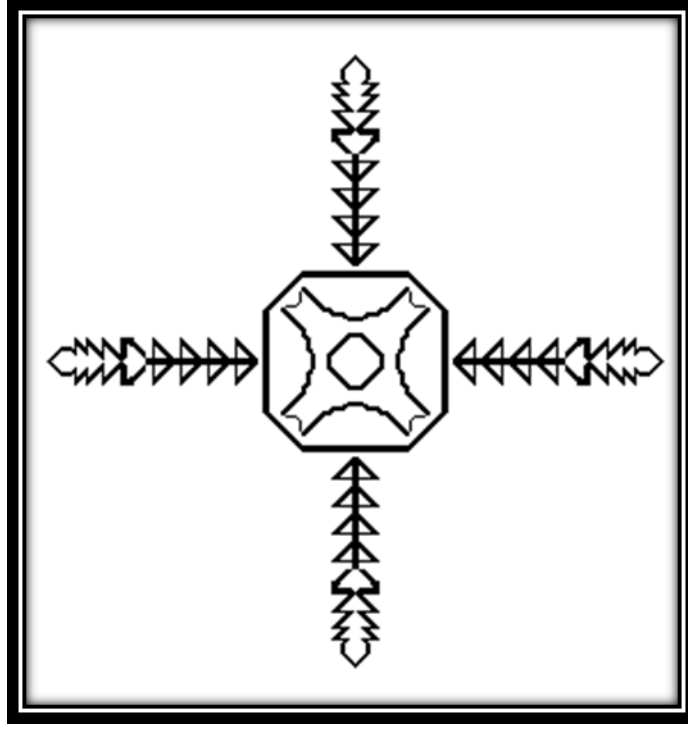
KATALOG NO	:1
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Murat Güzelgöz'e Ait Özel Koleksiyon
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 150 × 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Krem, kırmızı, sarı, mavi, lacivert, kahverengi, küf yeşili, haki yeşil, patlıcan moru
Dokuma Tekniği	: Gördes Düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 33
Dokuma Analizi:	

150×200cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, özel koleksiyonda yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı, çok iyi muhafaza edilmiştir. Halı dıştan içe iki dar bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürde sekiz kollu Türk yıldızı motifi ile birlikte zikzak motifleri raporlu şekilde, kırmızı, sarı ve krem renkler ile işlenmiştir. Geniş bordürde ise muska motifi ile birlikte tek dal üzerine stilize yaprak motifleri sarı, mavi, lacivert ve kahverengi renkler ile işlenmiştir.

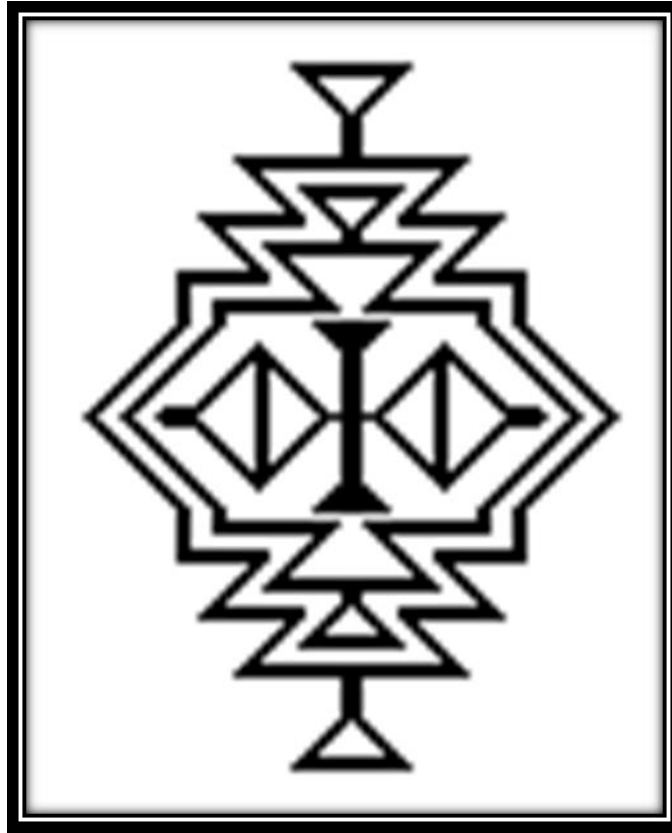
Halı zemini köşe göbek kompozisyon formda dokunmuştur. Ortada şemse motifi, şemsenin içi ve çevresi zengin motif birliği ve uygun renk dağılımı ile giderilmiş, lacivert zemin üzerine sarı, kırmızı, küf yeşili, haki yeşil, patlıcan moru, krem ve kahve köpüğü renkleri ile zenginleştirilmiştir.

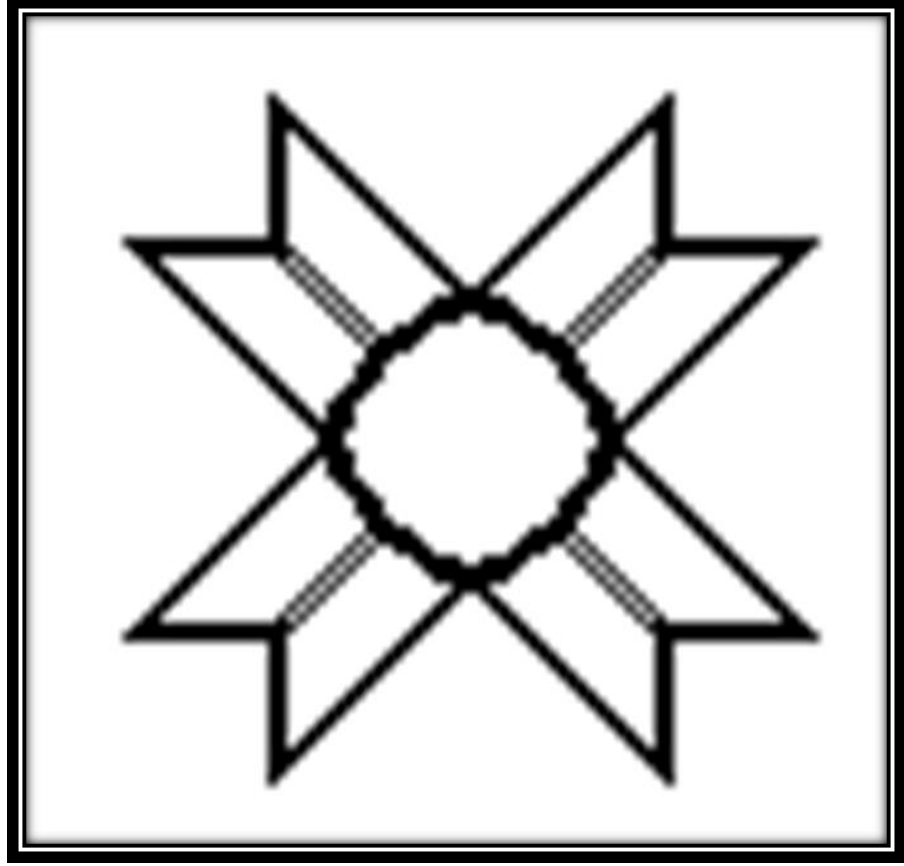
Resim 4.1. Katalog No: 1

Çizim 4.1. Sıtilize Edilmiş Pıtrak Motifi

Çizim 4.2. Sandık Motifi

Çizim 4.3. Sekiz Kollu Türk Yıldızı

Çizim 4.4. Stilize Edilmiş Hatai Motifi

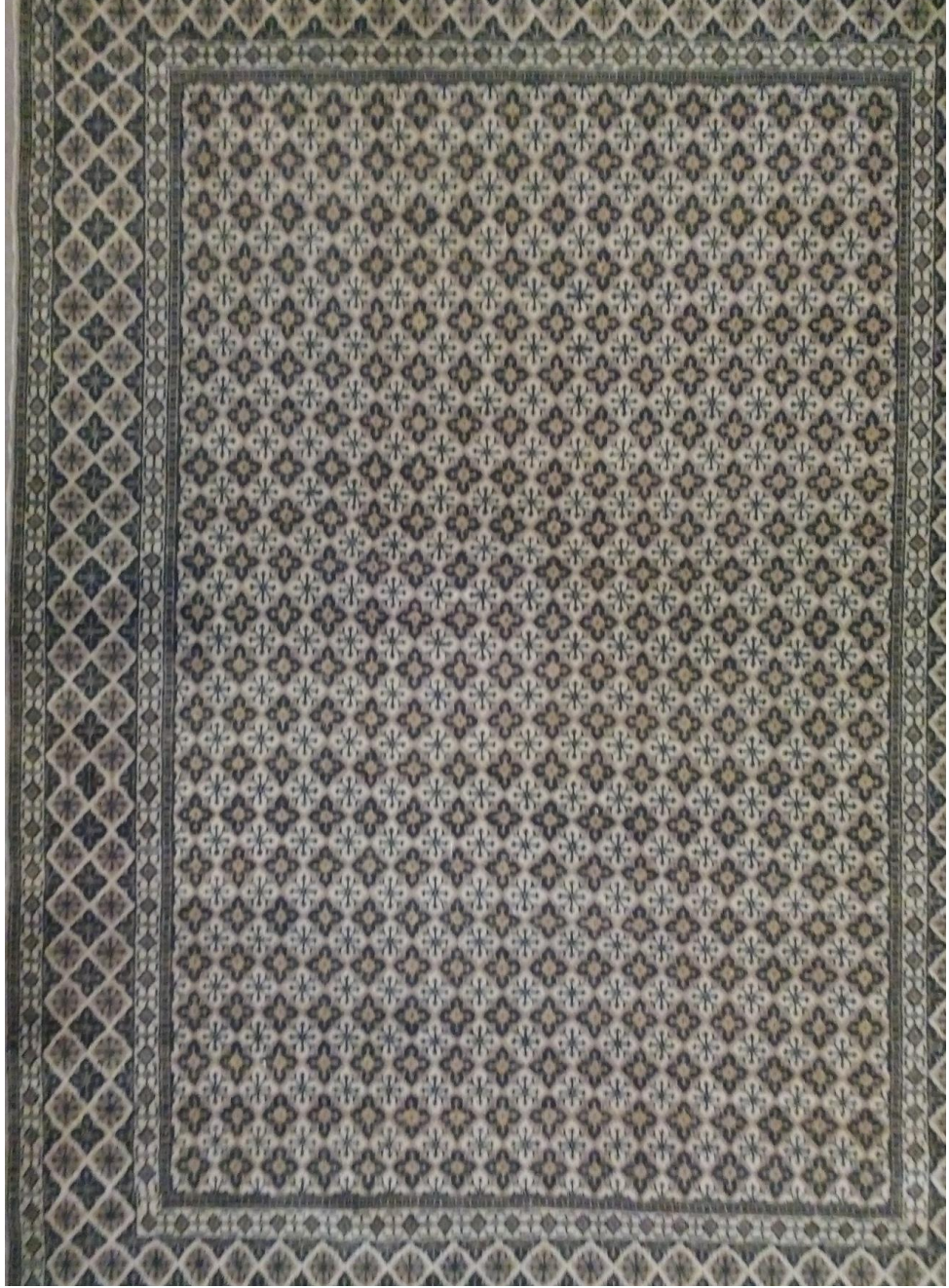
KATALOG NO	: 2
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Murat Güzelgöz'e Ait Özel Koleksiyon
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 150 × 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Açık kahverengi, lacivert, krem
Dokuma Tekniği	: Gördes Düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 34

Dokuma Analizi:

150×200cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, özel koleksiyonda yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı, çok iyi muhafaza edilmiştir.

Halı dıştan içe; iki dar, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürlerde geometrik formlar, açık kahverengi üzerine lacivert ve tonlar ile işlenmiştir. Geniş bordürde ise krem zemin üzerine stilize edilmiş hun gül motifi lacivert ve açık kahverengi tonlar ile süslenerek raporlu şekilde işlenmiştir.

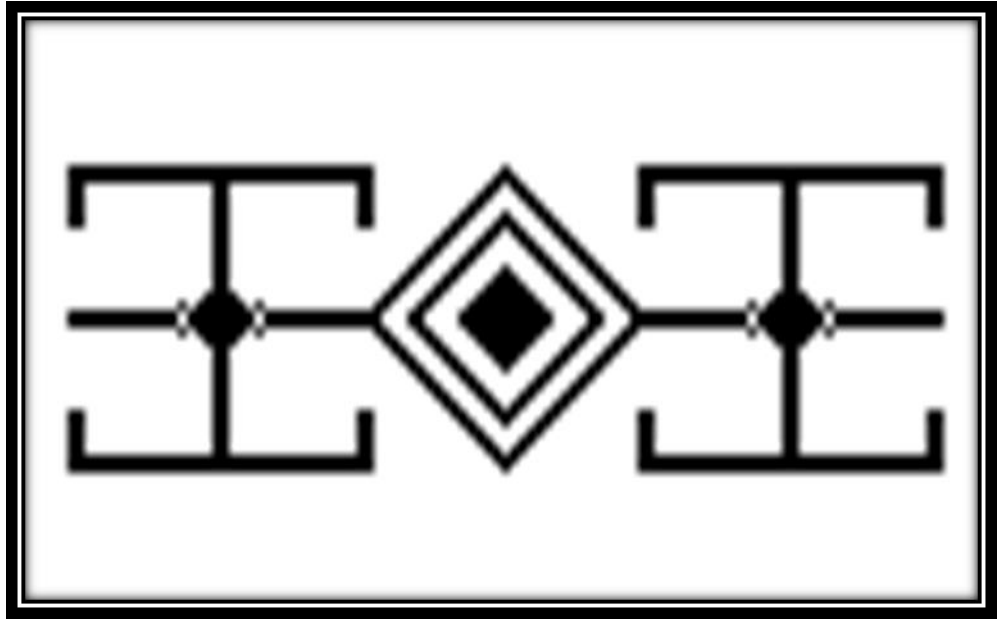
Halı zemini geleneksel rapor tekniği ile stilize edilmiş krem zemin üzerine geniş bordürde ki gibi lacivert ve açık kahverengi renkler ile hun gülü motifi sıralı şekilde işlenmiştir.

Resim 4.2. Katalog No: 2

Çizim 4.5. Hun Gülü Motifi

Çizim 4.6. Tamga ve Baklava dilimi Motifi

KATALOG NO	: 3
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Murat Güzelgöz'e Ait Özel Koleksiyon
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 150 × 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Açık mavi, kahverengi, lacivert, krem, küf yeşili
Dokuma Tekniği	: Gördes Düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 35

Dokuma Analizi:

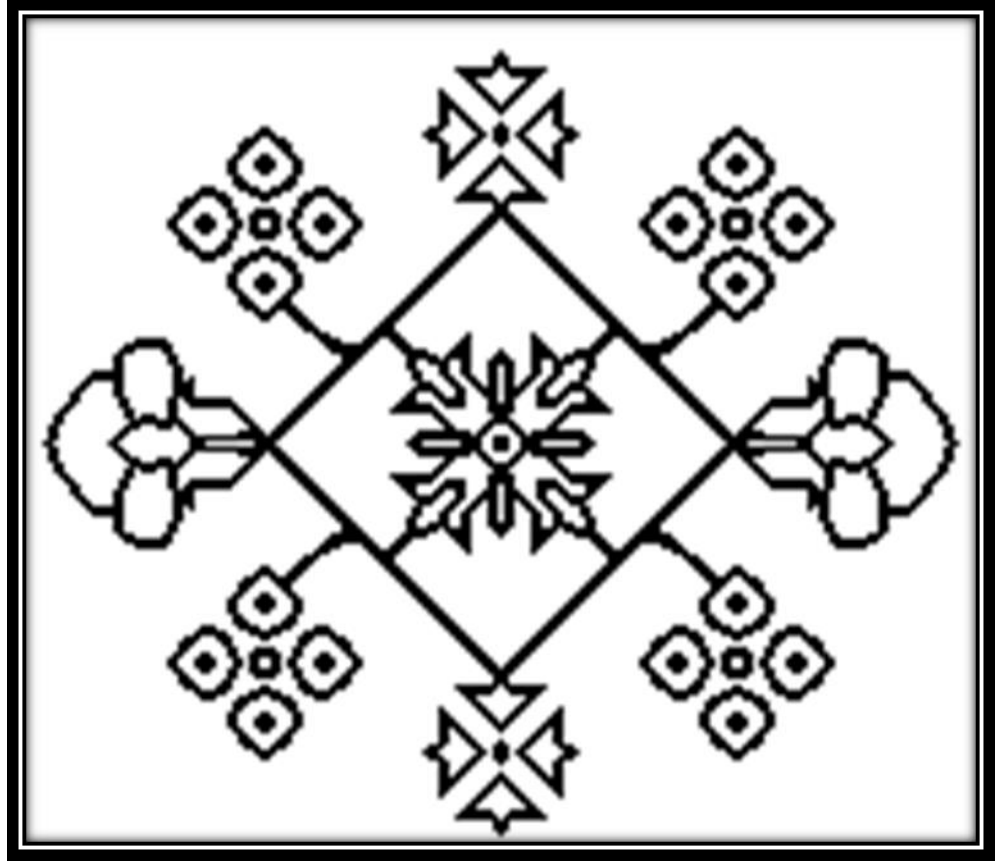
150×200cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, özel koleksiyonda yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir.

Halı dıştan içe bir ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordür de krem zemin üzerine açık kahverengi ile dokunmuş stilize motifler yer almaktadır. Geniş bordür de ise lacivert zemin üzerine küf yeşili, kahverengi, krem ve kahve köpüğü renkleri ile işlenmiştir.

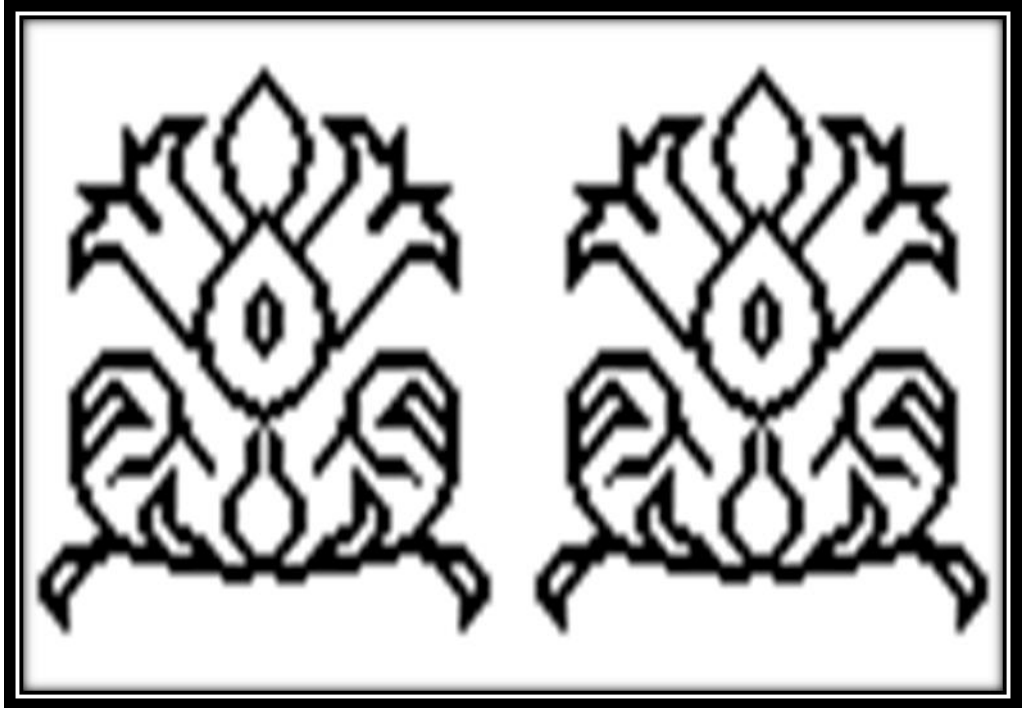
Halı zemini raporlu şekilde krem zemin üzerine lacivert, küf yeşili ve kahverengi ve tonları ile stilize edilmiş yaprak ve çiçek motifleri ile işlenmiştir.

Resim 4.3. Katalog No: 3

Çizim 4.7. Stilize Edilmiş Çiçek Motifi

Çizim 4.8. Stilize Edilmiş Çiçek Motifi

KATALOG NO	: 4
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Murat Güzelgöz'e Ait Özel Koleksiyon
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 150 × 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Krem, kırmızı, sarı, hardal sarısı, mavi, açık mavi, siyah, beyaz, kahve köpüğü
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 36

Dokuma Analizi:

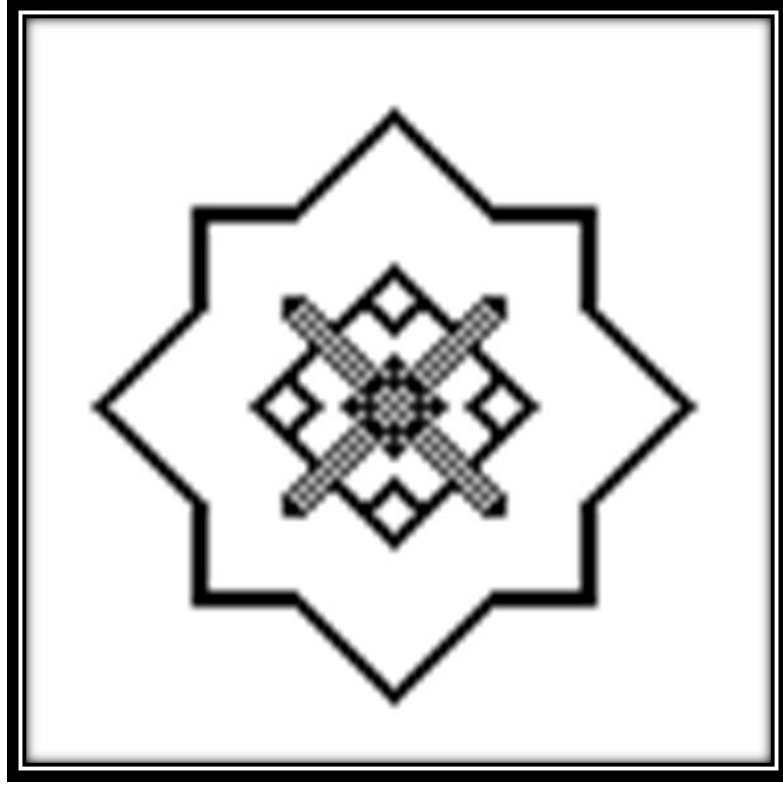
150×200cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, özel koleksiyonda yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir.

Halı dıştan içe iki ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürlerde krem zemin üzerine kırmızı, sarı ve siyah renkler ile stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir. Geniş bordürde ise açık mavi üzerine hardal sarısı, siyah, kırmızı ve krem renkler ile stilize edilmiş yaprak motifleri ile birlikte penç ve hatai motifleri işlenmiştir.

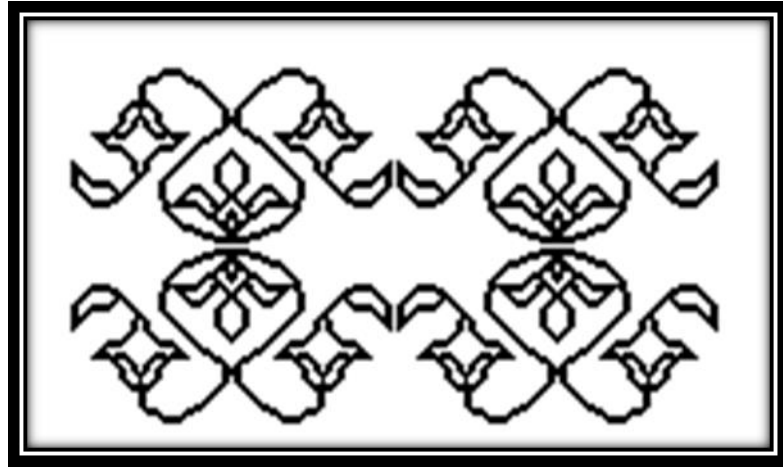
Zemin köşe göbek kompozisyon formunda dokunmuştur. Halının ortasında şemse motifi içerisinde münhani motifi işlenmiştir. Şemse motifi etrafına negatif bitkisel dal ve yapraklar ile zemin zenginleştirilmiştir. Kırmızı zemin üzerine açık mavi, krem, beyaz, siyah, sarı, mavi ve kahve köpüğü renkleri ile stilize yaprak ve çiçekler işlenmiştir.

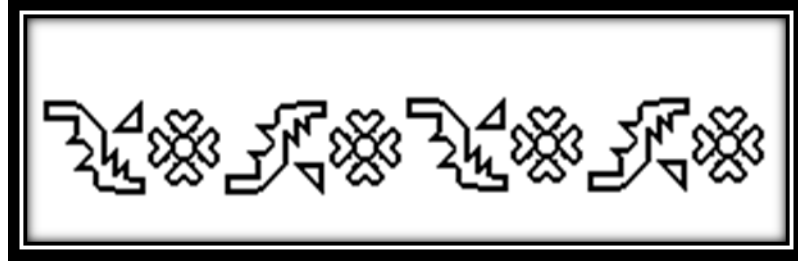
Resim 4.4. Katalog No: 4

Çizim 4.9. Mühani Motif

Çizim 4.10. Stiliz Çiçek ve Yaprak Motifi

Çizim 4.11. Stilize Çiçek ve Yaprak Motifi

KATALOG NO	: 5
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Murat Güzelgöz'e Ait Özel Koleksiyon
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 150 × 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Mavi, kırmızı, hardal sarısı, küf yeşili, krem, pembe, bordo,beyaz
Dokuma Tekniği	: Gördes Düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 37

Dokuma Analizi:

150×200cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, özel koleksiyonda yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir.

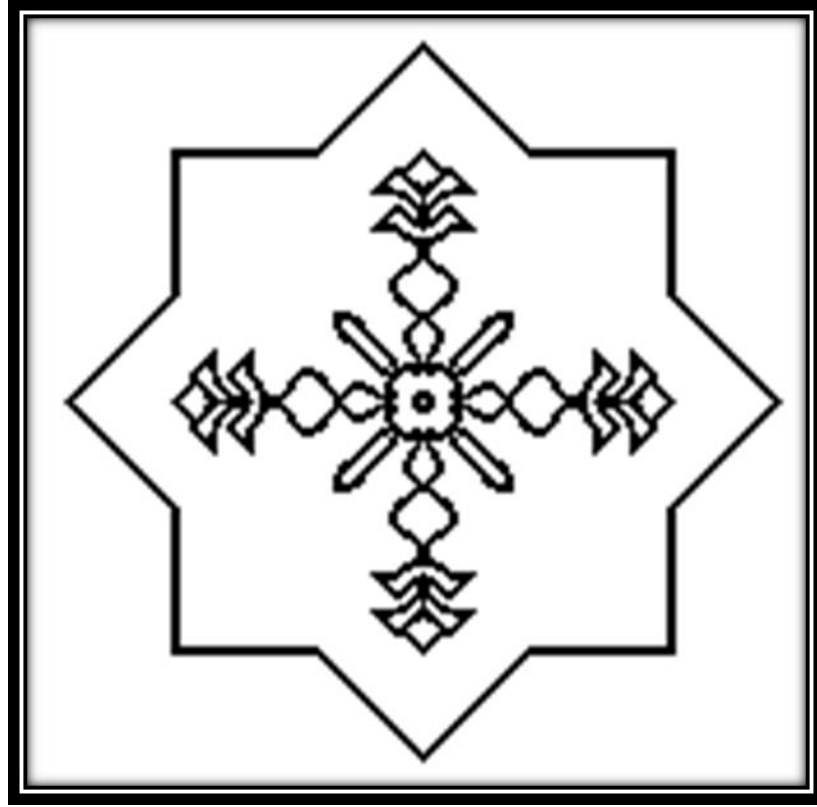
Halı dıştan içe bir ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürde açık pembe renk üzerine kırmızı, sarı ve siyah renkler ile stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir. Geniş bordürde ise mavi zemin üzerine kırmızı, hardal sarısı, küf yeşili ve krem renkleri ile penç, hatai ve gonca motifleri tek dal üzerine işlenmiştir.

Halı zemini, ortada iç içe geçmiş şemse motifi krem ve mavi zemin üzerine, stilize edilmiş yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir. Köşelerde açık yeşil üzerine krem

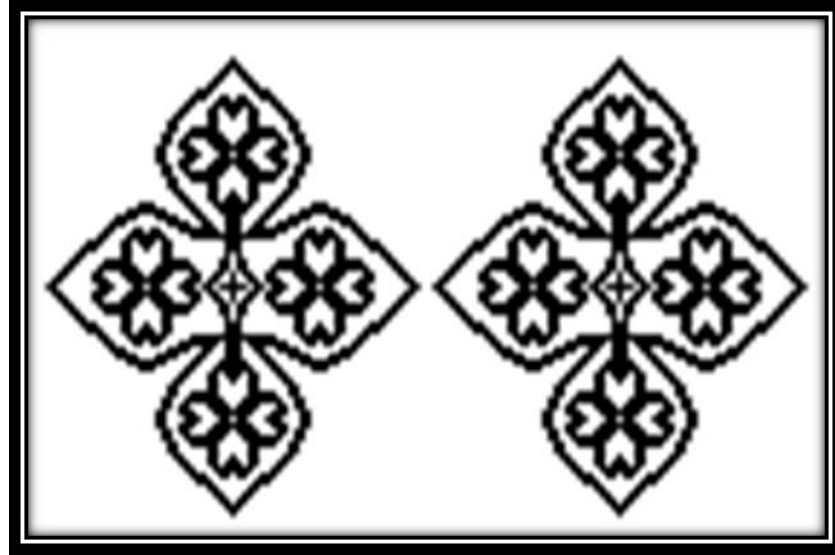
ve mavi renkler ile rumi desen işlenmiştir. Kırmızı ve açık mavi renkler ile tek dal üzerine çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir.

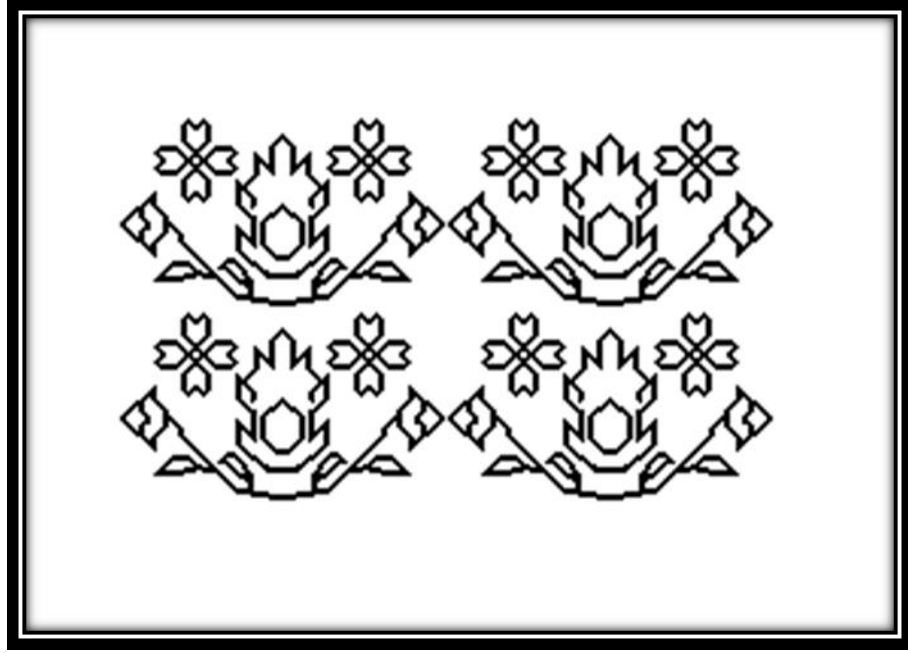
Resim 4.5. Katalog No: 5.

Çizim 4.12. Stilize kar tanesi motifi

Çizim 4.13. Stilize dört yönü gösteren çiçek motifi

Çizim 4.14. Stilize el ve çiçek motifi

KATALOG NO	: 6
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Murat Güzelgöz'e Ait Özel Koleksiyonu
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 150 × 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Açık mavi, sarı, Kırmızı, beyaz, krem, açık yeşil, mavi, lacivert
Dokuma Tekniği	: Gördes Düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 38

Dokuma Analizi:

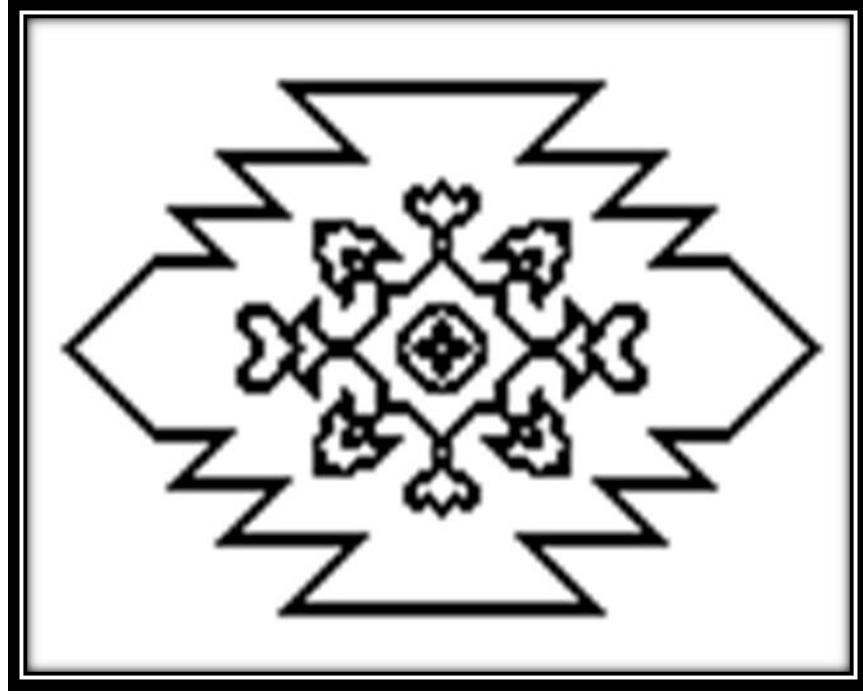
150×200cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, özel koleksiyonda yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir. Yöre'de kilise kapısı olarak isimlendirilmiştir.

Halı dıştan içe iki dar, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürler açık mavi zemin üzerine, kırmızı, sarı ve beyaz renkler ile stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir. Geniş bordürde ise krem zemin üzerine açık yeşil, mavi, kırmızı ve beyaz renkler ile sandık motifi ve stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleri ile işlenmiştir.

Zemin çift mihrap ile ayrılmış ve orta göbekte stilize edilmiş, şemse motifi işlenmiştir. Açık mavi zemin üzerine kırmızı, sarı, lacivert ve beyaz renkler ile stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir.

Resim 4.6. Katalog No: 6

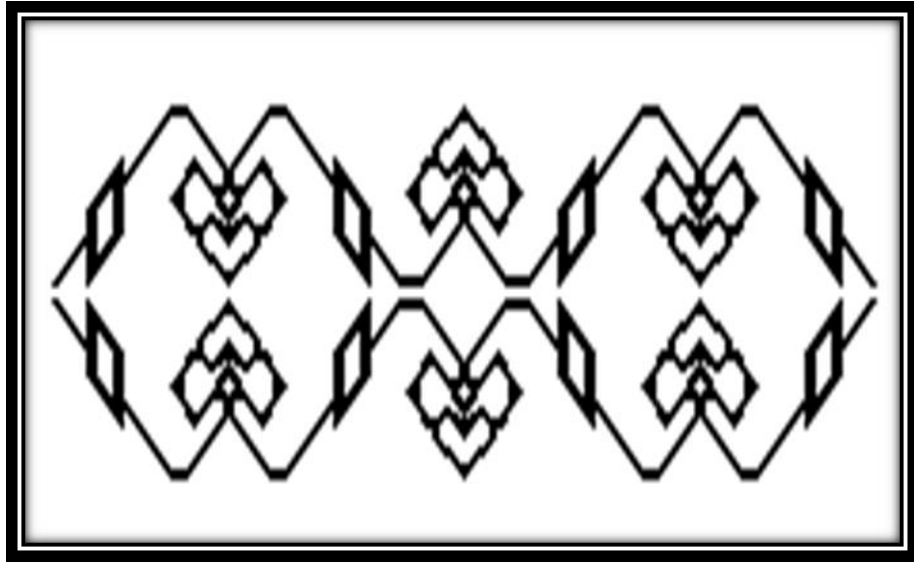
Çizim 4.15. Yıldız Motifi

Çizim 4.16. Kar tanesi Motifi

Çizim 4.17. Stilize Kandil Motifi

Çizim 4.18. Stilize Edilmiş Yaprak ve Çiçek Motifi

KATALOG NO	: 7
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Seccade Halı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015

Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 100×160 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Krem, lacivert, siyah, sarı, kırmızı, beyaz
Dokuma Tekniği	: Gördes Düğümü
Dokuma Kalitesi	: 30×32
Resim No	: 39

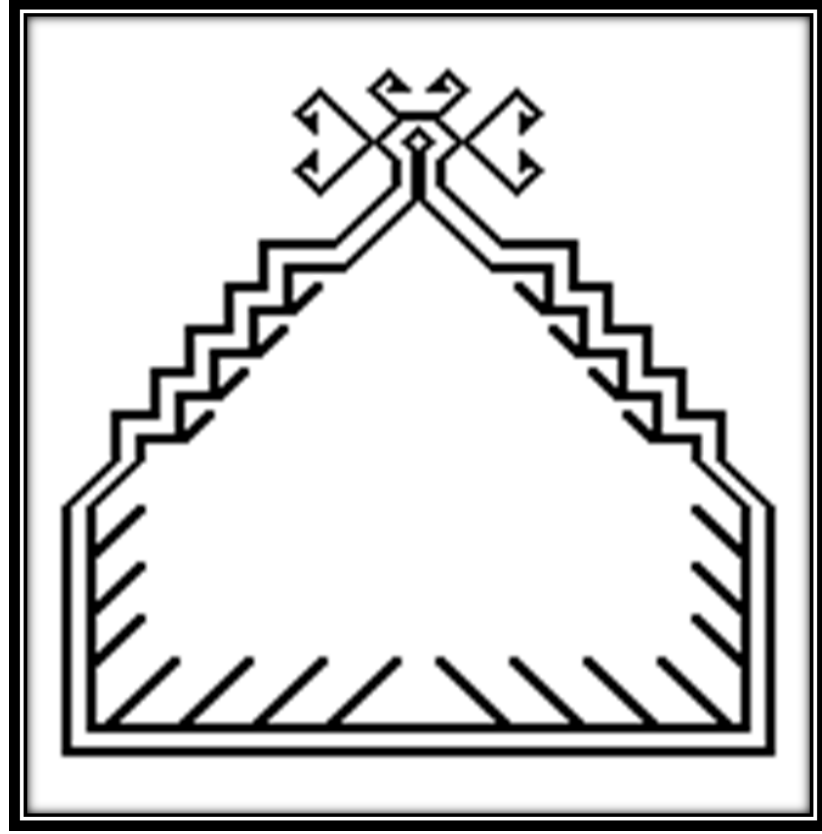
Dokuma Analizi:

100×160cm. Ebatlarında orta kaliteye sahip olan seccade halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş seccade halının, yazı karakteri her ne kadar kufi türünde olmasa da, Konya'daki kufi yazılı Selçuklu halısı geleneğini devam ettiren bir yazılı halı örneği olarak düşünölebilir.

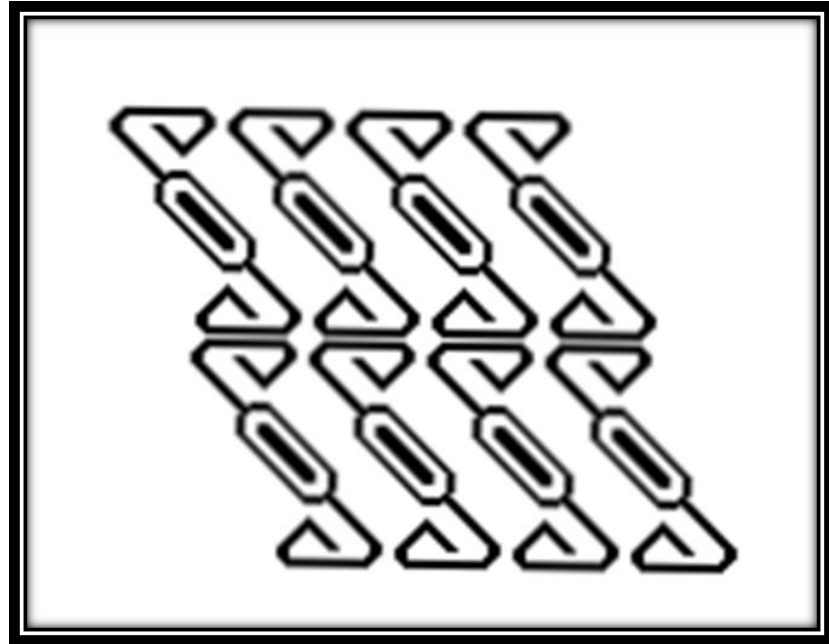
Halı dıştan içe iki ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. Bordürler arasındaki hatlarda krem zemin üzerine lacivert renk ile stilize edilmiş yapraklar işlenmiştir. İnce bordürlerde siyah zemin üzerine krem, sarı ve kırmızı renkler ile çakmak motifi işlenmiştir. Geniş bordürde ise siyah zemin üzerine beyaz renkler ile Anadolu'da bulunan şehirlerin isimleri yer almaktadır.

Resim 4.7. Katalog No: 7

Çizim 4.19. Stilize Tek Mihraplı

Çizim 4.20. Stilize Edilmiş Çakmak Motifi

KATALOG NO : 8

Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 150 × 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Mavi, krem, yeşil, kırmızı, açık mavi, açık kahverengi, sarı, siyah,kahverengi, lacivert, pembe
Dokuma Tekniği	: Gördes Düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 40

Dokuma Analizi:

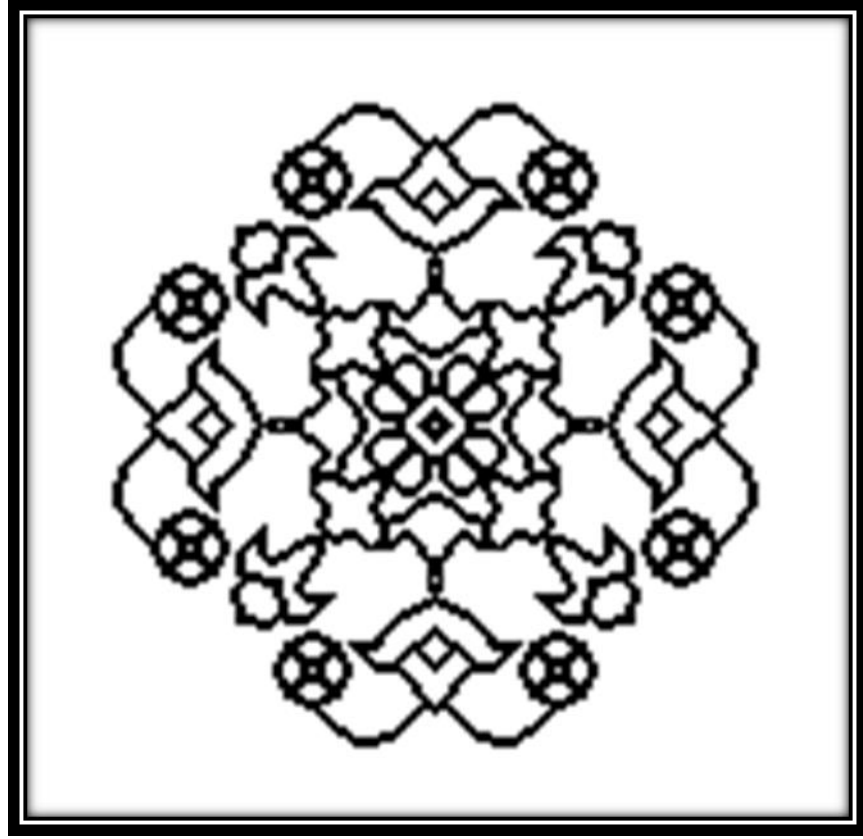
150×200cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir.

Halı dıştan içe iki ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürlerde mavi zemin üzerine krem, yeşil ve kırmızı renkler ile stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleri tek dal üzerine işlenmiştir. Geniş bordürde kırmızı zemin üzerine açık mavi, açık kahverengi, krem, sarı ve siyah renkler ile stilize edilmiş çiçek ve yapraklar geometrik formada işlenmiştir.

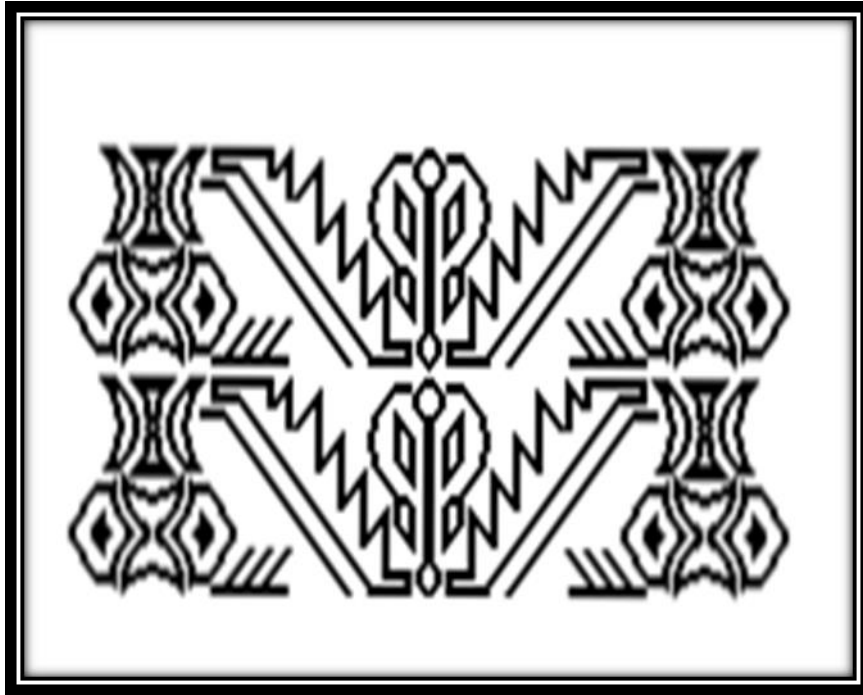
Zemine, şemse içine pembe zemin üzerine mavi, kırmızı, krem ve turuncu renkler ile stilize edilmiş çiçek ve yapraklar işlenmiştir. Orta kısmına ise penç motifi işlenmiştir. Haliya, merkezden dışa doğru krem zemin üzerine yeşil, sarı, kahverengi, lacivert ve pembe renkler ile stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir. Zemin köşelerinde ise rumi desen içerisinde bordo renk üzerine stilize yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir.

Resim 4.8. Katalog No: 8

Çizim 4.21. Stilize Edilmiş Çiçek Motifi

Çizim 4.22. Stilize Edilmiş Yaprak ve Çiçek Motifi

KATALOG NO	: 9
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Karakaya Köyü Köy Odası
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 150 × 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Turuncu, kırmızı, sarı, açık mavi, beyaz, mavi, bordo
Dokuma Tekniği	: Gördes Düğümü
Dokuma Kalitesi	: 30×32
Resim No	: 41

Dokuma Analizi:

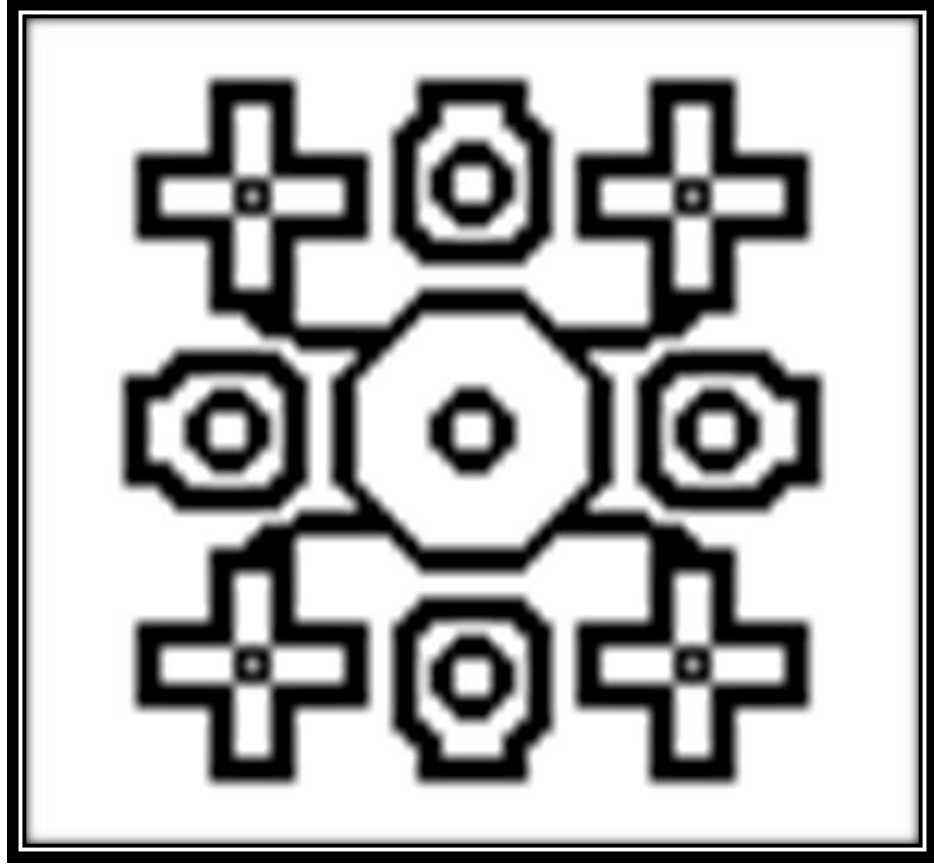
150×200cm. Ebatlarında orta kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir.

Halı dıştan içe iki ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İlk ince bordür turuncu zemin üzerine, kırmızı, sarı, açık mavi ve beyaz renkler ile stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir. İkinci ince bordür ise zeminine çapraz zikzaklar içinde stilize edilmiş çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Geniş bordüre ise geometrik şekiller ile kurbağa formu uygulanmıştır.

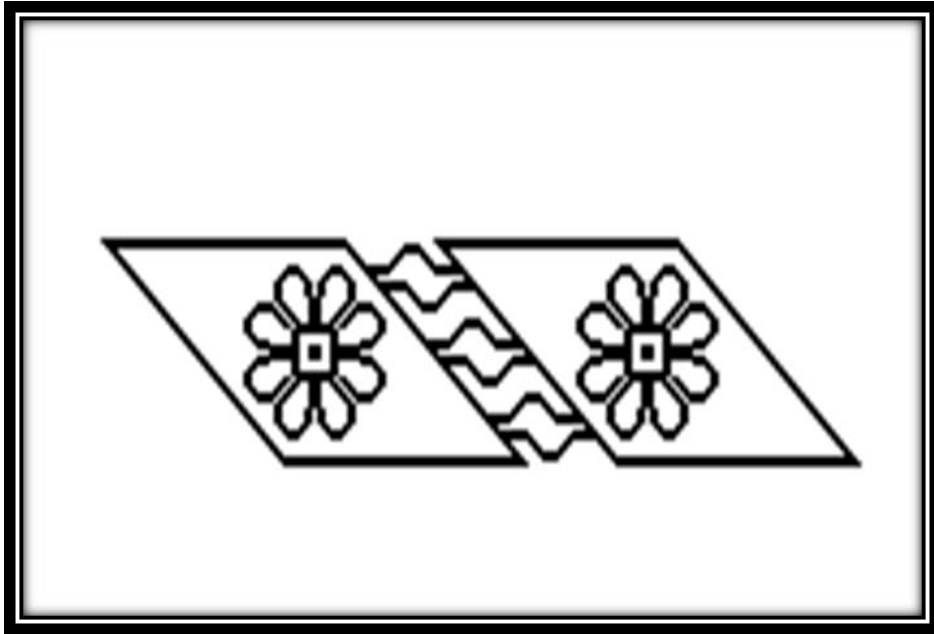
Zemine tek mihraplı geometrik formlarla kandil motifi işlenmiştir. Mihrap içerisinde iki sütünce şeklinde hayat ağacı motifi işlenmiştir. Zemin de kırmızı renk üzerine sarı, mavi ve bordo renkler ile geometrik motifler işlenmiştir.

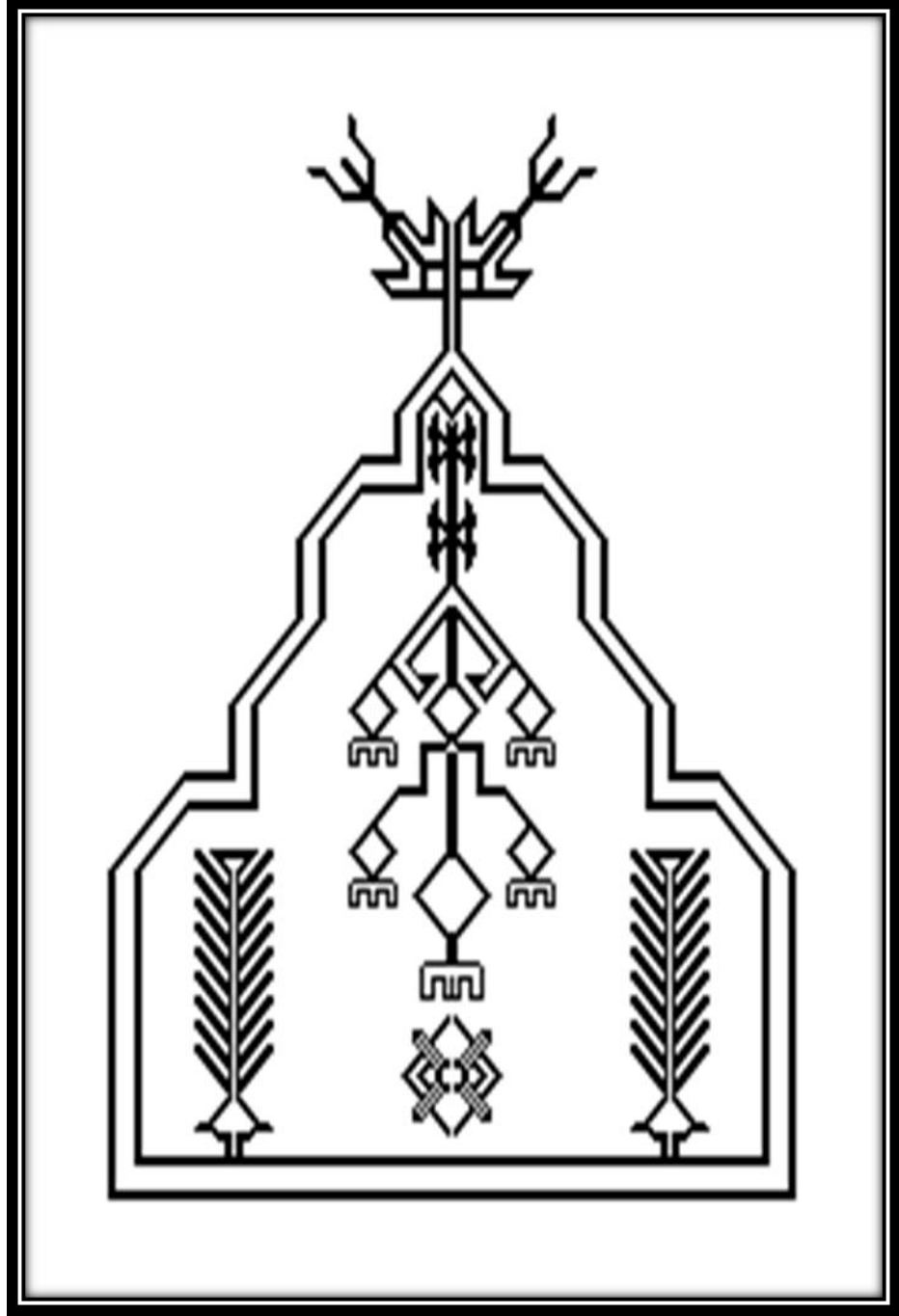
Resim 4.9. Katalog No: 9

Çizim 4.23. Geometrik Stilize Yıldız Motifi

Çizim 4.24. Stilize Edilmiş Çiçek Motifi

Çizim 4.25. Stilize Hayat Ağacı ve Geometrik Kandil Motif

KATALOG NO	: 10
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Heybe Halı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015

Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 60 × 60 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Siyah, sarı, kırmızı, turuncu, lacivert, bordo, açık kahverengi
Dokuma Tekniği	: Gördes Düğümü
Dokuma Kalitesi	: 18×24
Resim No	: 42

Dokuma Analizi:

60×60cm.Ebatlarında kaba kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş heybe halı çok iyi muhafaza edilmiştir. İki şak şeklinde dokunmuş heybe halının bir parçası günümüze kadar gelebilmiştir.

Heybe halı dıştan bir ince ve bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürde sarı zemin üzerine lacivert ve kırmızı renkler ile çiçek motifleri işlenmiştir. Geniş bordür ise siyah zemin üzerine sarı, kırmızı ve turuncu renkler ile stilize edilmiş yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir.

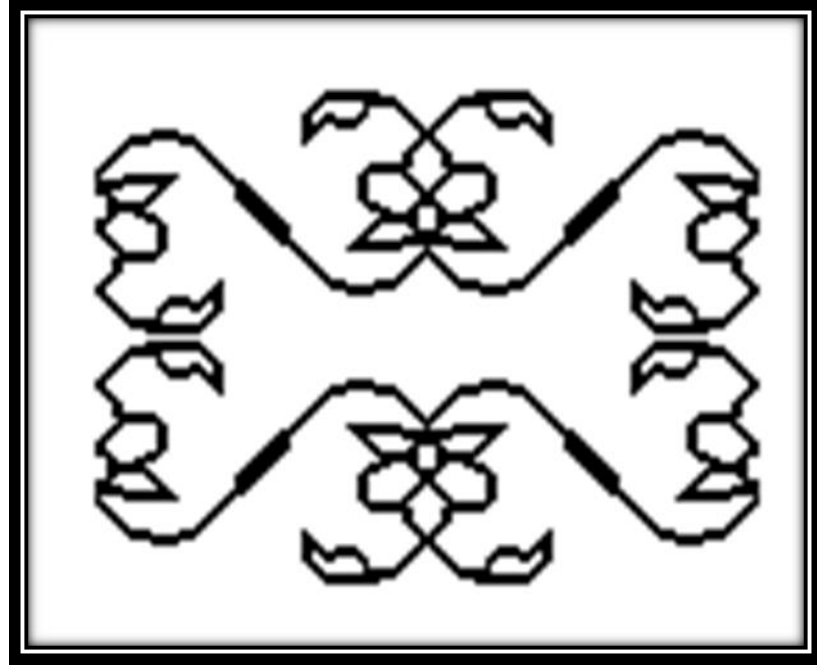
Halı zemini kırmızı üzerine açık kahverengi, sarı, bordo ve lacivert renkler ile yıldız motifi işlenmiş, bu motifin içerisi stilize edilmiş çiçek ve yapraklar işlenmiştir.

Resim 4.10. Katalog No: 10

Çizim 4.26. Stilize Pıtrak Motifi

Çizim 4.27. Stilize Çiçek ve Yaprak Motifi

KATALOG NO : 11

Yer (Yöre) : Ürgüp/ Merkez

Dokuma Türü	: Heybe Halı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	:50×150 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Kırmızı, Hardal Sarısı, Krem, Bordo, Mavi, Yeşil, Beyaz
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	:30×32
Resim No	: 43

Dokuma Analizi:

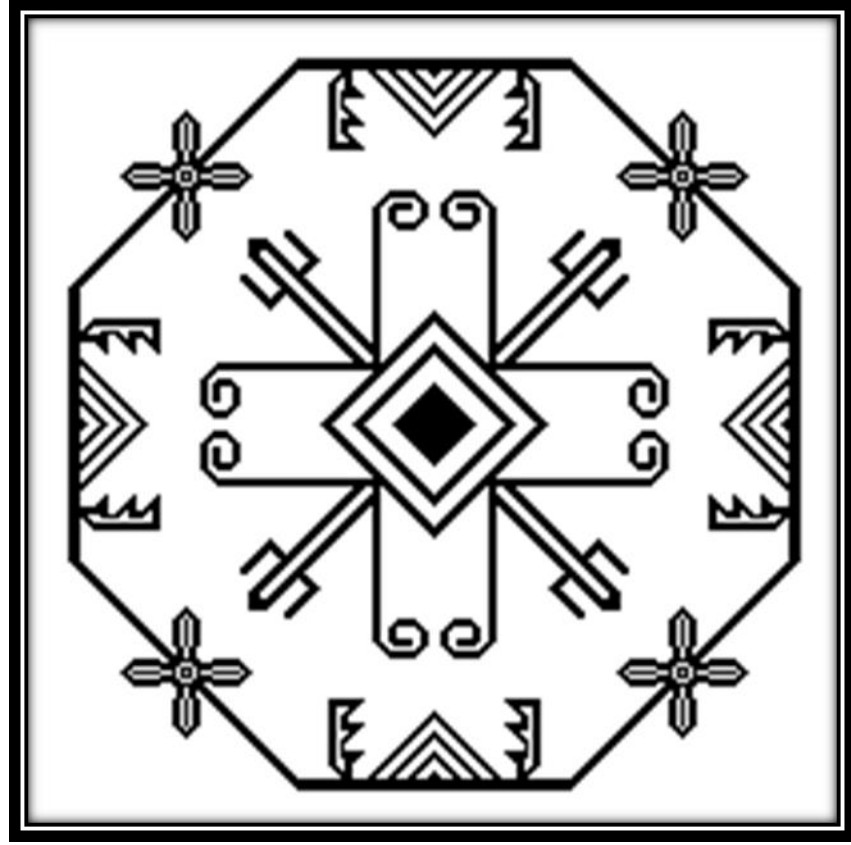
50×150cm. Ebatlarında orta kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş heybe halı çok iyi muhafaza edilmiştir. İki şak şeklinde dokunmuş heybe halı günümüze kadar sağlamlığını korumuştur.

İki şak da aynı desen ve aynı renklerden oluşmaktadır. Yalnızca, parçaları birbirine bağlayan kısımda zemin aynı motifler farklı işlenmiştir. Dokumada şak(parça)'ı oluşturan dokuma yüzeyi göbekli motif tarzında yapılmış, kırmızı zemin üzerine hardal sarısı, krem, bordo, mavi ve yeşil renklerle geometrik ve stilize edilmiş motifler işlenmiştir.

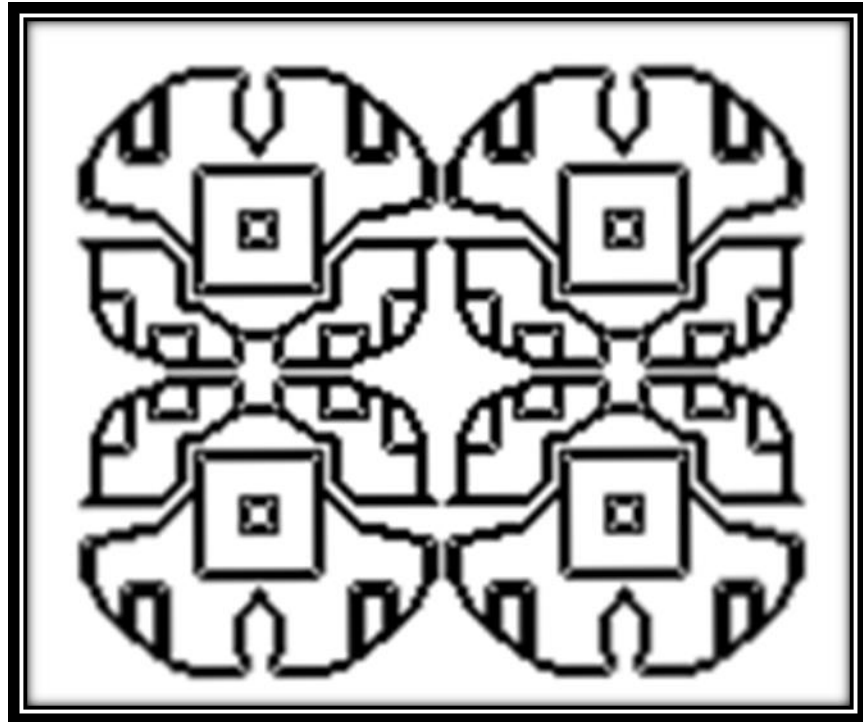
Parçaları birleştiren ara dokuma kısmında ise kırmızı zemin üzerine mavi, sarı ve beyaz renklerle canavar ayağı izi motifi işlenmiştir.

Resim 4.11. Katalog No: 11

Çizim 4.28. Stilize Edilmiş Pıtrak Motifi

Çizim 4.28. Canavar Ayağı İzi Motifi

KATALOG NO	: 12
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 120 × 180 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Krem, kırmızı, sarı, turuncu, mavi, siyah, lacivert, haki yeşil, beyaz
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 44

Dokuma Analizi:

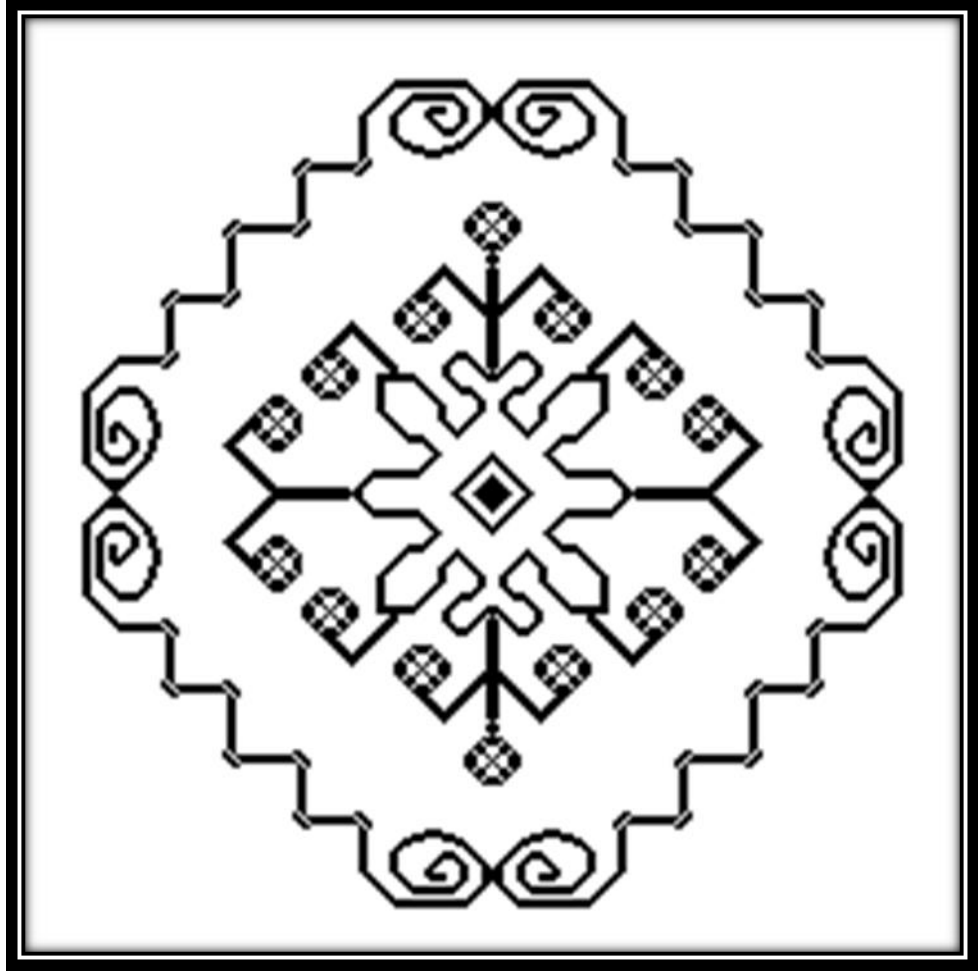
120×180cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir. Yörede yaygın olarak dokunan halı kompozisyonuna sahiptir.

Halı dıştan içe bir geniş bordürden oluşmaktadır. Krem zemin üzerine kırmızı, sarı, turuncu, mavi ve siyah renklerle stilize edilmiş dal üzerine stilize çiçek ve hayvan motifi işlenmiştir.

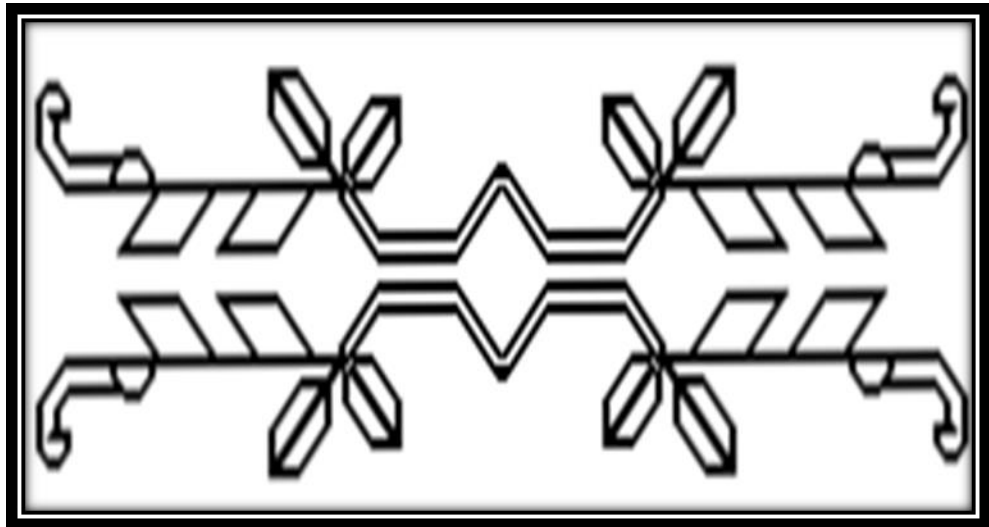
Zeminde, köşe göbekli parçalarla bütünlük sağlanmıştır. Ortada şemse içindeki madalyon, krem zemin üzerine mavi, siyah, lacivert, haki yeşil, beyaz ve turuncu renklerle işlenmiştir. Köşelerde açık mavi zemin üzerine lacivert, kırmızı ve haki yeşil renklerle stilize yaprak ve çiçekler işlenmiştir.

Resim 4.12. Katalog No:12

Çizim 4.29. Stilize Edilmiş Pıtrak Motifi

Çizim 4.30. Stilize Edilmiş Çiçek ve Yaprak Motifleri

KATALOG NO	: 13
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 120 × 180 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Krem, kahverengi, kırmızı, açık mavi, sarı, beyaz, pembe, mavi
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 30×32
Resim No	: 45

Dokuma Analizi:

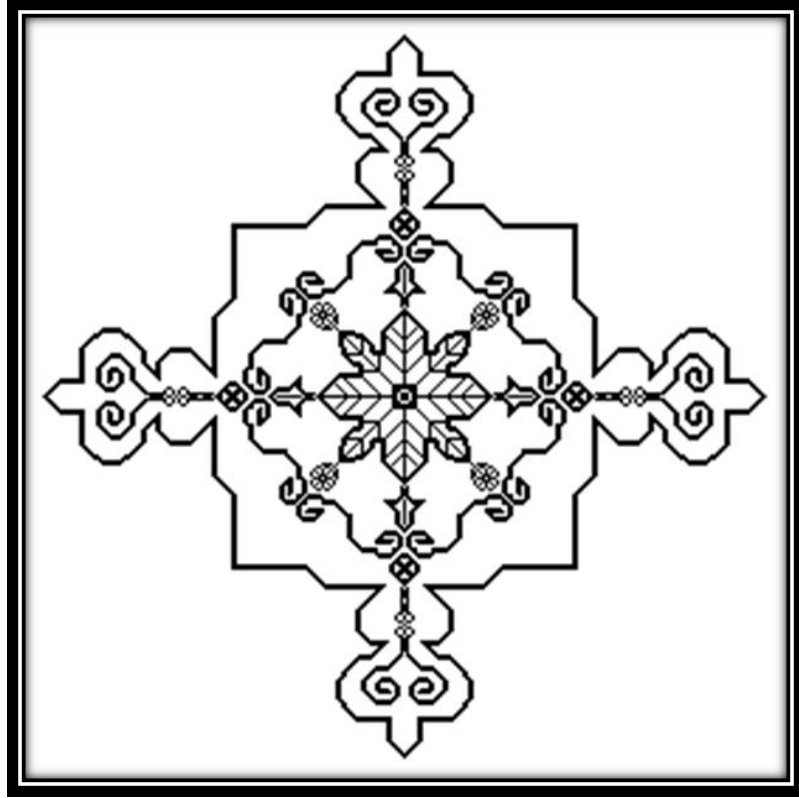
120×180cm. Ebatlarında orta kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir. Katalog numarası 12 olan Ürgüp halısı ile birebir benzerlik göstermektedir.

Halı dıştan içe bir geniş bordürden oluşmaktadır. Bordür de krem zemin üzerine kahverengi, kırmızı, açık mavi, sarı ve beyaz renklerle stilize dal, dal üzerinde uç goncası ve stilize çiçek motifleri işlenmiştir.

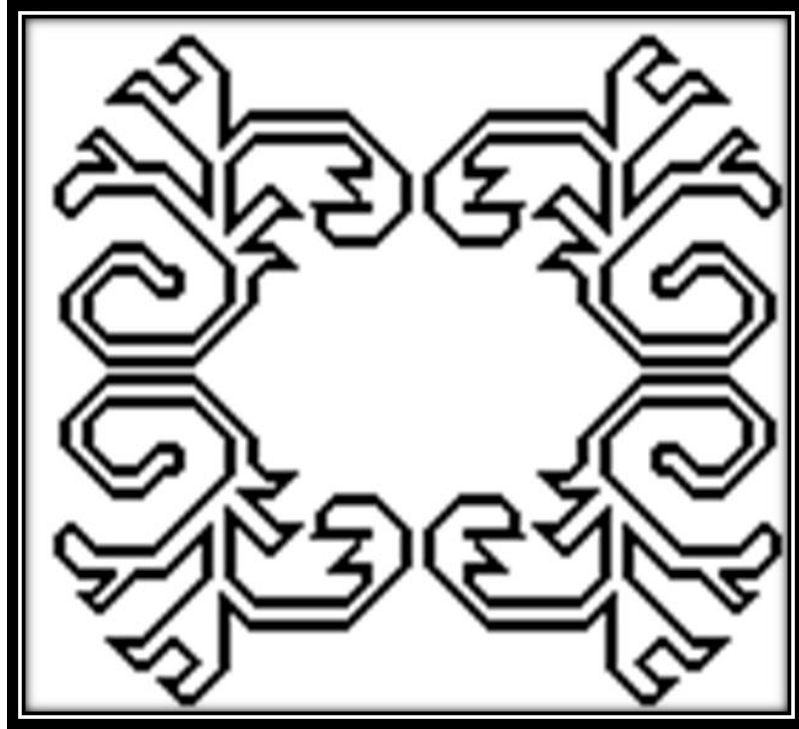
Zemin, köşe göbekli olup göbeği oluşturan şemse içindeki madalyon motifinin çeyreği köşelere yerleştirilmiştir. Ortada kırmızı zemin üzerine mavi, krem, sarı, kahverengi, beyaz ve pembe renklerle stilize edilmiş çiçek yaprakları işlenmiştir.

Resim 4.13. Katalog No: 13

Çizim 4.31. Stilize Edilmiş Kar Tanesi Motifi

Çizim 4.32. Stilize Yaprak Motifi

Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Halı Seccade
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 100 × 180 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Açık mavi, beyaz, yeşil, krem, lacivert, kırmızı, mavi, turuncu, pembe, siyah
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 46

Dokuma Analizi:

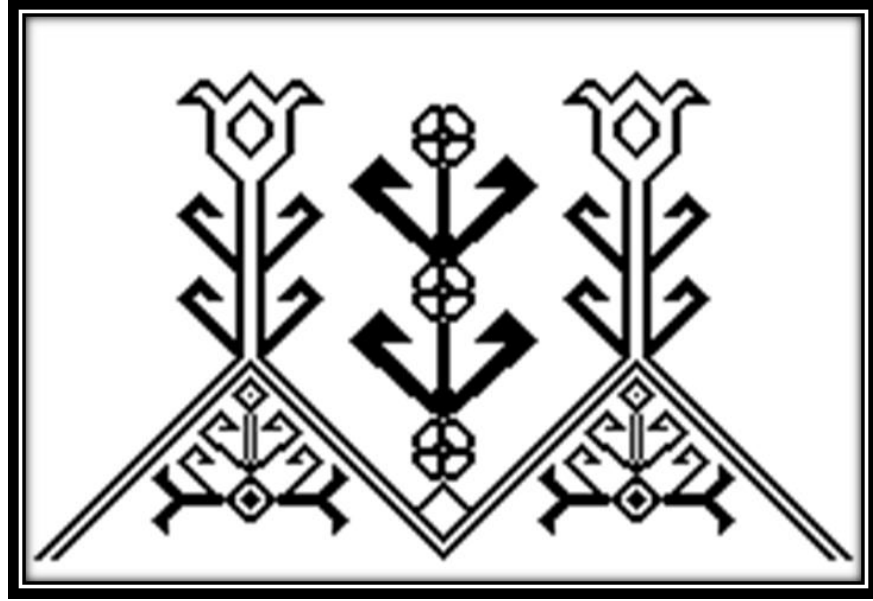
100×180cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş seccade halı çok iyi muhafaza edilmiştir. Üç mihraplı seccade halı, özel sipariş üzerine dokutulmuştur.

Halı dıştan içe iki ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürlerde açık mavi zemin üzerine stilize edilmiş yaprak ve çiçek motifleri kırmızı, beyaz ve yeşil renkler kullanılarak işlenmiştir. Geniş bordürde ise bordo zemin üzerine stilize edilmiş çiçek motifleri ve pıtrak motifi krem, lacivert, mavi ve de kırmızı renklerle işlenmiştir.

Halı zemininde iki ibrik başlıklı sütünce motifinin böldüğü üçlü mihrap kompozisyonuna yer verilmiştir. Hayat ağacını andıran sütünce motiflerinin içlerinde yıldız motiflerine yer verilmiştir. Alınlık kısmında krem zemin üzerine kırmızı, mavi, beyaz, turuncu ve pembe renkler ile stilize geometrik desenler uygulanmıştır. Ayaklık kısmında ise pembe zemin üzerine mavi, siyah ve krem renkler ile stilize çiçek motifleri işlenmiştir.

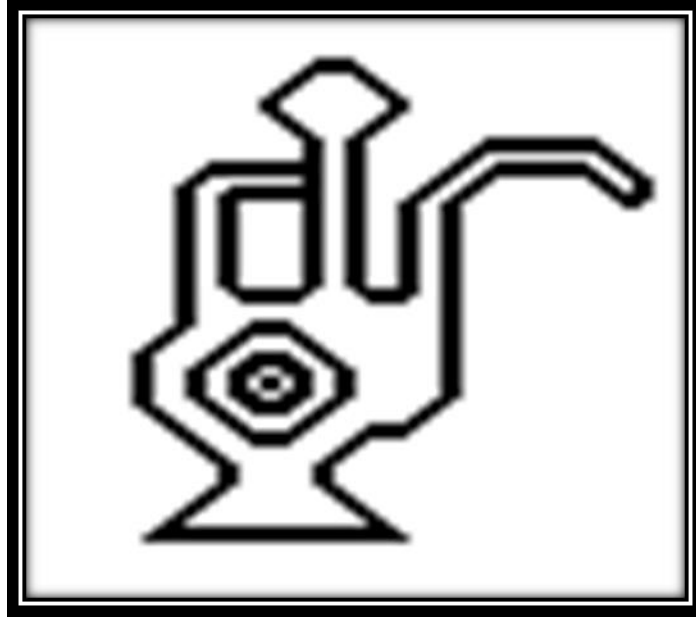
Resim 4.14. Katalog No: 14

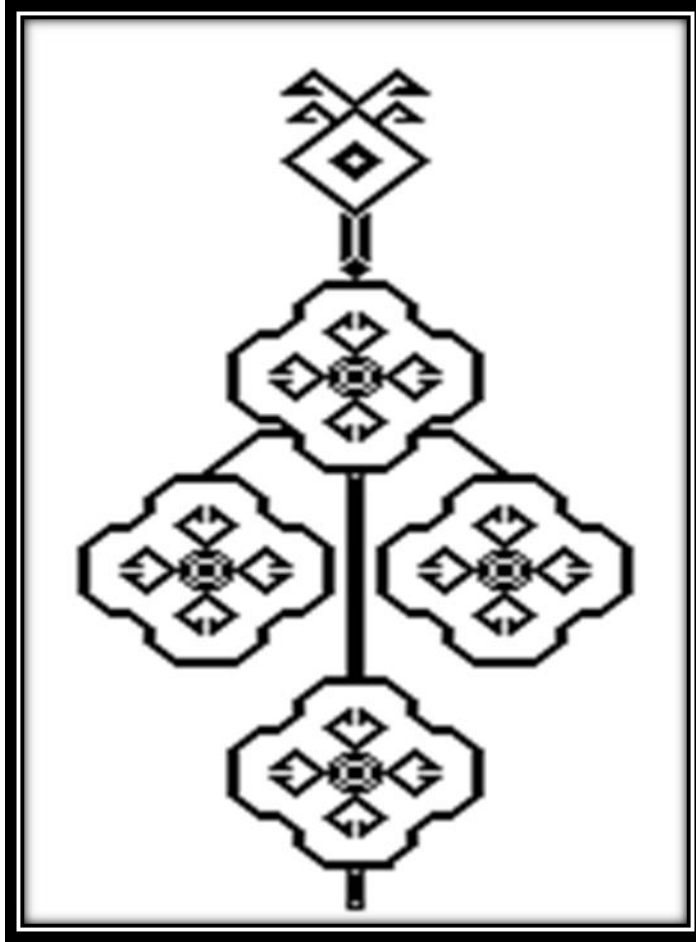
Çizim 4.33. Stiliz Ok Başı Motifi

Çizim 4.34. Stiliz Pıtrak Motifi

Çizim 4.35. Stilize Edilmiş Testi Motifi

Çizim 4.36. Stilize Kandil Motifi

KATALOG NO	: 15
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yolluk Halı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 80× 220 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Siyah, beyaz, lacivert, kırmızı, haki yeşil, krem, mavi, bordo
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 32×32
Resim No	: 47

Dokuma Analizi:

80×220cm. . Ebatlarında orta kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yolluk halı çok iyi muhafaza edilmiştir. Geometrik motiflerin kullanıldığı yolluk halıda, çelebi madalyonu motifi işlenmiştir.

Halı dıştan içe bir ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordür haki yeşil zemin üzerine stilize edilmiş yaprak motifleri, siyah ve beyaz renkler ile motifler işlenmiştir. Geniş bordürde ise lacivert ve kırmızı zemin üzerine yıldız motifi beyaz ve haki yeşil renkler ile motifler işlenmiştir.

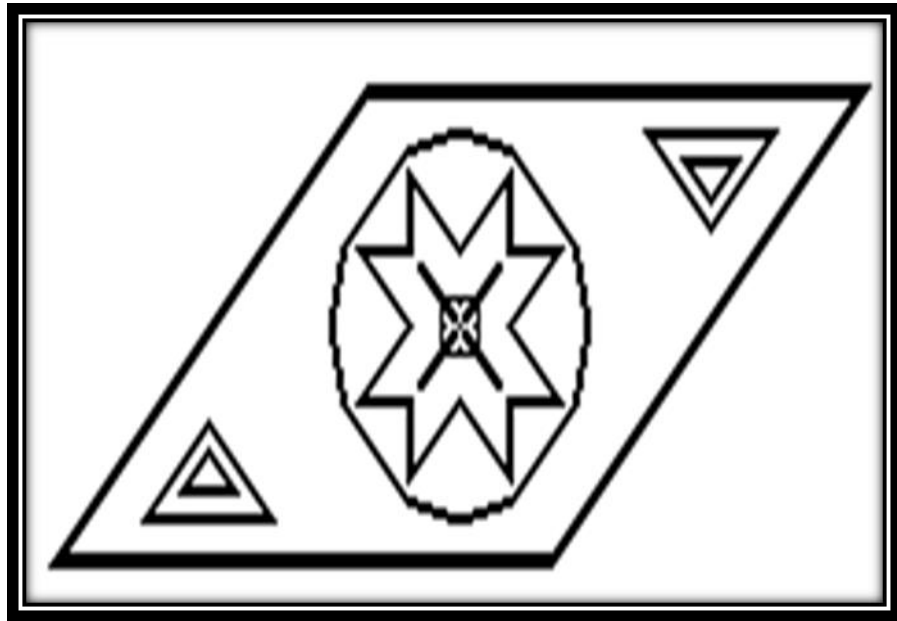
Zemin üç büyük çelebi madalyon motifinin sıralı bir şekilde yerleştirilmesiyle zemin doldurulmuştur. Kırmızı zemin üzerine krem, mavi, haki yeşil ve bordo renkler ile stilize edilmiş geometrik pıtrak motifleri işlenmiştir.

Resim 4.15. Katalog No: 15

Çizim 4.37. Çelebi Madalyon Motifi

Çizim 4.38. Stilize Geometrik Yıldız Motifi

KATALOG NO	: 16
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 150× 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Açık mor, krem, siyah, su yeşili, bordo, kahverengi, yaprak yeşili,kahve köpüğü, mor, petrol mavisi, lacivert
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 48

Dokuma Analizi:

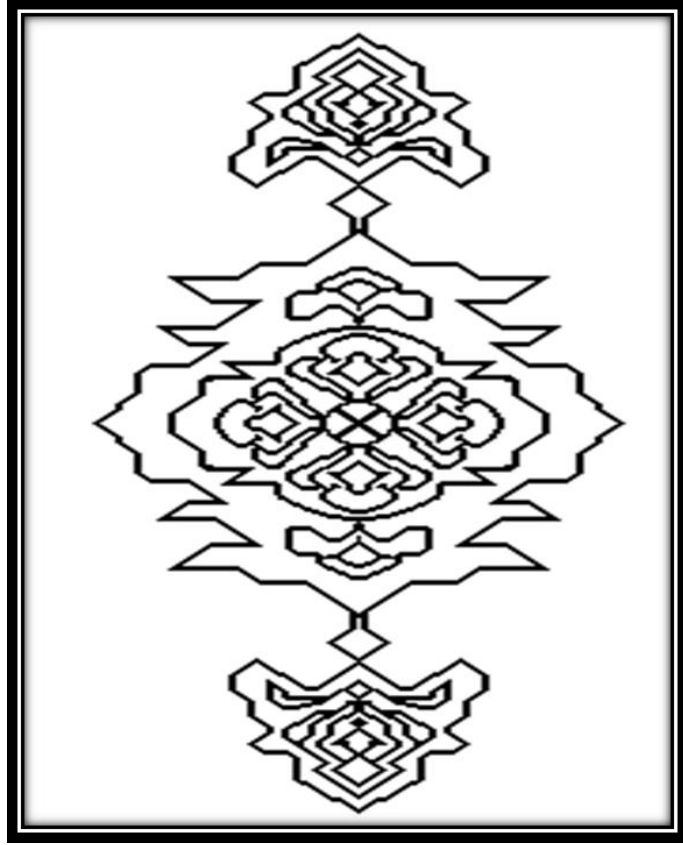
150×200cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir. Pastel renklerin tercih edildiği halı, bitkisel motif motiflerin yoğun kullanıldığı kompozisyon içinde yer almaktadır.

Halı dıştan içe iki ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürlerde açık mor üzerine pıtrak ve çarkı felek motifleri krem, siyah ve açık mor renklerle işlenmiştir. Geniş bordürde ise krem zemin üzerine mor, su yeşili, bordo, kahverengi, siyah, yaprak yeşili ve kahve köpüğü renkleri ile stilize çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir.

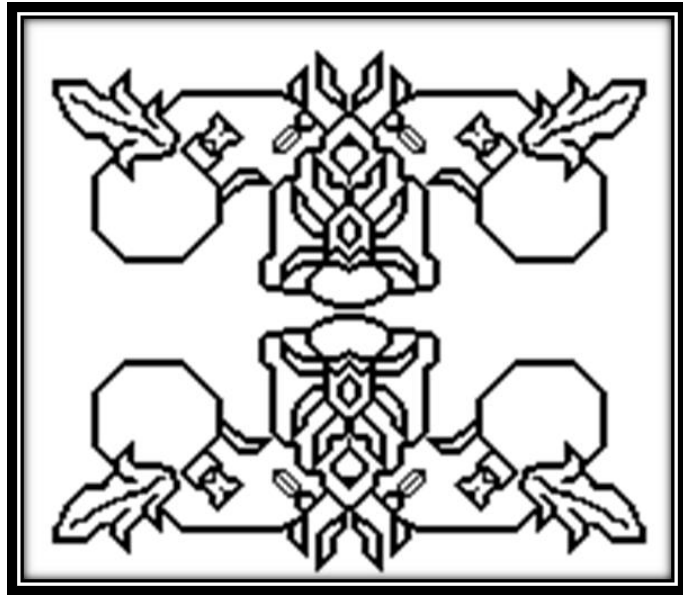
Zemin, köşe göbekli stilize edilmiş bitkisel bezemelerle süslenmiştir. Ortada şemse içinde stilize pıtrak motifleriyle, etrafı ise bitkisel çiçeklerle süslenmiştir. Köşelerde rumi ve bulut motifleri işlenmiştir. Zemin su yeşili üzerine krem, bordo, kahve köpüğü ve lacivert renklerle stilize edilmiş yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir. Köşelerde krem zemin üzerine su yeşili, petrol mavisi ve kahve köpüğü rengi ile stilize edilmiş motifler işlenmiştir.

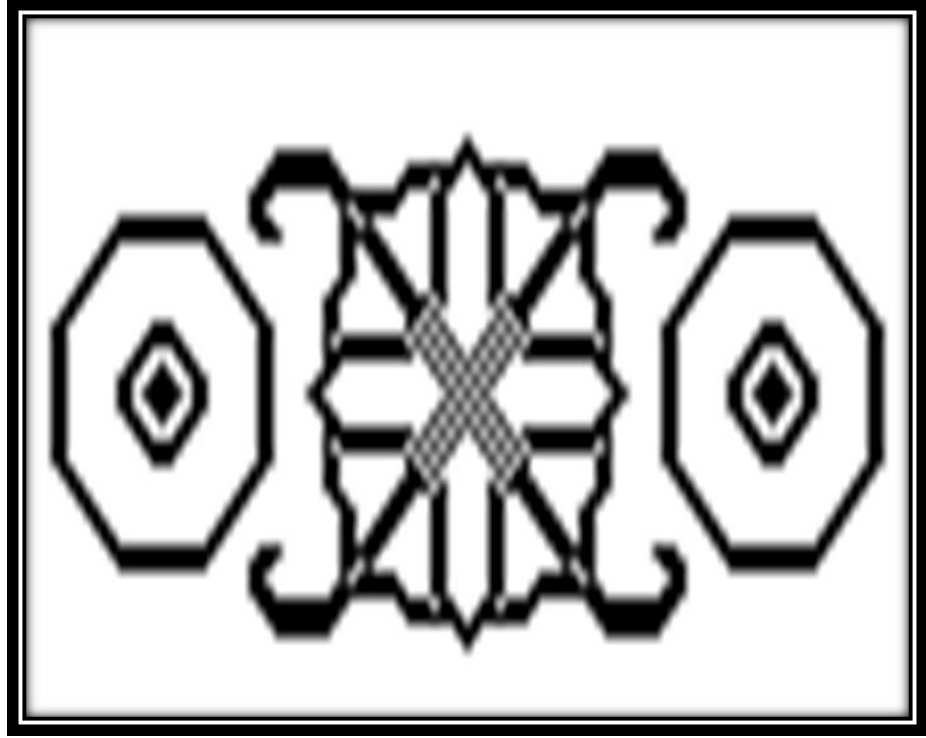
Resim 4.16. Katalog No: 16

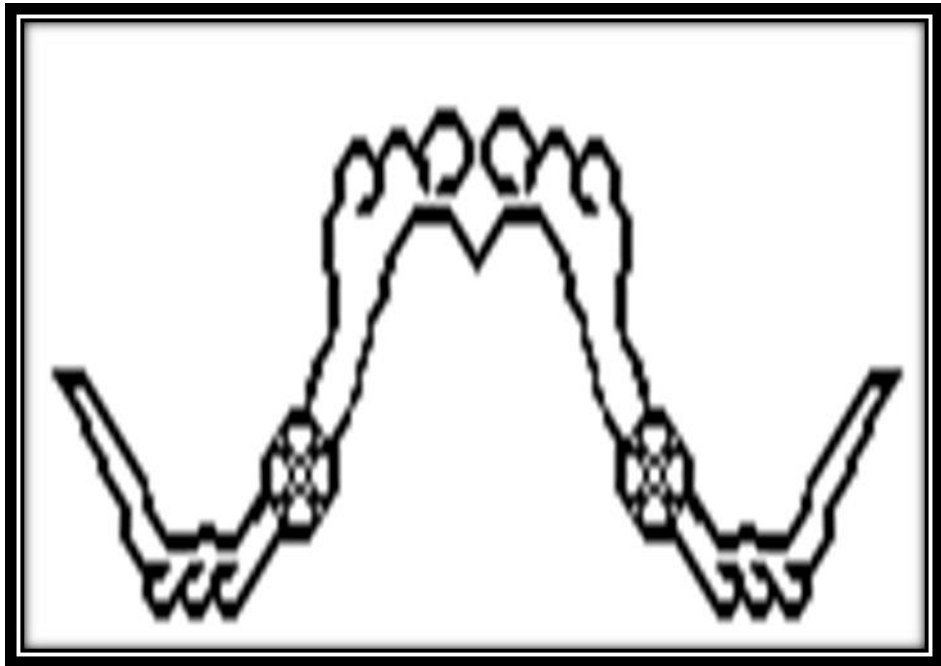
Çizim 4.39. Stiliz Şemse Motifi

Çizim 4.40. Stiliz Hatai ve Yaprak Motifi

Çizim 4.41. Stilize Çarkı Felek Motifi

Çizim 4.42. Stilize Bulut Motifi

KATALOG NO	: 17
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yayı

İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 80× 200 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Lacivert, bordo, sarı, beyaz, kırmızı, turuncu, mavi, krem,lacivert
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 30×30
Resim No	: 49
Dokuma Analizi:	

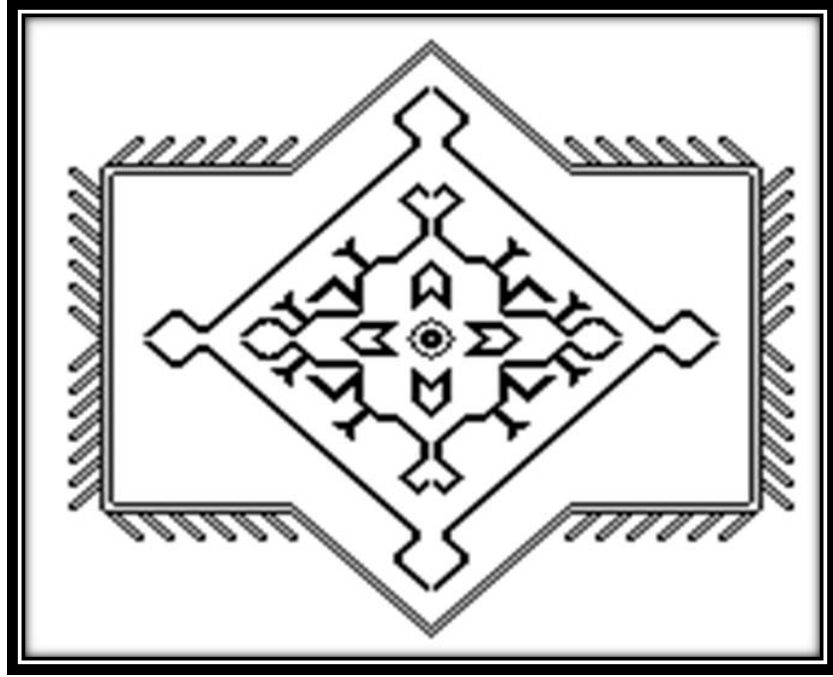
80×200cm. Ebatlarında orta kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir.

Halı dıştan içe iki ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürler lacivert ve bordo zeminler üzerine sarı, beyaz, kırmızı ve turuncu renkler ile stilize çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir. Geniş bordürde haki yeşil zemin üzerine sarı, mavi, beyaz, kırmızı ve bordo renkler ile stilize geometrik formlar işlenmiştir.

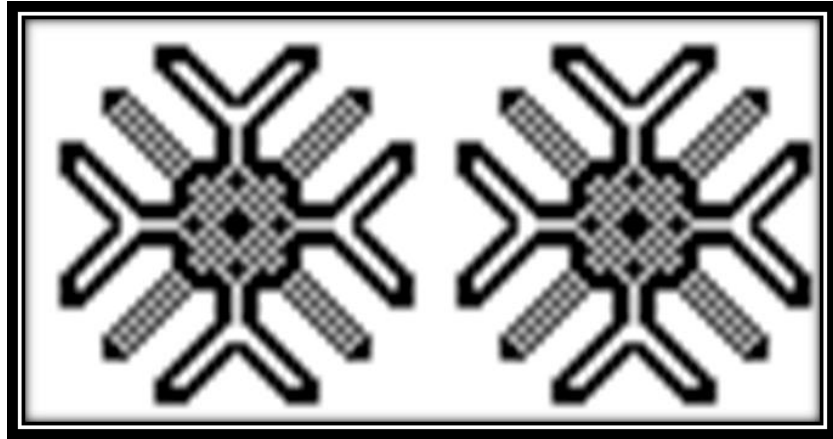
Zemin ince bordürden sonra seccade halılarda karşımıza çıkan alınlık ve ayaklık kısımları ile bölümlendirilmiş, krem zemin üzerine pıtrak motifleri sarı, bordo ve lacivert renkler ile işlenmiştir. Lacivert üzerine büyük baklava şekli içerisine muska motifi bordo zemin üzerine yerleştirilmiştir. Bordo zemin üzerine lacivert, krem, sarı ve kahverengi ile stilize edilmiş sekiz kollu yıldız ve çiçek motifleri işlenmiştir.

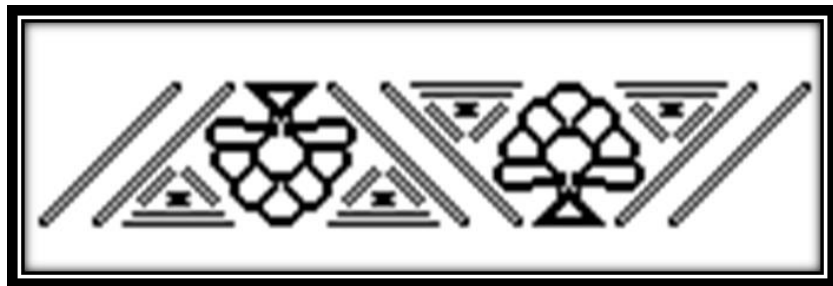
Resim 4.17. Katalog No: 17

Çizim 4.43. Stiliz Akrep Motifi

Çizim 4.44. Stiliz Pıtrak Motifi

Çizim 4.45. Stiliz Çiçek Motifi

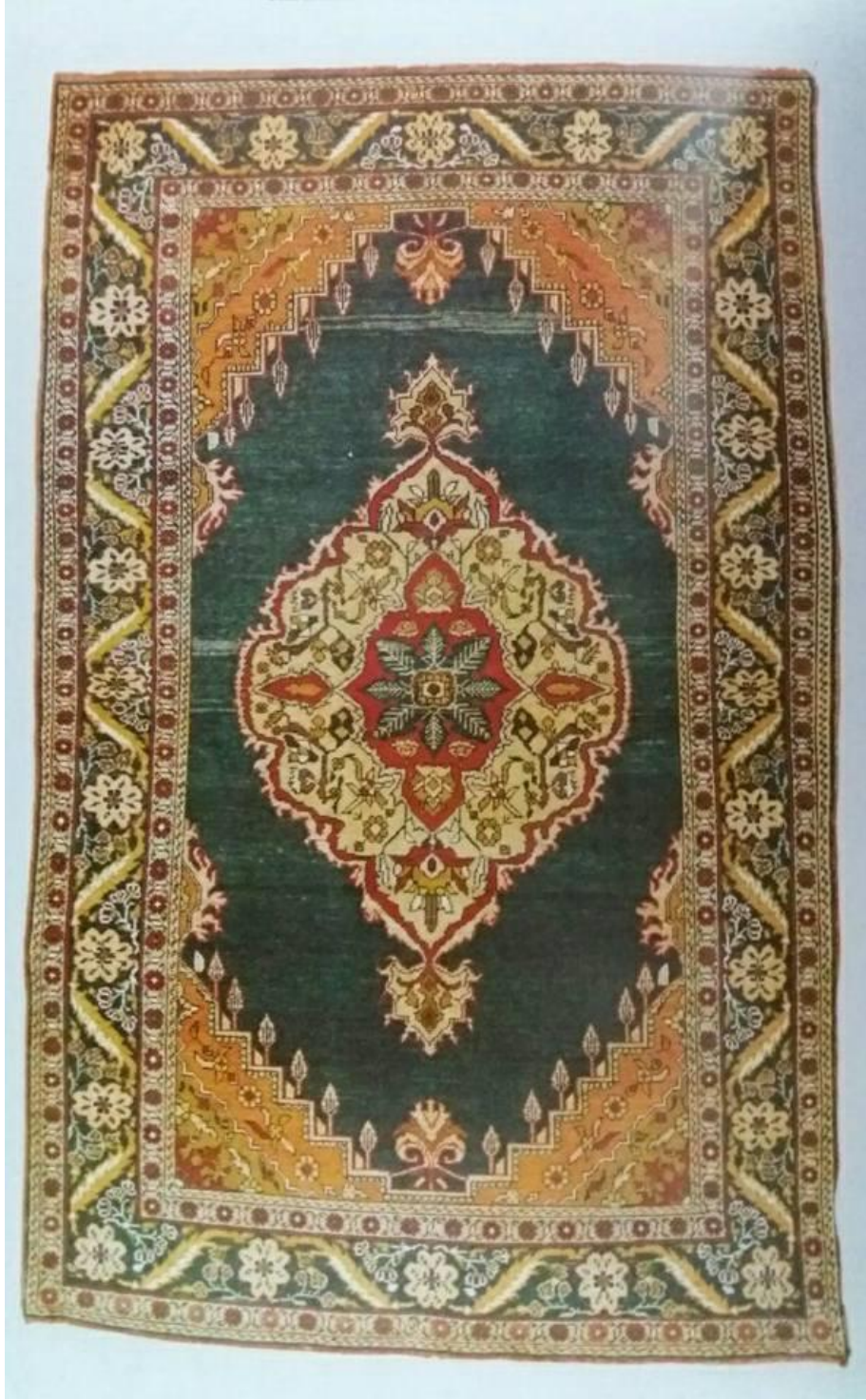
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 140× 225 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Bordo, krem, beyaz, siyah, hardal sarısı, kahverengi, koyu yeşil, sarı, turuncu, açık yeşil
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 50

Dokuma Analizi:

140×225cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir. Pastel tonların hâkim olduğu halı, bitkisel motifli halı gurubu içerisinde yer almaktadır.

Halı dıştan içe iki ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürler krem zemin üzerine bordo, beyaz ve siyah renkler kullanılarak stilize çiçek motifleri işlenmiştir. Geniş bordürde koyu yeşil zemin üzerine krem, bordo, beyaz, hardal sarısı, kahverengi ve siyah renkler ile stilize yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir.

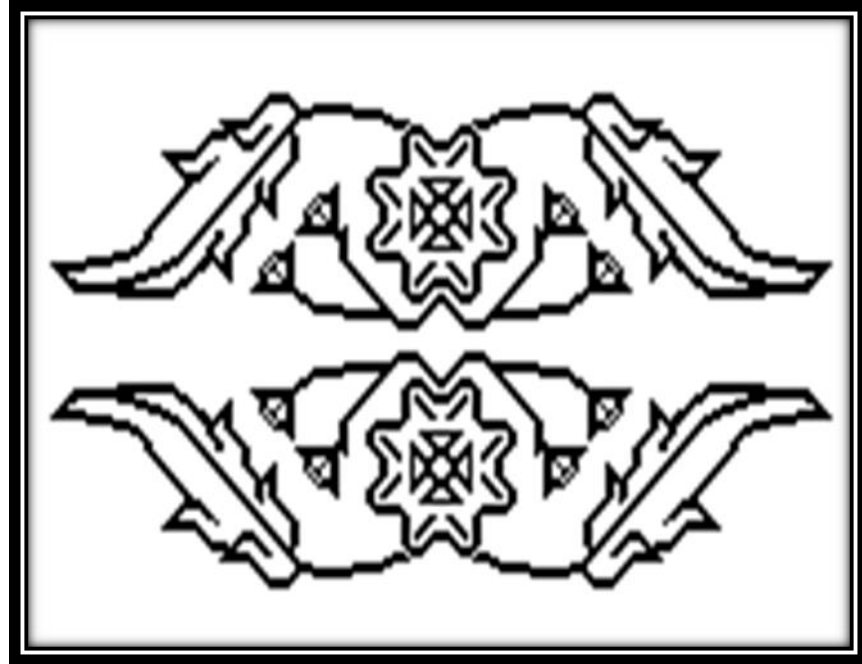
Zemin, göbekli Ürgüp halı gurubunun karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Ortada şemse motifi, içerisinde bir madalyon, koyu yeşil zemin üzerine bordo, krem, beyaz, kırmızı, sarı renkler ile etrafı ise çiçek motifleri işlenmiştir. Köşelerde ise zeminde kullanılan şemse motifinin, dış formu içerisinde turuncu ve açık yeşil zemin üzerine stilize, rumi motifi ve bulut motifi çevreleri çiçek ve yaprak motifleri ile işlenmiştir.

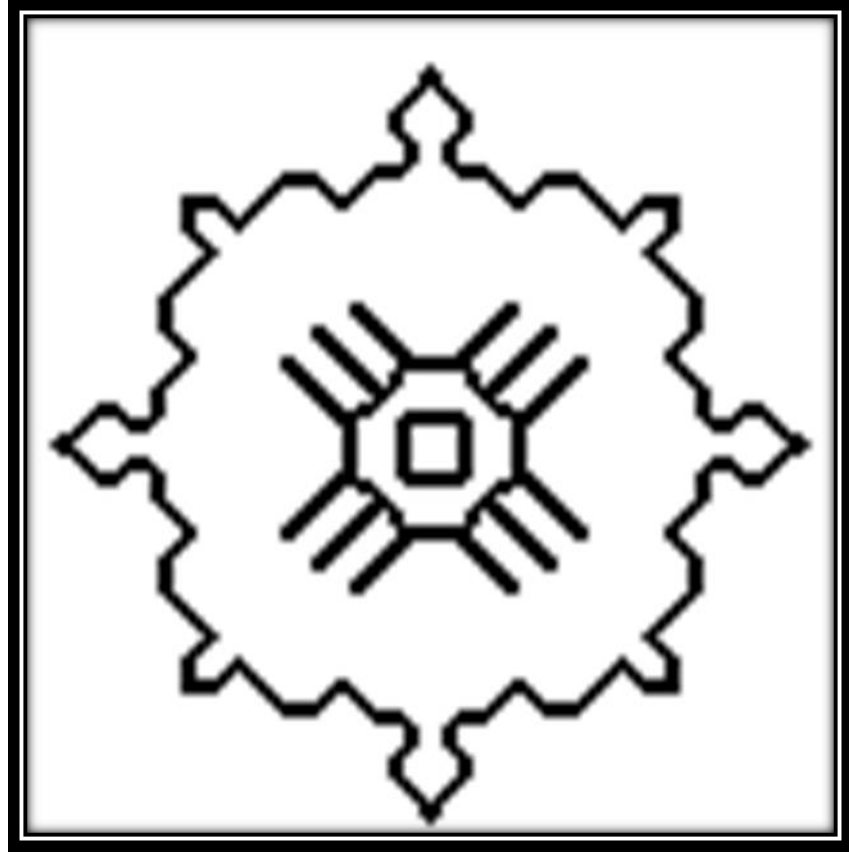
Resim 4.18. Katalog No: 18

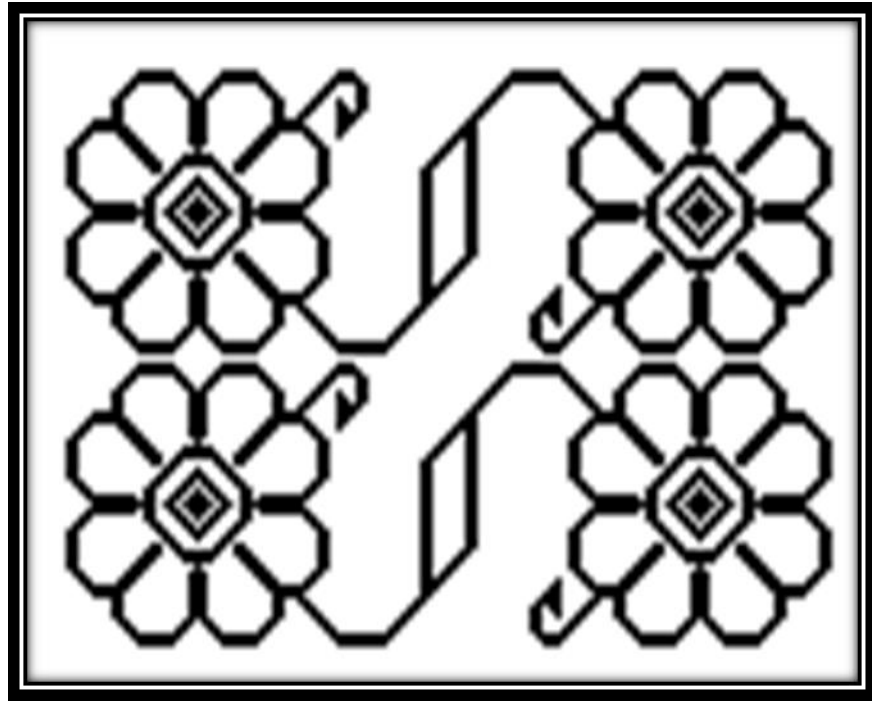
Çizim 4.46. Şemse ve Pıtrak Motifi

Çizim 4.47. Stilize Yaprak ve Penç Motifi

Çizim 4.48. Stiliz Madalyon Motif

Çizim 4.49. Stiliz Penç Motifi

KATALOG NO	: 19
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015
Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 110× 225 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Krem, bordo, açık mavi, siyah, sarı, açık yeşil, kırmızı, Nefti yeşil, toz pembe, patlıcan moru
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 51

Dokuma Analizi:

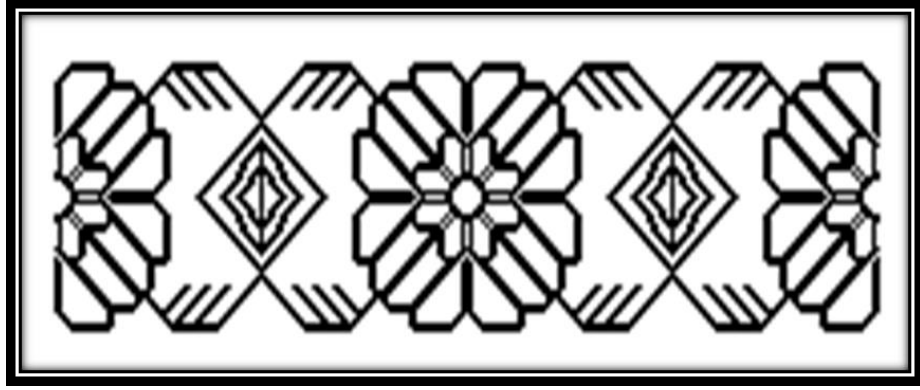
110×225cm. Ebatlarında yüksek kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir.

Halı dıştan içe, iki ince, bir geniş bordürden oluşmaktadır. İnce bordürler krem zemin üzerine bordo, açık mavi, siyah ve sarı renkler kullanılarak stilize yaprak ve çiçek motifler işlenmiştir. Geniş bordürde ise nefti yeşil üzerine tozpembe ve patlıcan moru renkler içerisinde krem rengi ile stilize çarkı felek motifi ve çiçek motifleri işlenmiştir.

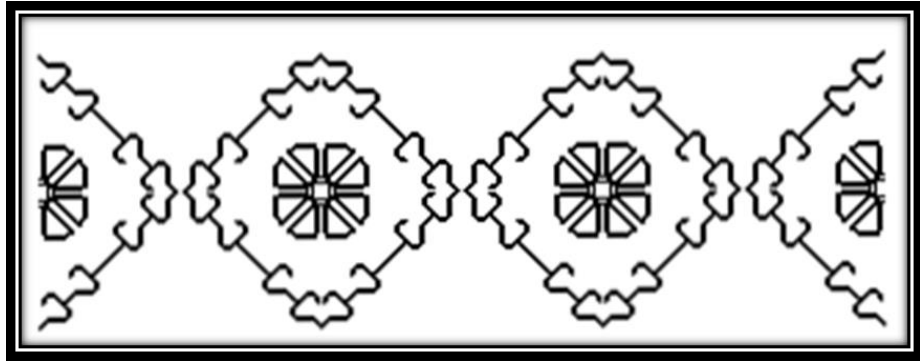
Zemin, raporlu şekilde bölümlendirilmiş, motifler sıralı şekilde yerleştirilmiştir. Zeminde bordo üzerine patlıcan moru içerisinde krem rengi ile stilize çarkı felek motifi işlenmiştir. Zeminde kullanılan bordoya yakın kırmızı rengin kullanımı ile bölümlendirilme işlemi stilize baklava motifi şeklinde işlenmiştir.

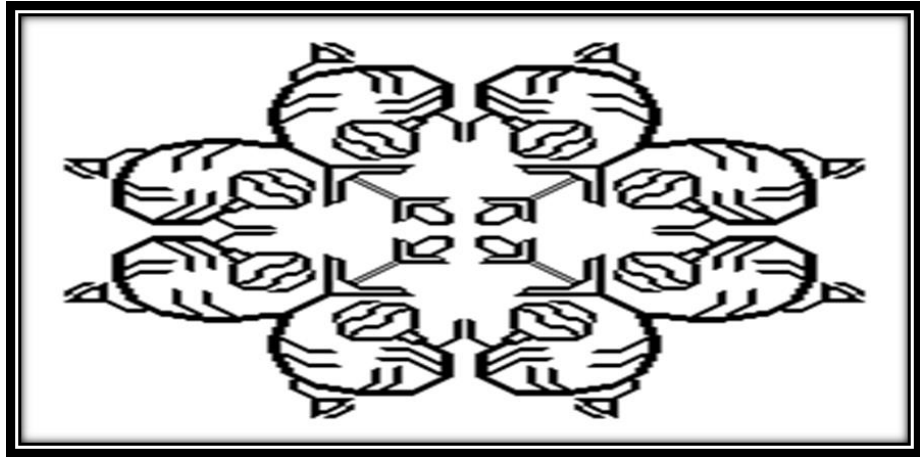
Resim 4.19. Katalog No: 19

Çizim 4.50. Stilize yıldız motifi

Çizim 4.51. Stilize Penç Motifi

Çizim 4.52. Stilize Yaprak ve Çiçek Motifi

KATALOG NO	: 20
Yer (Yöre)	: Ürgüp/ Merkez
Dokuma Türü	: Yer Yaygısı
İnceleme Tarihi	: 29/ 07/ 2015

Bulunduğu Yer	: Ürgüp Müzesi
Dokunduğu Tarih	: 20. Yy.
Ebatlar (En / Boy)	: 155× 280 cm
Çözü- Atkı	: Yün
Kullanılan Renkler	: Koyu yeşil, bordo, açık mavi, krem, hardal sarısı, mavi, açık yeşil, kırmızı, turuncu, sarı
Dokuma Tekniği	: Gördes(Türk) düğümü
Dokuma Kalitesi	: 40×40
Resim No	: 52

Dokuma Analizi:

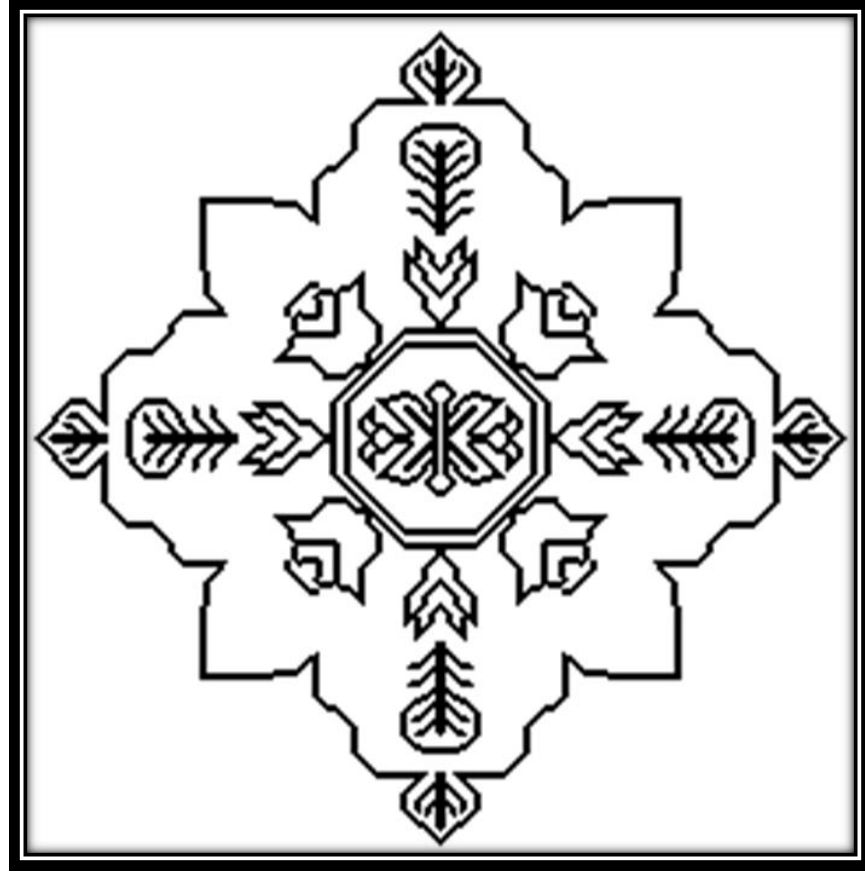
155×280cm. Ebatlarında kaba kaliteye sahip halı, Ürgüp müzesinde yer almaktadır. Gördes düğüm tekniği ile dokunmuş yer yaygısı çok iyi muhafaza edilmiştir.

Halı, bir geniş bordürden oluşmuştur ince bordür kullanılmamıştır. Geniş bordür zemininde nefti yeşil renk kullanılarak stilize yaprak ve çiçek motifleri; koyu yeşil, bordo, açık mavi, krem ve hardal sarısı renkler ile simetrik bir şekilde işlenmiştir.

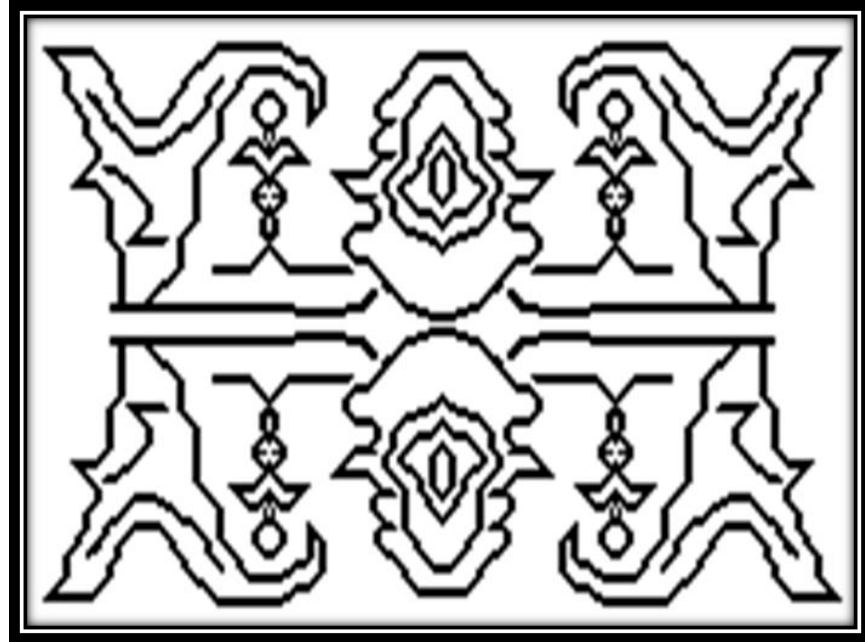
Zemin, göbekli Ürgüp halısının karakteristik özelliği olan köşe göbek formu ile süslenmiştir. Bordo renk üzerine şemse formu içerisinde mavi, krem, açık yeşil, kırmızı, sarı ve koyu yeşil renkler ile stilize yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir. Köşelerde aynı şemse formunun 4/1 kısmı kullanılarak mavi, açık ve koyu yeşil, bordo, krem ve turuncu renklerle stilize çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir.

Resim 4.20. Katalog No: 20

Çizim 4.53. Stiliz Şemse Formu

Çizim 4.54. Stiliz Yaprak ve Çiçek Motifi

BEŞİNCİ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden bir olan Ürgüp dini, siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Çeşitli kültürel değerlerin paralelinde, el sanatları içerisinde havlı dokuma ve çömlekçilikte yaygın olarak görülmüştür. Kapadokya Bölgesi olarak da adlandırılan yerleşim yeri, açık hava müzesi gibidir.

Kapadokya Bölgesinin günümüze kadar gelen kültürel zenginliğinde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın rolü büyüktür. Yörede dokumacılık sanatının Anadolu Selçuklularından önce başladığını, yapmış olduğumuz alan araştırmasında karşımıza çıkan kilise kapısı isimli halıdan anlamaktayız. Bu halı, daha önce benzerlerine rastlamadığımız değişik kompozisyon ve renk tonları ile yörede bitkisel, geometrik ve kufi yazı karakterli halı gurupları içerisinde farklılık göstermektedir. Tarihten bu yana Anadolu'nun önemli dokuma merkezlerinden biri olan yörede “her ailede her çocuğa bir dokuma” anlayışının gelenek haline gelmesi önemli bir kültür anlayışı olup, bu durum dokumacılığın yaygınlaşmasına ve kalıcı bir kültür olarak devam etmesine vesile olmuştur.

Tez konum olan Ürgüp yöresi havlı dokumaları; renk, motif ve kompozisyon olarak Anadolu havlı dokumaları ile benzerlik göstermekle birlikte yöreye has üslupları da bünyesinde barındırmaktadır.

5.1. ÜRGÜP HALILARININ MALZEME, TEKNİK VE RENK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmalarımız esnasında yörede halıcılık işi ile uğraşan kişiler ile yapmış olduğumuz konuşmalar neticesinde, dokumada kullanılan iplerin (atkı, çözgü ve desen ipi) malzemesinin yün olduğunu tespit ettik. Bunun yanı sıra son zamanlarda doğal malzemenin yerini fabrikasyon malzemenin almaya başladığını da birtakım dokuma örneklerinde gördük. Yapmış olduğumuz araştırmalarda doğal boyacılığın devam ettiği görülmüştür. Yörede ahşap tezgâhların yanı sıra demir tezgâhlarda kullanılmaktadır. Halı dokumada kullanılan araç ve gereçler; bıçak, kirkir ve ayarlı kırkım makasıdır.

Kirkit çözgüler üzerine atılan desen iplerini sıkıştırmak için kullanılır, genelde ahşap ya da demirden yapılırlar. Ayarlı kırkım makası ise havın (yükseklik) istenilen kalınlığını ayarlamak için kullanılır. Bıçak ise desen ipini kesmek için kullanılır.

Yörede dokunan havlı dokumaların kalitesi 40×40 yüksek kalite ile birlikte azda olsa 30×30 ve 32×32 orta kalitededir. Karşımıza çıkan dokuma örneklerinin düğüm tekniği Gördes(Türk) düğüm tekniğidir. Yörede yer yaygıları ile birlikte seccade halılar ve heybe halılar da dokunmaktadır. Yer yaygıları 150×200cm ve 155×280cm, Seccade halılar ise 100×160cm ebatlarındadır.

Ürgüp halıları çözgü ve atkı iplerinden, pamuk desen ipleri ise yün maddelerden yapılmaktadır. İpliklerin renklendirilmesinde ise kök boya kullanılmaktadır. Havlı dokumalarda genel olarak; Kırmızı ve tonları, yeşil ve tonları, siyah, krem, beyaz, mavi ve tonları, lacivert, sarı ve tonları ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca kahverengi, turuncu ve mor renklerde azda olsa görülmektedir. Genel olarak pastel tonlar hâkimdir.

5.1.1.Ürgüp Halılarının Kompozisyon ve Motif Açısından Değerlendirilmesi

Ürgüp yöresi, Osmanlı devletinden önce Selçuklular zamanında da halıcılık merkezi olarak dikkati çekmektedir. Yörede ayrıca Rumlar da dokuma üzerine yönelmişlerdir. Fakat Rumlara ait dokuma örnekleri günümüze kadar ulaşmamıştır. Bunun nedeni ise ticari amaçlı kullanılmış olmalarıdır. Yörede dokunan halılara bakıldığı zaman tek bir üslup üzerine çalışmalar yapılmamış aksine üç farklı desen özelliği olan; bitkisel, geometrik ve kufi yazılı halılar dokunmuştur. *Ayrıca halıda kullanılan sembolik ve figüratif bezemeler de halı sanatında süsleme elemanı olarak kullanılmıştır*⁹⁷.

Bitkisel Motifli Halılar: Bitkisel süsleme elemanlarına bakıldığı zaman, bu süsleme örneklerinin sadece halıda değil Türk sanatının taştan çiniye, ahşaptan alçıya hemen tüm alanlarında kullanıldıkları görülmektedir. Süsleme insanlığın varlığı ile

⁹⁷ Uşak Yeşim, **Türk El Sanatlarında Bitkisel Motifler Ve Makine Halısı Desenlerinde Kullanımı** (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ankara 2008, s.19-20.

başlayarak kullanılan eşyaların göze daha hoş görünmesi için uygulanan tekniklerin tümüne verilen isimdir. Bu süsleme sanatları içerisinde en zengin ve önemli yeri bitkisel süsleme motifleri oluşturmaktadır. Bitkisel motifler, kullanıldıkları yüzeylerde boş kalan yerleri motif zenginliği sayesinde tek düzelikten kurtarır.

Bitkisel süsleme elemanlarını üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

1. Stilize edilmiş hayvan şekilleri ile bitki yaprak veya dallarından oluşan süslemeler.
2. Bitkilerin stilize edilmesi ile oluşturulan süslemeler.
3. Doğada bulunan bitkilerin stilize edilmeden birebir uygulandığı süslemeler.

Bu süsleme unsurlarına örnek verecek olursak; Türk İslam sanatlarında yaygın şekilde kullanılan hatai motifinin, doğada hangi çiçeğe benzediği konusunda net bir bilgi yoktur. Ancak stilize edilmiş yaprak motiflerinin kaynağının doğa olduğuna dair somut belge ve bilgiler mevcuttur.

Resim 5.1. Ürgüp Halısı

Ürgüp halılarında genel olarak bitkisel bezeme hâkimdir. Resimde görüldüğü üzere; halı, yöreye has motifler ve renkler ile işlenmiştir. Kompozisyon olarak Yıldızlı uşak halıları ile benzer özellikler göstermektedir. Renk olarak kullanılan; lacivert, krem ve kırmızı tonları klasik Ürgüp halılarının en belirgin özellikleri arasında yer alır.

Resim 5.2.Nevşehir/ Ürgüp Halısı

Resim 5.3. Buhara Halısı

Ürgüp ve Buhara yörelerine ait (Resim 5.2-5.3), bitkisel kompozisyonlu halı örneklerine baktığımız zaman; coğrafi olarak iki farklı ve uzak yörelerdeki bu örneklerin, kompozisyon, motif, malzeme ve teknik özellikler bakımından benzerlikleri, özellikle bitkisel desenler açısından yakınlıkları, uzak coğrafyalar olsa da ortak bir kültürün ürünleri oldukları net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dikdörtgen tasarımlı halı örneklerinin ortadaki kompozisyonlarını ikisi dar biri geniş olmak üzere üç bordür kuşatmaktadır. Gerek bordürlerdeki yaprak ve çiçek motifleri, gerek göbek kısmında stilize bitki motiflerinden oluşan kompozisyonlar yakın bir dekorasyon anlayışını ve ortak bir kültürü gözler önüne sermektedir. Halı örneklerinin göbek kısımlarında motif zenginliği bakımından ağır bitkisel süsleme elemanları görülür. Zeminde şemse formu dikkat çekerken etrafında stilize yaprak ve çiçek motifleri yer almaktadır. Renk bakımından farklılıklar vardır. Ürgüp halısında canlı renkler kullanılmışken, buhara halısında daha mat renkler tercih edilmiştir. Bordür sayıları eşit olup motiflerde ki küçük farklılıklar benzerlik ve kültür birlikteliğinin sezilmesine engel teşkil etmemektedir.

Resim 5.4. Ürgüp Halısı

Resim 5.5. Ürgüp Halısı

Ürgüp ve çevresindeki havlı dokuma örneklerinin kompozisyonlarına ve motiflerine dikkat edildiği zaman, genellikle göbek kısımlarında bitkisel ağırlıklı olarak dekore edilmiş şemse motiflerinin yaygın olarak kullanıldığı görülür. Örneğin resim 5.4’de yer verdiğimiz örnekte her ne kadar stilize edilmiş bitki motifleri ağırlıkta olsa da, yine sekiz kollu yıldızların sıralandığı geometrik bir çerçeve şemse motifini kuşatsa da, temelde göbekte şemse motifinin bordürlerde natürel çiçek ve yaprak motiflerinin işlendiği bir halı örneği olarak karşımıza çıkar.

Aynı şekilde resim 5.5 da sunduğumuz Ürgüp yöresi havlı dokuma örneğinde de her ne kadar göbekte sekiz kollu yıldız motifi görülse de, genel şema iç içe geçmiş ve natürel çiçek ve yaprak motifleri ile dekore edilmiş şemse motiflerinin, yine çiçek ve yaprak motifleri ile bezeli bordürlerle şekillenmesinden ibarettir.

Resim 5.6. Ürgüp Halısı

Resim 5.7. Ürgüp Halısı

Resim numarası 5.6 olan havlı dokuma örneğın de tamamen natürel çiçek ve yaprak motifleri hâkimdir. Yoğın işlenmiş bitkisel motifler göbek kısmındaki şemse motifinin algılanabilmesini zorlaştırmaktadır.

Ürgüp yöresinden resim 5.7 de yer alan havlı dokuma örneği bir heybe olup, göbek kısmında bitkisel motiflerle işlenmiş, stilize sekiz kollu yıldız motifi yer alır. Çevresini kuşatan bordürde ise natürel çiçek ve yaprak motiflerine yer verilmiştir.

Resim 5.8. Ürgüp Halısı

Resim 5.9. Ürgüp Halısı

Resim numarası 5.8 olan havlı dokuma örneğinin göbek kısmındaki stilize bitki motiflerinden oluşan şemse motifini geometrik bir kuşağın çerçevelediği görülmektedir. Bordürler de ise çiçek ve yaprak motifleri hâkimdir.

Ürgüp yöresine ait, resim numarası 5.9 olan dokuma örneğinde, göbekteki iç içe geçmiş ikili şemse motifi dikkati çeker. Halının tamamında natürel çiçek ve yaprak motifleriyle, yer yer bitki motiflerinden stilize edilmiş motifler de görülmektedir.

Resim 5.10. Avanos Halısı

Resim 5.11. Ürgüp Halısı

Avanos da yer alan ve resim numarası 5.10 olan havlı dokuma örneği göbek kısmında stilize bitki motiflerinden oluşan şemse motifi ile dikkati çeker. Bu motifin orta bölümü geometrik çerçeve ile sınırlandırılmış ikinci bir şemse motif ile kuşatıldığı görülür. Bordürlerde yer alan stilize yaprak ve dal ağırlıklı tezyinatın yörede yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yöreden 5.11 resim numarasıyla yer verdiğimiz örnekte çiçek ve yaprak motiflerinin hâkimiyeti dikkati çeker. Göbek kısmındaki şemse motifi de stilize bitki motifleriyle dekore edilmiştir. Ancak merkezde yer alan ve bir çiçek sekiz stilize yaprak

motifinin oluşturduğu, sekiz kollu yıldız motifi, en içteki küçük şemse motifinin merkezini oluşturur.

Görüleceği üzere Ürgüp ve çevresinde dokunan havlı dokuma örneklerinin büyük bir kısmında bitkisel bezeme ağırlıktadır. Ayrıca dokuma örneklerinin göbek kısımlarında genellikle ikili yâda tekli şemse motifi kullanılmıştır. Şemse motifi tarihi Türk dokuma sanatında yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Ürgüp yöresindeki örnekler benzer şekilde dokuma örneği olarak kullanılmış şemse motifli halı göbeklerine Kars, Arpaçay, Sarıkamış, Çıldır, Ardahan gibi Doğu Anadolu'daki önemli halı dokuma merkezlerinde karşılaştığı gibi, Sivas, Kayseri, Konya, Tokat ve çevrelerinde de karşılaşılmaktadır. Bu durum şemse motifinin Türk kültür ve sanatının önemli bir sembolik motifi olduğunu açığa çıkarmaktadır. Kaynağı Orta-Asya Türk sanatı olan bu motifin Azerbaycan ve çevresinde, Nahcivan ve çevresinde, Tebriz ve çevresinde çeşitli örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. Orta-Asya Türk kültür ve sanatı kaynaklı bu motif Anadolu'nun pek çok yerinde kültürel kimliğin devamı olarak dokuma örneklerinde kullanılmıştır.

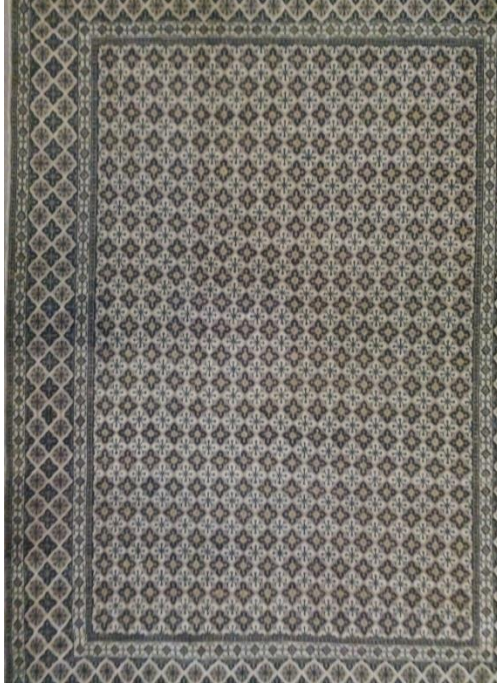

Resim 5.12. Arpaçay ve Çevresi Havlı Dokumalar

Resim 5.13. Sarıkamış ve Havlı dokumalar Çevresi

Geometrik Motifli Halılar: El sanatları da diğer sanat dalları gibi ihtiyaç amaçlı ortaya çıkmıştır. Zamanla değişen ve gelişen süslemeler, sanatta ki estetik kaygı nedeni ile yeni arayışlar, motiflerde zenginliği ve çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Bu durum motiflerin soyutlanmasına, geometrik formlar kazanmasına neden olmuştur. Halılar için de aynı düşünceleri dile getirmemiz yanlış olmaz. Çünkü halının bir ihtiyaç üzerine ortaya çıkması bu düşüncüyü güçlendirmektedir. Korunma amacıyla çadırların etrafında ve yer sergisi olarak kullanılan bu dokumaların süslemelerinde geometrik formlar da görülmektedir. Sadece halı için değil boyların bayraklarında bulunan damgalarda genel olarak geometrik hatlar hâkimdir. Türk halı sanatlarında kullanılan bazı geometrik motifleri sıralayacak olursak; güç sembolü koçbaşı motifi, nazarlık sembolü göz motifi, kötülüklerden korunmayı temsil eden muska motifi, Türk yıldızı olarak bilinen sekiz kollu yıldız bunlar arasında ilk akla gelenlerdir. Sözüne ettiğimiz bu motifler aynı zamanda Türk boylarının kullanmış oldukları damgalardır. Her bir geometrik desenin anlamları vardır. Bu motifler halılar da kompozisyon olarak dikdörtgenlere, karelere, altıgenler ve sekizgenlere bölünmüş olarak kullanılmışlardır. Ürgüp yöresine ait havlı dokumalarda da, geometrik karakterli motif örnekler ile karşılaşılacaktır.

Resim 5.14. Ürgüp Halısı

Resim 5.15. Ürgüp Halısı

Ürgüp yöresindeki havlı dokuma örnekleri içerisinde motif bakımından ikinci sırayı geometrik motifli halılar almaktadır. Bu örneklerden biri olan ve resim numarası 5.14 olan halıda sekiz kollu yıldız, baklava dilimi vb. geometrik motifler halının hem göbek kısmında hem de bordürlerinde yoğun bir şekilde işlenmiştir.

Yine yöreye ait başka bir dokuma örneğinde (5.15), başta sekiz kollu yıldız olmak üzere yoğun bir geometrik dekorasyon söz konusudur. Ayrıca bu örnekte çiçek ve yaprak motiflerinden stilize edilmiş türü belirlenemeyen çok sayıda geometrik motif yoğun bir dekorasyon anlayışıyla dokunmuştur.

Resim 5.16. Ürgüp Halısı

Resim 5.17. Ürgüp Halısı

Ürgüp yöresindeki geometrik kompozisyonlu halı örneklerinin en dikkat çekenleri çelebi madalyonlu dokuma örnekleridir (5.16). Bunlarda özellikle bordür kısımlarında olmak üzere, sekiz kollu yıldız ve baklava dilimi motiflerinin yaygın olarak kullanıldığı dikkati çeker.

Yöredeki bazı geometrik desenli halı örneklerinde, bitkisel motiflere de yer verildiği, geometrik motif ağırlıklı bu örneklerde (5.17), yer yer çiçek, dal vb. bitkisel motiflerin de aralara serpiştirildiği görülür.

Ürgüp ve çevresi havlı dokumalarında yer alan geometrik motiflerin başında sekiz kollu yıldız motifi ve baklava dilimi motifi gelmektedir. Ayrıca çelebi madalyonu motifinin de sıklıkla görüldüğü ve bunun da bir geometrik motif olarak düşünülebileceğini söyleyebiliriz. Sekiz kollu yıldız motifi Orta-Asya kaynaklı bir motif olarak ve zamanla Türk İslam sanatının sembolik bir damgası halini alarak mimariden küçük el sanatlarına, dokuma örneklerinden kurum amblemlerine kadar yaygın ve zengin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yöreyle ait dokuma örneklerin de görülen sekiz kollu yıldız motifinin yakın benzerleriyle Anadolu'nun pek çok yerindeki dokuma örneklerinde karşılaşmak mümkündür. Örneğin Kars, Tokat, Sivas, Kayseri, Konya ve çevreleri bunlar arasında ilk akla gelenlerdir.

Ürgüp yöresindeki dokumalarda karşımıza çıkan geometrik motifler arasında dikkati çeken bir diğer motif, özellikle bordürlerde daha çok kullanılan baklava dilimi motifidir. Bu motifin benzerleriyle de Anadolu'nun pek çok yerindeki havlı dokumalarda ve yukarıda adlarını zikrettiğimiz yerleşim yerleri ve çevrelerindeki havlı ve düz dokuma örneklerinde karşılaşmak mümkündür.

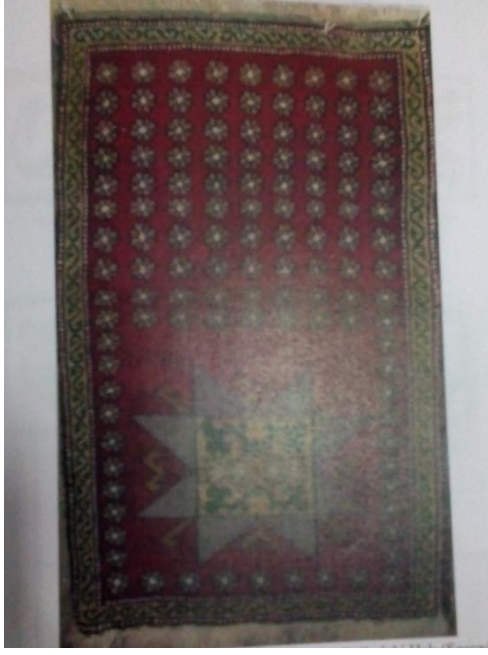
Ürgüp ve çevresinde geometrik motif olarak değerlendireceğimiz bir başka dokuma motifi de çok kollu olmasıyla dikkati çeken ve çelebi madalyonu diye adlandırılan motiftir. Bu motifinde Doğu Anadolu, Kafkaslar ve Orta Anadolu'da çok yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Resim 5.18. Sarıkamış ve Çevresi Havlı Dokumalar

Resim 5.19. Sarıkamış ve Çevresi Havlı Dokumalar

Resim 5.20. Arpaçay ve Çevresi Havlı Dokumalar

Resim 5.21. Arpaçay ve Çevresi Havlı Dokumalar

Ürgüp yöresi (5.22) ve Isparta yöresine (5.23) ait köşe göbekli iki farklı renkte, aynı desene sahip halıların benzerliklerinin yanında farklılıklarda vardır. Ürgüp yöresine ait havlı dokumada bir geniş bordür, krem zemin üzerine stilize çiçek motifleri işlenmiştir. Zemin köşe göbekli, ortada şemse motifi içi stilize çiçek ve yaprak motifleri ile işlenmiş, köşelerde şemse motifinin çeyreği kullanılmıştır. Isparta yöresine ait havlı dokumada ise, bir ince bir geniş bordürden oluşmaktadır. Bordürlerde stilize yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir. Zeminde ortada şemse motifi kullanılmış, içi stilize yaprak ve çiçek motifleri ile işlenmiş, köşelerde çeyrek paftalar içinde rumi motiflerin yanında tek dal üzerine çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir.

Resim 5.22. karş. Resim 1:
Nevşehir/Ürgüp

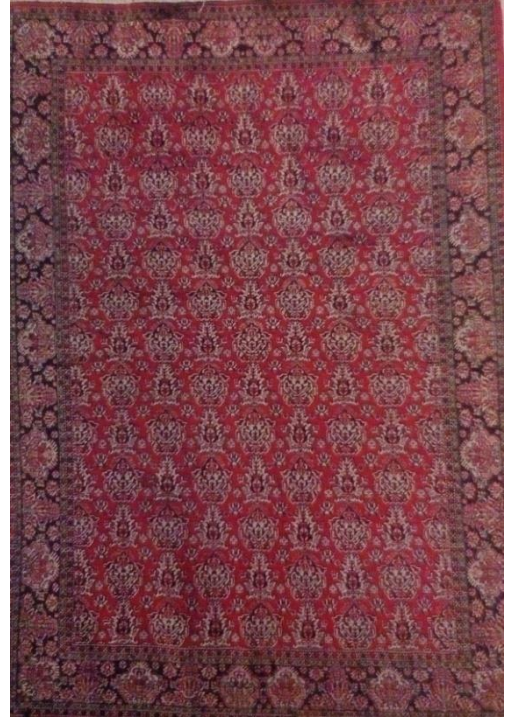

Resim 5.23. karş. Resim 1: Isparta
Halısı
(http://kayabensu.blogspot.com.tr/2012_05_01_archive.html)

Ürgüp yöresi (5.24) ve Uşak yöresine (5.25) ait raporlu aynı renkte, aynı desene sahip halıların benzerliklerinin yanında farklılıklarda vardır. İki halının en belirgin özelliği; yoğun olarak kullanılan kırmızı rengi ve kompozisyonun raporlu şekilde sıralanmasıdır. Motif tekrarları belirli bir aralıkta yapılmış stilize formlardan oluşmaktadır. Bordürlerde motif benzerliğinin yanı sıra bordür sayılarındaki farklılık dikkat çekmektedir. Ürgüp yöresine ait havlı dokuma iki ince bir geniş bordürden oluşmaktadır. Bordürlerinde stilize yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir. Uşak yöresine ait havlı dokumada ise bir geniş bordür kullanılmış ve bordürde stilize çiçek motifleri kullanılmıştır.

Resim 5.24. karş. Resim 2: Nevşehir/
Ürgüp Halısı

Resim 5.25. karş. Resim 2: Uşak
Halısı (Türk Halı Desenleri)

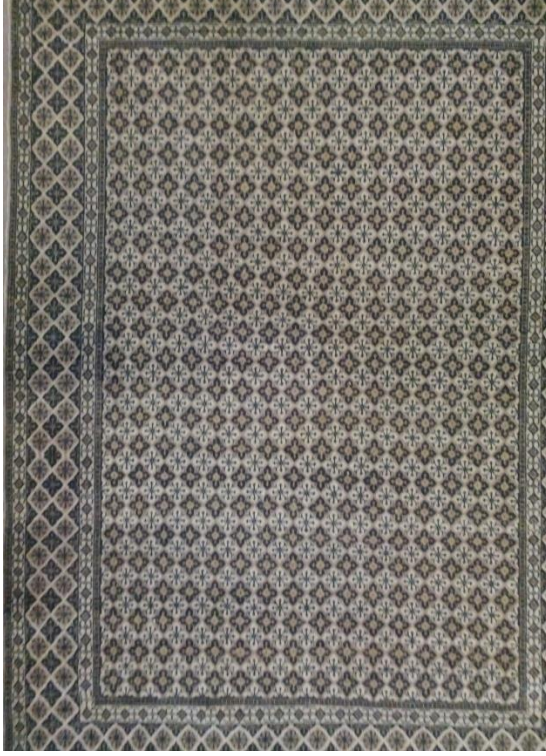

Resim 5.26. karş. Resim 3: Nevşehir/
Ürgüp Halısı

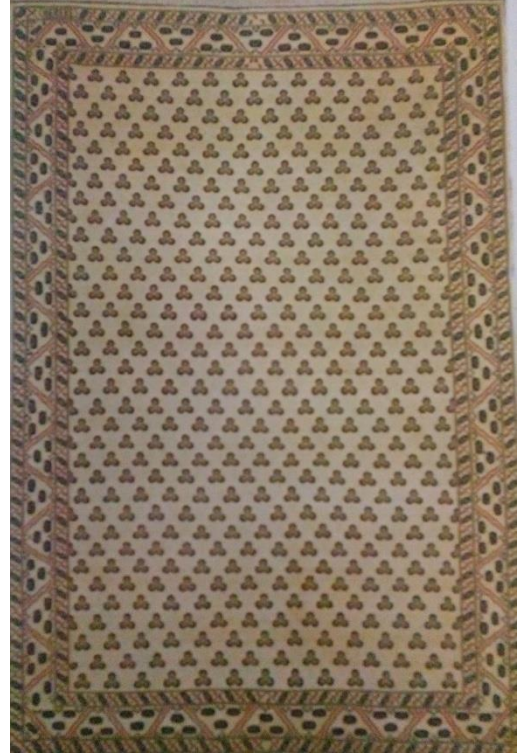

Resim 5.27. karş. Resim 3: Kayseri/
Bünyan Halısı

Ürgüp yöresi (5.26) ve kayseri yöresine (5.27) ait raporlu farklı renkte, aynı desene sahip halıların benzerliklerinin yanında farklılıklarda vardır. Her iki halıda zeminde raporlu şekilde süslenmiş stilize çiçek ve yaprak motifleri ile süslenmiştir. Renkleri farklılıklar gösterse de motif zenginliği birbirine benzemektedir. Bordür sayıları da eşit ve aynı bitkisel süslemeler ile işlenmiştir.

Resim 5.28. karş. Resim 4: Nevşehir/Ürgüp Halısı

Resim 5.29. karş. Resim 4: Uşak Halısı (Türk Halı Desenleri)

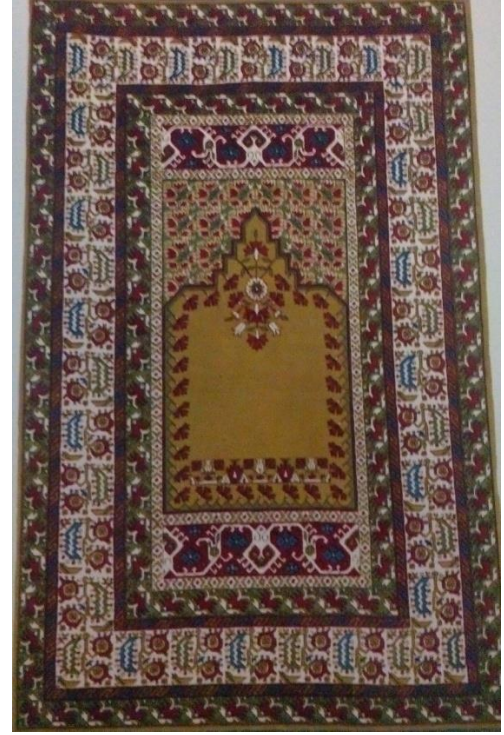
Ürgüp yöresi (5.28) ve Uşak yöresine (5.29) ait raporlu farklı renkte, aynı desene sahip halıların benzerliklerinin yanında farklılıklarda vardır. Her iki halıda motif bakımından sadeliği ile göze çarpmaktadır. Kaplan beneği isimli Uşak halısı çin bulutu motifi ile işlenmiştir. Ürgüp halısı ise tek bir im(damga) kullanılmıştır. Bordürlerde ve zeminlerde kullanılan motiflerin aynı olması benzerlik gösteren noktalarıdır.

Ürgüp yöresine ait havlı dokumada kullanılan damga motifi, motiflerin kaynağının Orta-Asya'dan Anadolu'ya kadar uzandığının bir göstergesidir. Türklerin kurdukları obalarda simgeler(damga) kullanması daha sonra, bu damgaların havlı ve

düz dokumalarda kullanılması Türk sanatının devamlılığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkar.

Resim 5.30. karş. Resim 5: Nevşehir/Ürgüp Seccade Halısı

Resim 5.31. karş. Resim 5: Gördes Namazgâhı (Türk Halı Desenleri)

Ürgüp yöresi (5.30) ve Gördes yöresine (5.31) ait tek mihraplı, iki seccade havlı dokumada benzerliklerin yanında farklılıklarda vardır. Gördes namazgâhı Mihrabı belirleyen çizgiler içerisinde stilize çiçek motifleri sıralı şekilde işlenmiştir. Mihrap içerisinde kandil motifi aşağıya doğru sarkıtılmış ayaklık ve alınlık kısımları stilize çiçek motiflerinden oluşmuştur. Ürgüp yöresine ait seccade halıda ise mihrap içi boş bırakılmış, mihrabı belirleyen çizgiler içine stilize çiçek motifleri işlenmiştir. Ayaklık ve alınlık kısımlarında Selçuklu yazı sanatından esinlenilmiş yazı motifleri vardır ancak kufi formda değil eski Türkçe ile yazılmıştır. Bordür sayıları eşit olan dokumaların motif ve renkleri birbirinden farklıdır.

Ürgüp yöresi (5.32) ve Lâdik yöresine (5.33) ait üç mihraplı, iki seccade havlı dokumada benzerliklerin yanında farklılıklarda vardır. Renkler farklılık gösterse de motifleri birbirine benzemektedir. Ürgüp yöresine ait dokumanın ayaklık kısmında kullanılan motifin, Lâdik yöresine ait dokumanın alınlık kısmında kullanıldığı

görülmektedir. Bordürler iki ince bir geniş bordür olarak işlenmiştir, renk ve motif farklılıkları vardır.

Yörede dokunan seccade halılarda Anadolu’da dokunan diğer dokumlarda ki gibi mana ve önem taşıyan sembolik motifler işlenmiştir. Sütünceler içerisinde Türk yıldızı motifleri ve hayat ağacı formaları dikkat çekmektedir.

Resim 5.32. karş. Resim 6: Nevşehir/Ürgüp Seccade Halı

Resim 5.33. karş. Resim 6: Lâdik Mescit (Türk Halı Desenleri)

Resim 5.34. karş. Resim 7: Nevşehir/
Ürgüp Halısı

Resim 5.35. karş. Resim 7: Nevşehir/
Avanos Halısı

Ürgüp yöresi (5.34) ve Avanos yöresine (5.35) ait şemse motifli, iki yer yaygısı dokumada benzerliklerin yanında farklılıklarda vardır. Her iki halının zemini ve bordürleri birbirine benzese de renkleri farklıdır. Zeminde büyük bir şemse, köşelerde stilize yapraklar aynı fabrikanın iki farklı modeli gibi dokunmuştur. Nevşehir'in iki farklı ilçesinde bulunan dokumaların bu kadar benzerlik göstermesi, Türk el sanatlarının köklü bir geçmişe sahip olmak ile birlikte sürekliliğinin temsidir.

Resim 5.36. karş. Resim 8: Nevşehir/Ürgüp Heybe Halısı

Resim 5.37. karş. Resim 8: Antika Heybe Halısı

Ürgüp yöresi (5.36) ve Antika Heybe (5.37) ait, iki heybe havlı dokumada benzerliklerin yanında farklılıklarda vardır. Her iki heybe halıda iki şak şeklinde dokunmuş ve sonra illeştirme tekniği ile birleştirilmiştir. Arada omuz kısmı denilen bölge ile eklenmişlerdir. Heybelerin ağızlık ve köşe kısımlarında deri kullanılmıştır. Motifleri benzerlik göstermektedir, kullanılan renkler birbirinden farklıdır. Heybe halılarda görmüş olduğumuz motif benzerliği bizlere yöreler farklı olsa da, motiflerde ve renklerde birlik olduğunu göstermektedir.

Resim 5.38. karş. Resim 9: Nevşehir/
Ürgüp Halısı

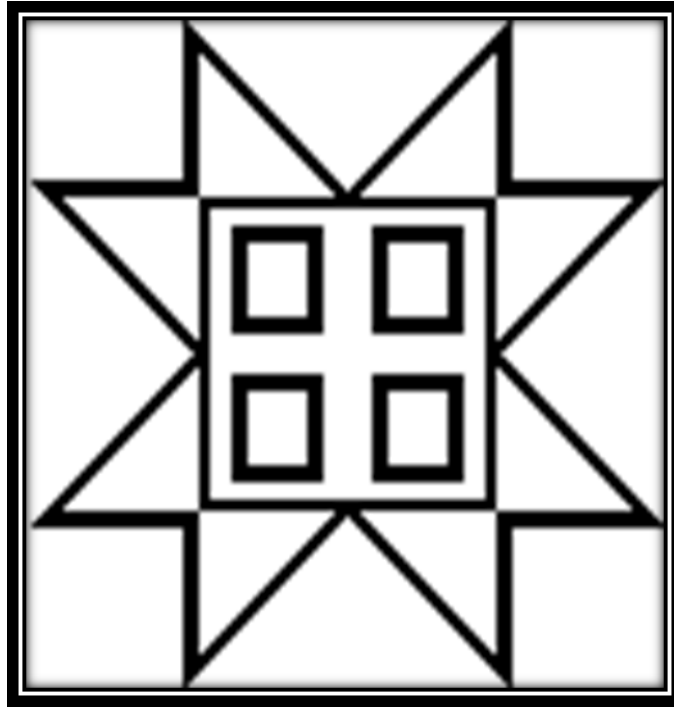
Resim 5.39. karş. Resim 9: Kafkas
Karabağ

Ürgüp yöresi (5.38) ve Kafkas Karabağ yöresine (5.39) ait iki yolluk havlı dokumada benzerliklerin yanında farklılıklarda vardır. Her iki halı zeminini bölümlendirilmesi ve kullanılan büyük motiflerin birbirine benzerliği ilk dikkat çeken unsurdur. Halı zeminin de kullanılan çeşitli madalyonu motifinin her iki halıda da farklı şekillendirilmiştir. Birinci halıda daha çok geometrik formda yapılmış iken ikinci halıda bitkisel formda stilize işlemi gerçekleştirilmiştir. Halılarda ki farklılıklar renk ve bordürlerde görülmektedir.

Yörelere arasında yapmış olduğumuz karşılaştırmalarda motif benzerliği bakımından birbirine çok yakın olan havlı dokumalarda, farklılıkların renk ve kompozisyonlar ile sağlandığını görmekteyiz. Bu benzerliklerin ve farklılıkların Türk dokuma sanatının köklü bir geçmişe sahip olduğu ve zengin motif, kompozisyon ve renk içerdiğinin bir belgesidir.

5.1.2.Ürgüp Yöresi Halılarında Sıklıkla Görülen Motifler ve Anlamları

Sekiz kollu Yıldız Motifi: *Selçuklu kültür ve sanatının temel motiflerinden biri olan 8 kollu yıldız, Ortadoğu'da bulunan eski uygarlıklarda ve İslam dünyasında da kullanılmaktadır. Kareyle daire arasında bir form olan sekizgen (okta gen), yerle gök arasındaki bağlantının geçiş evresini de simgelemektedir. Güneş ışınları, dünyaya yaklaşık 8 dakikada bir gelmekte ve bu bakımdan 8 sayısı, kozmik dengenin sayısı olarak da kabul edilmektedir⁹⁸. Ayrıca bu yıldızdaki sekiz kolun her birinin Türk-İslam kültüründe farklı manalar taşıdığı inancı hâkimdir. Bu kolların anlamları; sabır, şükür, sadakat, merhamet, doğruluk, sır tutmak, acizliğini bilmek ve cömertliktir. Sekiz kollu yıldız farklı formlarda farklı el sanatlarında kullanılmıştır.*

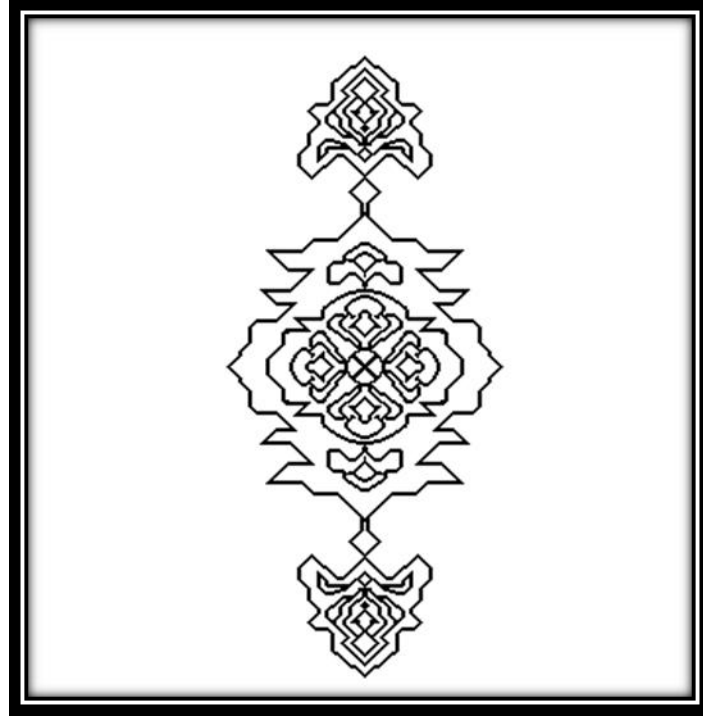

Çizim 5.1. Sekiz kollu Yıldız Motifi

Şemse Motifi: *Çeşitli süsleme sanatlarında ışınlı veya ışınsız güneş biçiminde süsleme motifi. Adı Arapça şemsten (güneş) gelen şemse cilt, tezhip, minyatür, çini, porselen, cam, halı, kumaş, oymacılık, malakârî, edirnekârî gibi sanatlarda ve mimaride çokça*

⁹⁸ Yüzüncü yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, kurumsal Kimlik Kılavuzu.

kullanılan yuvarlak ve beyzî (elips) bir motiftir. Yuvarlak şemseler rozet, madalyon ve kurs (güneş kursu) adlarıyla da bilinir; ancak bu motifin eski Mısır, Hitit, Mezopotamya ve Maya medeniyetlerindeki güneş kursuyla (güneş tanrısının sembolü) bir ilgisi yoktur⁹⁹. Şemse motifi farklı şekillerde kullanılmış sembolik bir motiftir.

Çizim 5.2. Şemse Motifi

Çelebi Madalyonu Motifi: Bu motif pıtrak motifinden geliştirilmiş 12 veya 24 büyük kolun pıtrağın etrafını çevrelemesi ile oluşmuş büyük madalyondur. Çelebi madalyon motifi daha çok dokuma alanlarında kullanılır. Kompozisyon açısından ikili ya da üçlü olarak kullanılır. Anadolu'nun farklı yörelerinde dokunan havlı ve düz dokumalarda sıklıkla kullanılan bir motif olarak karşımıza çıkar.

⁹⁹ N. Bozkurt, *Türk İslam Ansiklopedisi*, cilt 38, s.518

Çizim 5.3. Çelebi Madalyonu Motifi

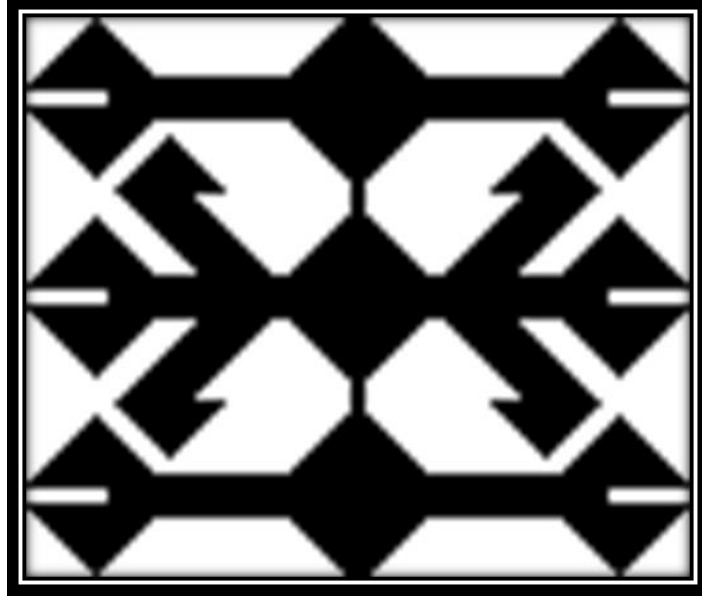
Pıtrak Motifi: “Pıtrak motifi dikenli yapısı ile insanların ve hayvanların üzerine yapışan bitki” manasına gelmektedir. *Anadolu da pıtrağın üzerindeki dikenlerin kötü gözden koruduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden nazarlık olarak da kullanılmaktadır*¹⁰⁰.

Çizim 5.4. Pıtrak Motifi

¹⁰⁰ G. Erbek, *Anadolu Motifler Sergisi*, İzmir Alman Kültür Merkezi, Deutscher Kulturinstitut, İzmir 1986, s.21.

Kurtağzı Motifi: Kurtağzı motifi, stilize edilmiş kurt izi veya kurtağzı şeklinde dokumalarda işlenmiştir. *Anadolu insanının büyük bir kısmının hayvancılıkla uğraşması bu motifin yaygın kullanımını tetikleyen en büyük etkidir*¹⁰¹.

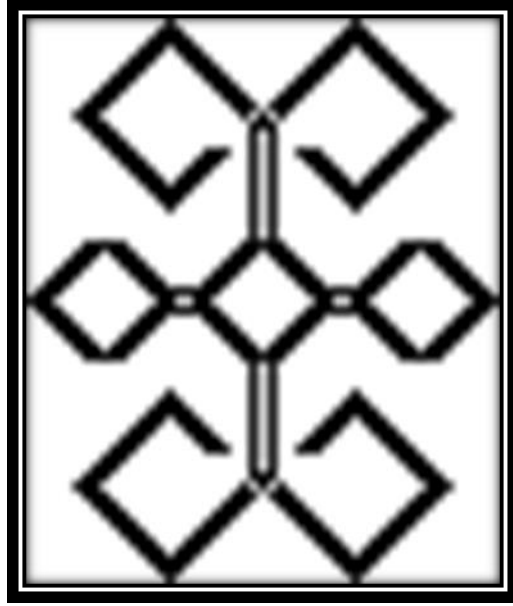

Çizim 5.5. Kurtağzı Motifi

Göz Motifi: Göz motifinin kullanımı da muska ve nazarlık motifi gibi kötü gözlerden korunmak içindir. Göz motifi; koçboynuzu, bereket ve eli belinde motifi ile birlikte kullanılır. *Nazarın kaynağı olan gözü, göz ile dağıtma amacı vardır*¹⁰².

¹⁰¹ G. Erbek, *Anadolu Motifler Sergisi*, İzmir Alman Kültür Merkezi, Deutscher Kulturinstitut, İzmir 1986, s.34.

¹⁰² Milli Eğitim Bakanlığı, *El Sanatları Teknolojisi Karışık Motif Çizimi*, Ankara 2011. s.24.

Çizim 5.6. Göz Motifi

Ejder Motifi: *Ejder motifi eski yapılarda çok sık kullanılan motifler arasındadır.¹⁰³ Bu motif ile birlikte bulut, helezon, lotus, nilüfer “ evren gülü” denilen yabani nergis motifleri de kullanılmıştır¹⁰⁴. Ejder motifi hükümdarlık, güç ve kudreti temsil etmektedir.*

Çizim 5.7. Ejder Motifi

¹⁰³ E. Esin, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul 2003, s.130-141.

¹⁰⁴ V. Paşayeva, *Azerbaycan Halı ve Tekstillerinde Ejder Motifi*, Turkey s.1082,

Muska ve Nazarlık Motifi: “Bazı kişilerin, diğer insanlarda veya eşyalarda bakışlarıyla onlar üzerinde bıraktığı olumsuz sonuçlara nazar değmesi” denmektedir. Nazarlıklar ise, bu göz değmesinin önlemek amacıyla kullanılan nesnelerdir. Halı sanatında da dokuyucu *işinin hızlı ve güzel ilerlemesini engelleyecek bakışlardan kaçınmak için parmak, muska ve çengel motifi kullanmıştır*¹⁰⁵.

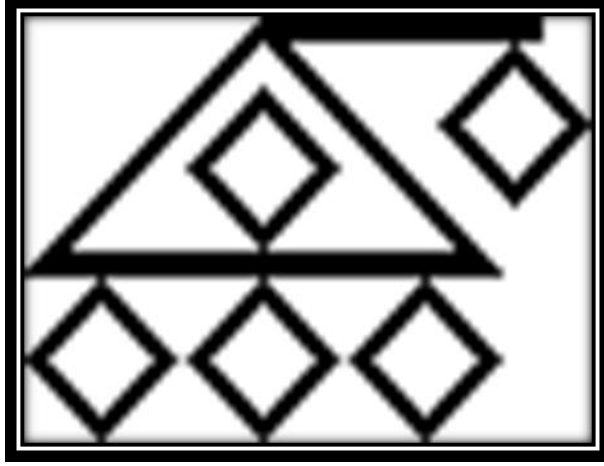

Çizim 5.8. Muska ve Nazarlık Motifi

Akrep Motifi: Akrep sembolü de göz motifi gibi korunma amaçlı kullanılmıştır. Anadolu insanı kendisine zarar vereceğini düşündüğü hayvan figürlerini dokumalarına işlemiştir. *Akrep motifi ayrıca kahramanlığın ve yiğitliğin sembolü olarak da bilinmektedir*¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, **El Sanatları Teknolojisi Karışık Motif Çizimi**, Ankara 2011. s.21.

¹⁰⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, **El Sanatları Teknolojisi Karışık Motif Çizimi**, Ankara 2011. s.35.

Çizim 5.9. Akrep Motifi

Sandık Motifi: Sandık motifi evlenecek her genç kıza alınan çeyiz sandığını simgeler. *Motif genelde kare şeklindedir. Kare, kuzey-güney, doğu-batı ve yeri-göğü simgelemektedir*¹⁰⁷.

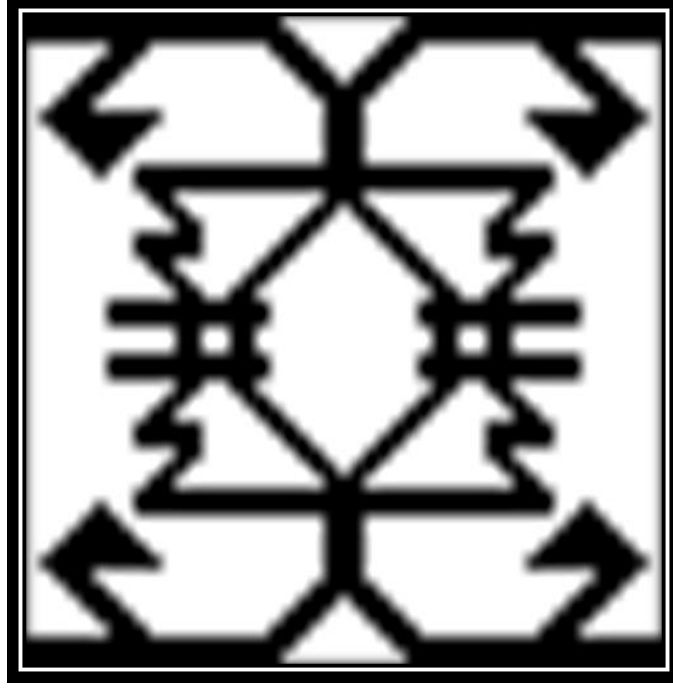

Çizim 5.10. Sandık Motifi

Bukağı Motifi: *Atların ön iki ayağına takılan ve onları otlaktan uzaklaşmalarını engelleyen iki halkadan oluşan demir zincire verilen isimdir*¹⁰⁸.

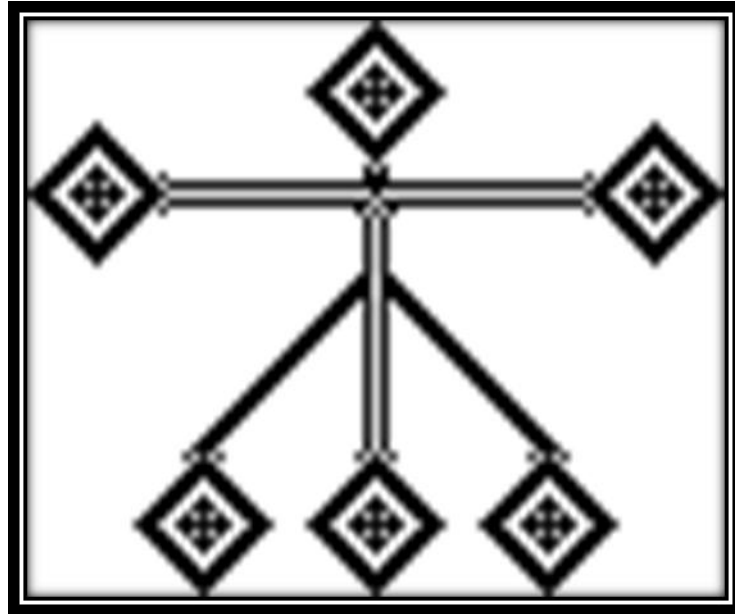
¹⁰⁷ Haluk Tarcan, *Tarihin Başladığı Ön-Türk Uygarlığı Resmi Tarihin Çöküşü*, İstanbul 2003, s.171.

¹⁰⁸ Mine Erbek, *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*, Ankara Kültür Başkanları 2002, s.76.

Çizim 5.11. Bukağı Motifi

Saç Bağı Motifi: Anadolu kadınının istek ve arzularının dile getirildiği motiftir. Örneğin *evlenmek isteyen bir genç kız dokumasına bu motifi işleyerek isteğini dile getirmesidir*¹⁰⁹.

Çizim 5.12. Saç Bağı Motifi

¹⁰⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, *El Sanatları Teknolojisi Karışık Motif Çizimi*, Ankara 2011. s.11.

Küpe Motifi: Küpe motifi de özellikle evlenmek isteyen kızın dokumasına işlediği motiftir. *Saç bağı motifi ile benzerlik göstermektedir*¹¹⁰.

Çizim 5.13. Küpe Motifi

Eli Belinde Motifi: Eli belinde motifi Türk halıcılığın vazgeçilmez unsuru olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu motifnin vazgeçilmez unsur olması taşıdığı manaya bağlıdır, doğurganlığı ve analığı sembolize etmektedir. Motifin kökeni Orta Asya'ya kadar ulaşmaktadır. Orta Asya da yaygın olarak gördüğümüz, Ata'ya ve Umay Ana'ya dayanmaktadır¹¹¹.

¹¹⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, *El Sanatları Teknolojisi Karışık Motif Çizimi*, Ankara 2011. s. 13.

¹¹¹ H. Tarcan, *Tarihin Başladığı Ön-Türk Uygarlığı Resmi Tarihin Çöküşü*, İstanbul 2003, s.163.

Çizim 5.14. Eli Belinde Motifi

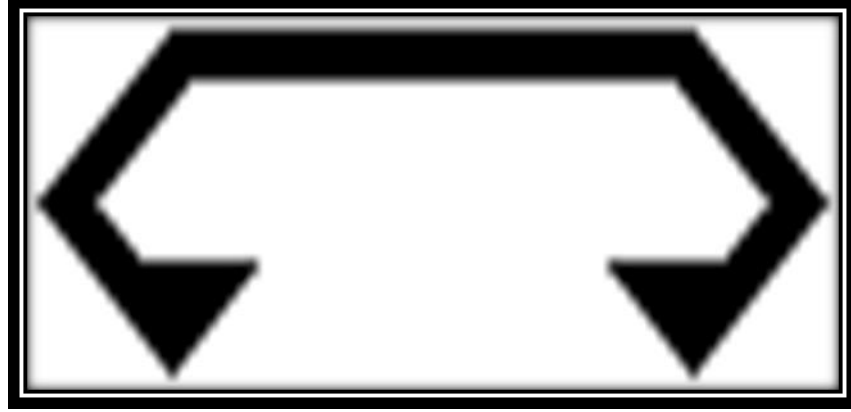
Bereket Motifi: Bereket motifi, üremeyi temsil eden bir motiftir. *Simgesel olarak, buğday, arpa başağı vb. çok taneli meyve ve tahıllar kullanılır*¹¹².

Çizim 5.15. Bereket Motifi

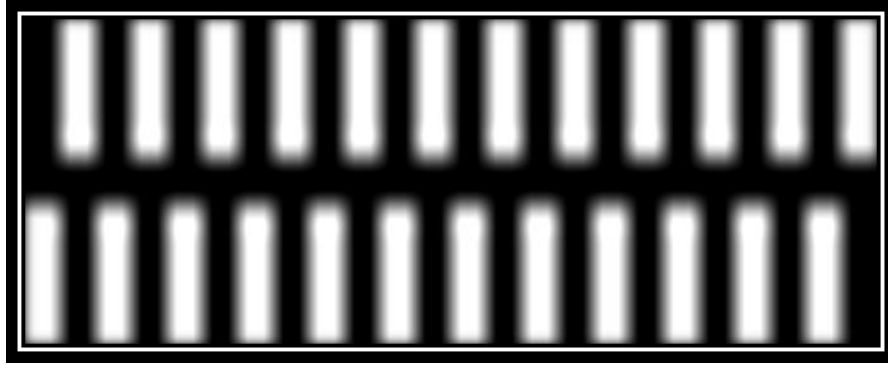
¹¹² G. Erbek, *Anadolu Motifler Sergisi*, İzmir Alman Kültür Merkezi, Deutscher Kulturinstitut, İzmir 1986, s.10.

Koçboynuzu Motifi: Koçboynuzu motifi, kahramanlık, güç ve erkekliği temsil etmektedir. Boynuz sembolü, tarih boyunca her zaman gücü temsil ettiği için erkeklerle özdeşleşmiştir. Koçboynuzu motifi dokuma sanatı haricinde, mimari ve heykel formlarında kullanılmıştır.

Çizim 5.16. Koçboynuzu Motifi

El-Tarak Motifi: *El motifi; kuvvet, iktidar, kudret ve gücü temsil etmektedir¹¹³.* Zamanla gelişerek tarak şeklini almıştır.

Çizim 5.17. El-Tarak Motifi

¹¹³ M. Erbek, *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*, Ankara Kültür Başkanları 2002, s.112.

SONUÇ

İç Anadolu sınırları içerisinde yer alan Ürgüp, tarihi dokusu ve coğrafi özelliklerinin yanında dokuma sanatının önemli merkezlerinden birisi olarak ta dikkati çekmektedir.

Yörede zengin ve çeşitli havlı ve düz dokuma örneklerinin dokunduğu ve bu dokuma kültürünün köklü bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tezimizin konusunu teşkil eden havlı dokumaların malzemesi yünden, renkleri ise kök boyadan elde edilmiştir. Her ne kadar son zamanlarda sentetik boya ve fabrikasyon iplikler yaygınlaşmaya başlasa da, tarihi nitelik taşıyan dokumalarda bu etkiyi görmek mümkün değildir.

Ürgüp ve çevresi havlı dokumalarında Gördes düğümü (Türk düğümü) tercih edilmiştir. Ahşap ıstarlarda dokunan bu dokuma örneklerinde düğüm sıklığına, kalite açısından büyük önem verildiği dikkat çeker.

Yörede dokunan havlı dokuma örneklerinin kompozisyon ve motif açısından, tıpkı yörenin düz dokuma örneklerinde olduğu gibi, özellikle bitkisel ve geometrik motiflerle şekillendirildikleri görülür.

Yöre dokumalarındaki bitkisel motiflerin özünü, natürel çiçek, yaprak ve dal motiflerinin stilizasyonundan oluşan bitki motifleri oluşturur.

Ürgüp yöresi havlı dokumalarının göbek kısımlarında çoğunlukla tekli ya da ikili şemse motifinin tercih edildiği görülür. Bunun yanı sıra geometrik ya da bitkisel motiflerden oluşan düz zeminli örnekler ve tekli ya da üçlü mihrap kompozisyonlu seccade motifli dokuma örneklerini de görmek mümkündür. Ayrıca, boyutları büyük tutulmuş Çelebi madalyonu motif ve sekiz kollu yıldız motifinin göbek kısmında işlendiği halı örnekleriyle de, nadir de olsa karşılaşılabılır.

Yöre dokumalarının zemin ve bordürlerinde dikkati çeken geometrik motifler arasında en sık görülenler; sekiz kollu yıldız ve baklava dilimi motifidir. Bu motiflerin yanı sıra yöresel adlarla adlandırılmış farklı motiflerde vardır. Örneğin, çakmak motif, pıtrak motif, eli belinde motif, muska motif, göz motif, bereket motif, canavar

ayağı motifi, kurtağzı motifi vb. motif adları, yörede dilden dile söylenegelen yöresel motif adları olarak dokumalarda karşımıza çıkmaktadır.

Netice itibariyle Ürgüp yöresi dokumaları ve havlı dokuma örnekleri, kaynağını Orta-Asya Türk dokuma sanatından alan kültürün önemli örnekleri olarak, malzeme, teknik ve motif açısından kültürel kimliğin önemli niteliklerini ve özelliklerini barındırmaktadır. Yörenin bu zenginliğinin korunması ve yaşatılması, kültürel kimliğimizin geleceğe taşınması açısından büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, B., “ *Bir Gurup Anadolu Yaygıları Üzerinde Bir Araştırma*” Yeni Türkiye Dergisi Özel Sayısı-1, 1981, 635-644.
- Acar, B., Kilim- Cicim- Zili- Sumak- Düz Dokuma Yaygıları, Ankara, 1982.
- Akpınar, S., Kars, Ardahan, Iğdır Yöresi Halıları, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2005.
- Aktemur, A. M., Ardahan Çevresindeki Soyut İnsan Heykeli Formu Mezar Taşları, Erzurum, 2012.
- Alp, K.Ö., Orta Asya’dan Anadolu’ya Kültürel Sembollere Giriş, Ankara, 2009.
- Aslanapa, O., Türk Halı Sanatının Bin Yılı, İstanbul, 2005.
- Aslanapa, O., Türk Sanatı El Kitabı, İstanbul, 1993.
- Aslanapa, O., Türk Sanatı, İstanbul, 2003.
- Aslanapa, O., Selçuklu Halıları ve Anadolu Türk Halıcılığına Dair Eski Kaynaklar
- Aytaç, A., Geleneksel Türk El Dokumacılığı Sanatı, Konya, 2006.
- Aytaç, A., Kız Meslek Liseleri İçin Temel Ders Kitabı El Dokumacılığı, İstanbul, 1997.
- Baydemir, E., Türk Halılarında Yazı Sanatı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- Bayrakçı, B., Meslek Yüksek Okulları İçin El Dokusu Halıcılık, Kayseri, 1997.
- Bayraktaroğlu, S., “*Eskişehir ve Çevresi Halı-Kilim ve Düz Dokuma Yaygıları*”, Vakıflar Dergisi 21, İstanbul, 1990, 299-310.
- Bayraktaroğlu, S., “ *Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün Halı-Kilim Tespiti ve Tescil Çalışmaları*” VIII. Vakıflar Dergisi Kitabı, 195-206.
- Berkli, y., Türk Sanatında Avrasya Üslubunun Evreleri, Erzurum, 2011.
- Bodur, A.F., “*Halıcılık Tarihine Kısa Bir Bakış ve Konya Halıları*”, Vakıflar Dergisi, S.20 1998, 105-114.
- Bozkurt, N., “ *İslam Ansiklopedisi*” cilt.38, 2010, s.518.
- Çelik, A., Niğde Yöresi ve Halı ve Kilimleri, Doktora Tezi, Erzurum, 2005.
- Deniz, B., Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları, Ankara, 2000.
- Diyarbakirli, N., Hun Sanatı, İstanbul, 1972.
- Eraşar, O., Ürgüp ve Çevresinde Türk-İslam Devri Yapıları, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1993
- Erbek, M., Çatalhöyük’ten Günümüze Anadolu Motifleri Sergisi, Ankara, 2002.
- Erbek, G., Anadolu Motifler Sergisi, İzmir Alman Kültür Merkezi. İzmir, 1986

- Eren, S., Anamos Yaylalarındaki Yörük Düz Dokumalarının Çözümlemesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması, Erzurum, 1998.
- Esin, E., Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler, İstanbul, 2003
- Esin, E., Türk Kozmolojisine Giriş, İstanbul, 2001.
- Genç, m., “ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerinde Kök Boya ve Çehri ile İlgili Bazı Kayıtlar Derleme Makalesinde* ” , Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 2014.
- Gönder, H., “*Türk Dokumalarındaki Motiflerin Menşe Birliği ve Türk Sanatının Sürekliliği*”, Türk Soylu Hakların Halı, Kilim, Cicim Sanatı, Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Kayseri
- Güngörmez, H., “ *Doğal Boyalar ve Tuz Derleme Makalesi* ” , Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2015
- Kara, N., Sarıkamış ve Çevresi Havlı Dokumaları, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2011.
- İş Bankası Türk Halı Desenleri Kataloğu
- Karadağ, R., Doğal Boyacılık, Eskişehir, 2011.
- Kardeşlik, S., “ *Avrupa Resim Sanatında Tasvir Edilen Anadolu Selçuklu Halıları*”, Vakıf Restorasyon Yıllığı, Şanlıurfa, 2013.
- Keskiner, C., Türk Süsleme Sanatında Stilize Çiçekler, Ankara, 2002.
- Kırzioğlu, N. G., Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler, Ankara, 1995.
- Kırzioğlu, N. G., “*Altaylardan Pazırık Kurganından Çıkan Motiflerin Anadolu ve Türk Cumhuriyetlerinde Yaşayan Bazı Örnekler*” , Türk Soylu Hakların Halı, Kilim, Cicim Sanatı, Uluslararası Bilgi Şöleni, Kayseri, 1996.
- Kırzioğlu, N.G., Doğu Yöresi Halıları, Ankara, 1975
- Kırzioğlu, N.G., Dügümlü Halıların Öncüsü Geve/Tülü ve Benzeri Dokumalar, İzmir, 2005.
- Köybaşı, S., Arpaçay ve Çevresindeki Havlı Dokumaları, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2012
- Oflaz, M., “ *İslam Ansiklopedisi* ” cilt.42, 2012,s.359-361
- Öngel, B., Türk Kültür Tarihine Giriş, Ankara, 1991.
- Paşayeva, V., Azerbaycan Halı ve Tekstillerinde Ejder Motifi, Turkey.
- Pekak. M.S., “*Ürgüp Kiliseleri*” , Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt.31, S.2, s.178.
- Soysaldı, A., Düz Dokuma Teknikleri ve Desen Çizimleri, Ankara, 2009.
- Sözen, M., Tanyeli, U., Sanat Kavramları ve Terim Sözlüğü, İstanbul, 2012.
- Sümer Bank Halı Müzesi ve Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi Kataloğu

- Sümer, F., Anadolu’da Türk Halıcılığına Dair En Eski Tarihi Kayıtlar, Paris, 1941.
- Tarcan, H., Tarihin Başladığı Ön-Türk Uygarlığı Resmi Tarihin Çöküşü, İstanbul, 2003.
- Tekçe, E. F., Pazırık Altaylardan Bir Halının Öyküsü, Ankara, 1993.
- Uşak, Y., Türk El Sanatlarında Bitkisel Motifler ve Makine Halısı Desenlerinde Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008
- Yetkin, Ş., Türk Halı Sanatı, Ankara, 1991
- Yıldırım, M., “ *Anadolu Selçuklu Halıları ve Azerbaycan Halıları Arasındaki Motif Birliği Üzerine* ”, Selçuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, 2000.
- Ürgüp Kaymakamlığı (www.urgup.gov.tr)
- Şehircilik İl Müdürlüğü (<http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/>)
- (http://kayabensu.blogspot.com.tr/2012_05_01_archive.html)

ÖZGEÇMİŞ

SAGIP TAVLAŞOĞLU

Selçuklu Mahallesi Tavlaşoğlu Sokak Çalışkan Yapı Koop. D/1 Blok Kat/3 No:6

Aziziye/Erzurum

Gsm: 5076530302

E-mail: sagiptavlasoglu@outlook.com

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Tarihi :1986

Medeni Durum :Bekar

Askerlik Durumu:Muaf

EĞİTİM BİLGİLERİ

2017 :Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, Yüksek Lisans, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Sanat Eğitimi Bölümü

2014 :Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Lisans, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel El Sanatları Bölümü

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce :Orta Derece

Osmanlıca :Orta Derece

BİLGİSAYAR BİLGİSİ

Office Programları, Paket Programlar, Texel Tasarım Programı

İŞ TECRÜBESİ

2015 :Alvarlı Efe Vakfı Ebru Kursu Eğitmenliği, Erzurum

2015 :Erzurum Büyükşehir Belediye Başkan Vekilliği Özel Kalem Müdürlüğü, Erzurum

2016 :Erzurum Büyükşehir Belediyesi Toplum Merkezi Ebru Kursu Eğitmenliği, Erzurum